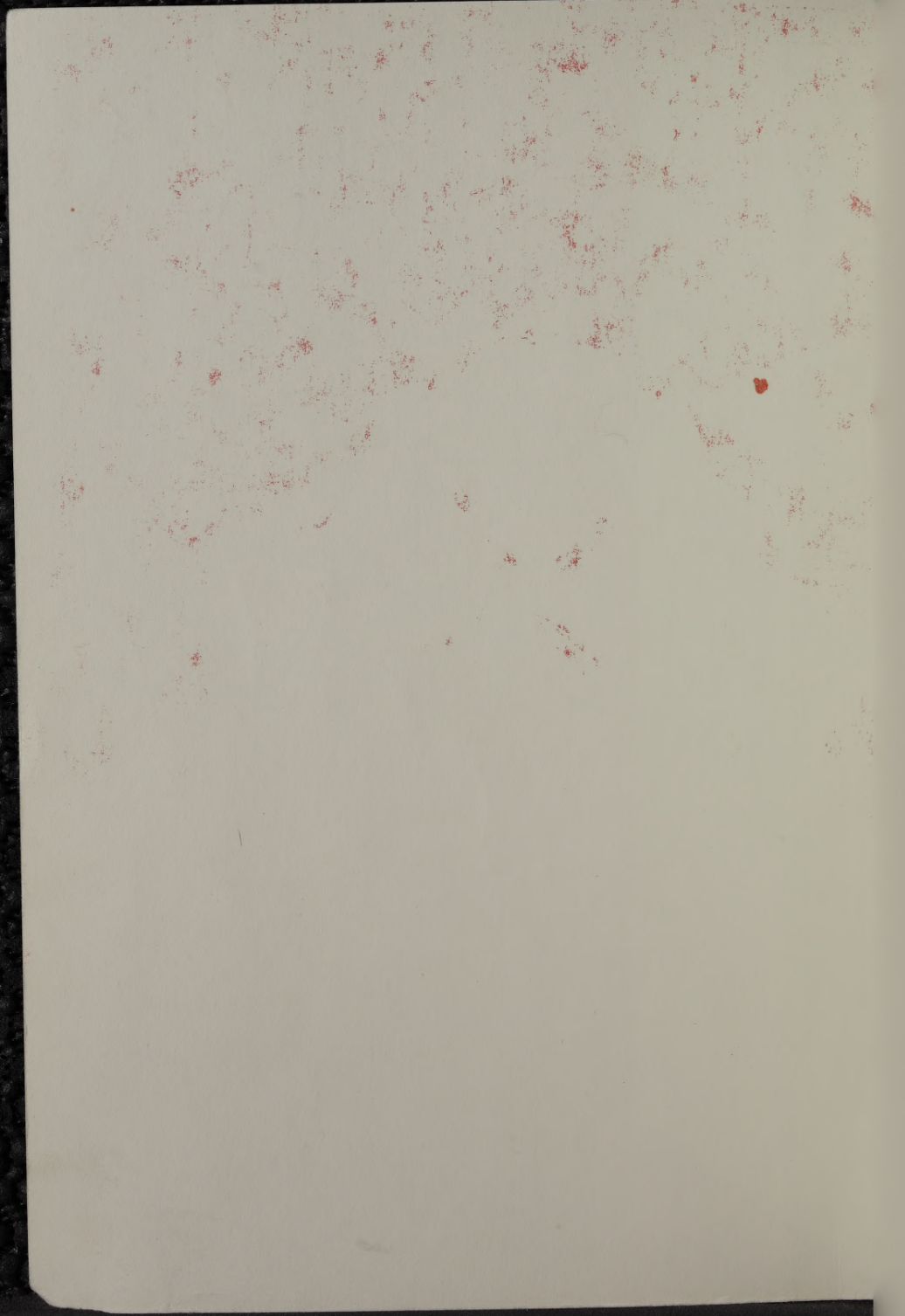

Jānis Paeglis

Kas bija liegts
PIRMĀS
REPUBLIKAS
lasītājiem ?

96-3

331

L
0

JĀNIS PAEGLIS

KAS BIJA LIEGTS PIRMĀS REPUBLIKAS LASĪTĀJIEM

PRESES LIKUMI UN IZPLATĪŠANAI AIZLIEGTĀ
LATVIJĀ IZDOTĀ LITERATŪRA 1918.—1940. gadā

RĪGA «ZINĀTNE» 1996

UDK-p 002.2(091)(094)
Pa061

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

96-7-802
0303031786

KAS BŪA LIEGTS
PIRMĀS REPUBLIKAS

Recenzējis K. KARULIS

LATVIJĀ IZDOTĀ LITERĀTŪRA 1918—1996

ISBN 5-7966-1106-2

© Jānis Paeglis, 1996
© Konstantīns Karulis,
pēcvārds — 1996

IEVADS

Preses likums reglamentē preses (periodisko izdevumu, grāmatu) un citu informācijas līdzekļu darbību un to uzraudzības sistēmu. Tas ietver arī cenzūru un citus pasākumus, kas ierobežo vai novērš sava laika valsts iekārtai vai sabiedrības morālei nevēlamu vai kaitīgu ideju, faktu, paradumu u.c. atspoguļošanu un popularizēšanu. Preses likums nav izolējams no citiem valsts dokumentiem, kas arī bieži vien zināmu laiku reglamentē preses darbību vai ir saistīti ar Preses likuma īstenošanu. Nozīmīga vieta Preses likuma darbībā ir cenzūrai, kas vienmēr ir bijusi sociālās, politiskās un kultūras dzīves būtisks komponents un reizē arī svarīgs attiecīgā laikmeta sabiedrības sociāli politiskās un garīgās dzīves būtības un rakstura rādītājs.

Latvijas likumdošanā par presi no 1920. līdz 1940. gadam izšķirami četri dažāda ilguma laikposmi.

Līdz 1924. gada februārim Latvijā vēl ir spēkā Krievijas 1890. gada Preses un cenzūras likums ar vēlāko gadu papildinājumiem. Šajā laikā daļā Latvijas teritorijas presi reglamentē arī norādījumi par presi «Noteikumos par karstāvokli» un «Obligatoriskajos noteikumos» par pastiprinātu apsardzību, ko ievieš pēc karstāvokļa atcelšanas. Uzraudzība par Preses likuma izpildi ir Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļai. Preses izplatīšanu reglamentē 1921. gada «Pagaidu noteikumi par tirdzniecību ar drukas darbiem, par bibliotēkām un lasītavām».

Otrais posms saistīts ar pirmo Latvijas Republikas Preses likumu, kas faktiski ir spēkā no 1924. gada 12. februāra līdz 1934. gada 15. maijam (oficiāli atcelts 1938. gada 14. februārī) un attiecināts uz periodiskiem un neperiodiskiem izdevumiem, nodrošinot preses brīvību, paredzot preses kontroli (īstenībā pācie-

spieduma cenzūru) un dodot iekšlietu ministram tiesības regulēt literatūras ieviešanu no ārzemēm. Latvijā publicētās literatūras apķīlāšana, konfiscēšana, apturēšana un vainīgo saukšana pie atbildības par likumpārkāpumiem presē notiek Kriminālprocesa likumā paredzētā kārtībā. Preses likumam, tāpat kā Likumam par tirdzniecību ar poligrāfisko iestāžu ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām (pieņemts 1924. gada 11. novembrī) ir pieteikšanas raksturs — t.i., ja redaktors, izdevējs vai izdevniecības vadītājs atbilst likuma prasībām, atļauja jādod. Izplatīšanai aizliegtās iekšzemes un ārzemju literatūras saraksti ir publicēti «Valdības Vēstnesī». 1924. gada 11. novembrī pieņem arī Likumu par preses lietu tiesāšanas kārtību.

Līdz 1934. gada 15. maijam apķīlāti un konfiscēti pārsvarā periodiskie izdevumi vai to atsevišķi numuri, uzsaukumi (lapiņas) un nepilns simts grāmatu un brošūru.

Trešais posms ilgst no 1934. gada 15. maija līdz jauna Preses likuma izsludināšanai 1938. gada 14. februārī. Šajā laikā Latvijas preses darbību reglamentē galvenokārt iekšlietu ministra noteikumi un rīkojumi, kas izdoti, balstoties uz Likumu par karastāvokli. Nozīmīgākie no tiem ir 1934. gada 17. novembra «Noteikumi par periodiskiem izdevumiem» un sabiedrisko lietu ministra 1937. gada 30. jūlija rīkojums, kas konkretizē no apgrozības izņemamo literatūru. Izplatīšanai aizliegtās literatūras sarakstus turpina publicēt «Valdības Vēstnesī». Uz īsu laiku tiek ieviesta pirmspiespieduma cenzūra.

Šajā laikā izplatīšanai aizliegtas vairāk nekā 300 grāmatas, no kurām aptuveni 9/10 ir demokrātiskās republikas laika izdevumi, un apturēti vairāk nekā 100 periodiskie izdevumi — dienas un nedēļas avīzes, mēnešraksti (žurnāli un neregulāri klajā laisti izdevumi).

Ceturtajā posmā — no 1938. gada februāra līdz 1940. gada 17. jūnijam ir spēkā otrais Latvijas Preses likums, kas ir plašāks nekā iepriekšējais, turklāt ar noteiktu politisku ievirzi — «veicināt 15. maija ideju iesakņošanu tautā, atbalstīt valdības darbu valsts un tautas politiskās, saimnieciskās un kultūras dzīves izkopšanā». Tas ir attiecināts uz mehāniskā un ķīmiskā ceļā izgatavotiem iespieddarbiem, kā arī izplatīšanai paredzētu rakstu, attēlu, mūzikas ražojumu pavairojumiem un skaņu platēm. Tajā sīki reglamentēts, kas var būt avīžu un žurnālu redaktori, izdevēji, grāmatu izdevēji un izdevniecību vadītāji, kā arī noteiktas ziņas, kas jāiesniedz lūgumā, lai saņemtu Sabiedrisko lietu ministrijas atļauju izdevējdar-

bībai. Īpaši plaši ir izklāstīts, ko nedrīkst publicēt periodiskajā presē. Jaunajā likumā ir paaugstinātas prasības un atbildība pret redaktoriem, izdevējiem un izdevniecību vadītājiem, paplašinātas arī sabiedrisko lietu ministra pilnvaras: lemt ne vien par ārzemju literatūras ieviešanu, izplatīšanu un iekšzemes izdevumu apķīlāšanu, bet arī par šo izdevumu iznīcināšanu, sodīt administratīvā kārtā par Preses likuma pārkāpumiem, prasīt redaktora maiņu vai anulēt izdošanas atļauju. Pretēji iepriekšējam šis likums nodrošināja pilnīgu preses pārzināšanu, vadīšanu, kontroli un kopā ar pārējiem likumiem, kas to pilnīgi vai daļēji reglamentēja, pārkāpumu savlaicīgu pārtraukšanu un vainīgo sodīšanu.

Latvijas Republikas pēdējo divu gadu laikā (1938. gada februāris — 1940. gada jūnijs) izplatīšanai aizliegti 14 izdevumi.

Reizē ar Preses likumu 1938. gada februārī pieņem Likumu par spiestuvēm, bibliotēkām, lasītavām un par tirdzniecību ar iespieddarbiem, kurā, tāpat kā Preses likumā, visos pasākumos ir nepieciešama Sabiedrisko lietu ministrijas (dažkārt saziņā ar Finanšu ministriju) atļauja, noteiktas lielākas prasības un atbildība poligrāfisko un tirdzniecības iestāžu vadītājiem un paplašinātas sabiedrisko lietu ministra tiesības.

Ar Preses likumu ir saistīts arī tanī pašā laikā pieņemtais Likums par kārtību un sabiedrisko drošību valstī.

Grāmatas mērķis ir sniegt ieskatu Latvijas Republikas grāmatniecības un periodiskās preses politikā, cik tas iespējams pēc publicētās literatūras (likumdošanas dokumentiem un publicējumiem sakarā ar to realizēšanu) un npublicētiem Iekšlietu ministrijas (vēlāk Sabiedrisko lietu ministrijas) Preses un biedrību departamenta arhīva dokumentiem.

Tajā aplūkoti galvenie likumdošanas dokumenti par presi un izplatīšanai aizliegtie izdevumi, minot arī aizliegšanas iemeslus tā laika cenzoru un dažādu nozaru speciālistu vērtējumā. Galvenā vērtība veltīta grāmatām un brošūrām, un periodiskajai preseī (ja izņemts no apgrozības viss izdevums no iznākšanas sākuma līdz apturēšanas brīdim), minot katru darbu vai periodisko izdevumu un norādot arī izplatīšanas aizlieguma iemeslu. Periodiskie izdevumi, kam apķīlāti vai konfiscēti atsevišķi numuri, aplūkoti kopumā, pēc izdevējorganizācijām un atsevišķu numuru vai laidieniu izplatīšanas aizliegumu iemesli minēti daļēji. Tāpat sniegts pārskats par uzsaukumiem pēc to skaita, valodas un izdevējorganizācijas.

DEMOKRĀTISKĀS LATVIJAS REPUBLIKAS PERIODS

PIRMĀ PRESES LIKUMA IZVEIDOŠANA

(1918. g. — 1924. g. februāris)

Politiskās brīvības — preses, vārda, sapulču un biedrošanās brīvības bija ietvertas jau Latvijas Tautas Padomes politiskajā platformā, pasludinot neatkarīgu Latvijas valsti 1918. gada 18. novembrī. Tomēr līdz pirmā Preses likuma pieņemšanai pagāja vairāk nekā pieci gadi. Preses darbību šajā laikā regulēja citi valsts dokumenti, kas bija daļēji attiecināmi arī uz presi. Kā pirmais minams «Noteikumi par kara stāvokli»¹, ko pieņēma 1919. gada 11. februārī, kad Latvijas valdība bija Liepājā, un tie stājās spēkā pēc dažām dienām Liepājā un visā Kurzemē, bet citās Latvijas daļās tad, kad par to tika publicēts attiecīgs lēmums.

Sakarā ar šiem noteikumiem apgabalos, kur izsludināts karastāvoklis, iekšlietu ministram ir tiesības «valsts iekšējās drošības un sabiedriskā miera uzturēšanas labā izdot noteikumus un dot rīkojumus par periodisku un neperiodisku rakstu izdošanas un izplatīšanas kārtību», kā arī «apturēt uz visu karastāvokļa laiku periodiskus izdevumus».

1919. gada 29. jūlijā Latvijas Pagaidu valdība pieņēma lēmumu par karastāvokļa ieviešanu Rīgā un atbrīvotajā Latvijā.² Pamatojoties uz šo lēmumu, 30. jūlijā publicēta armijas virspavēlnieka ģenerāļa D. Šimonsona pavēle nr. 16 par iepriekšējās kara cenzūras ieviešanu Rīgas, Valmieras, Cēsu un Valkas apriņķī. Līdz kara cenzūras noteikumu plašākai izstrādāšanai tika uzdots kara resoriem stingri raudzīties, lai netiktu izplatītas ziņas par karaspēka, jūras kara flotes un gaisa kuģu kustībām un darbību, atsevišķām operācijām, kā arī kara iestāžu rīkojumu un pavēļu projektiem. Tāpat aizliegts nelabvēlīgi atsaukties vai kritizēt kara iestāžu pavēles, rīkojumus un darbību, izņemot gadījumus, kad ziņotājam ir neap-

gāzami pierādījumi par karaspēka nelikumīgo rīcību. Noteikta arī kārtība, kādā izdevumi iesniedzami cenzēšanai.

Kara cenzūra atradās Rīgā pie armijas štāba operatīvās daļas. Cenzūras nodaļas priekšniekam kapteinim A. Plensneram bija uzdots pēc vajadzības ierīkot cenzūras punktus apriņķu pilsētās.³ Iepriekšējās kara cenzūras rīcība izraisīja periodiskās preses redaktoru un Tautas Padomes deputātu neapmierinātību. Par to vairākkārt tika iesniegti deputātu pieprasījumi Ministru prezidentam. Tā, piemēram, jau 1919. gada 23. augustā iesniegts 12 Tautas Padomes locekļu pieprasījums par to, ka ir redzama tieksme pārvērst iepriekšēju kara cenzūru par iepriekšēju politisku cenzūru, ka kara cenzori pārkāpj savas pilnvaras. Deputāti lūdza Ministru prezidentu paskaidrot, kas tiks darīts, lai pasargātu Latvijas presi no kara cenzoru nelikumībām. Deputāts F. Menders savā ziņojumā minēja faktus par cenzoru svītrojumiem vairākās avīzēs. Līdzīgus faktus par Cēsu cenzora rīcību 1919. gada 4. novembrī iesniegumā minēja arī LSDSP deputāts Kristaps Eliass. 1920. gada 15. martā tika iesniegts pieprasījums par kratīšanu avīzes «Sociāldemokrāts» telpās. Valdības locekļi pa lielākai daļai atzina cenzoru rīcību par nepareizu, solījās to novērst, reizēm arī aizrādīja, ka ir nepieciešama preses pārraudzība, kā tas paredzēts Krievijas Pagaidu valdības lēmumos par presi un preses iestādēm.

1919. gada 5. decembrī Latvijas Tautas Padome nolēma, ka līdz jaunizstrādāta Preses likuma pieņemšanai Latvijā paliek spēkā Krievijas 1890. gada Preses un cenzūras likums ar turpmāko gadu papildinājumiem un Krievijas Pagaidu valdības lēmumi par presi un preses iestādēm. Par to informēts iekšlietu ministra A. Berga 1919. gada 14. decembrī publicētajā rīkojumā, kurā noteikts izdevējiem no katra iespieddarba piesūtīt 10 eksemplāru: Rīgā — Iekšlietu ministrijas Preses nodaļai, citur — attiecīgiem apgabalu priekšniekiem.⁴ Ar Krievijas Pagaidu valdības 1917. gada 27. aprīļa lēmumu tika likvidēta Galvenā preses lietu pārvalde un tās cenzūras iestādes, deklarēts, ka prese un tirdzniecība ar preses izdevumiem ir brīva un tai nav piemērojami administratīvi sodi. Preses izdevumu iespēšanas un klajā laišanas pamatā agrākās koncesiju sistēmas vietā ievēdams pieteikšanas princips.⁵

Pieprasījumu Tautas Padomes Prezidijam 10 Tautas Padomes locekļi iesniedza arī 1920. gada 21. janvārī par instrukciju cenzo-riem un laikrakstu redakcijām, kas izstrādāta pēc armijas štāba

priekšnieka 1919. gada 19. decembra pavēles. Instrukcijas 5. un 6. punktā aizliegts apspriest miera slēgšanas nepieciešamību ar kādu pret mums karojošu valsti, kritizēt valdību un tās rīkojumus, jo tas izsaucot dezorganizāciju vispār, bet galvenais — vājinot armiju. Tā kā valdību sastādījuši tautas priekšstāvji — Tautas Padome —, tai jābauda pilnīga autoritāte. Ja valdība neesot savu pienākumu augstumā, to atcelt varot Tautas Padome.

Pēc iekšlietu ministra A. Berga paskaidrojumiem uz deputātu pieprasījumu par instrukciju cenzoriem un avižu redakcijām, kā arī par cenzoru rīcību Tautas Padome izteica vēlēšanos, lai valdība visdrīzākā laikā izstrādātu un iesniegtu Tautas Padomē likumprojektu par presi.⁶ Tomēr likumprojekta izstrādāšana tik ātri neveicās — un Tautas Padome savā darbības laikā to nesaņēma. Preses likuma projektu iesniedza tikai 1922. gada 28. februārī Satversmes sapulcei un nodeva Juridiskajai komisijai.⁷ Tā paša gada 22. maijā Juridiskās komisijas priekšsēdētājs deputāts A. Sīmanis (Zemnieku savienība) ziņoja, ka no likumprojekta 27 pantiem izskatīti 11 panti, un lūdza termiņu pagarināt vēl 3 nedēļas.⁸ Tomēr Satversmes sapulces pilnvaru laikā Preses likuma projekts plenārsēdē netika izskatīts.

1920. gada 5. novembrī iekšlietu ministrs izdeva «Obligatoriskus noteikumus», ievēdot pastiprinātas apsardzības stāvokli Cēsu un Valmieras apriņķī, kas stājās spēkā 10. novembrī. Apriņķos, kuros izsludināta pastiprināta apsardzība, bija aizliegts mutiski, rakstiski, caur presi vai atsevišķiem drukas darbiem izplatīt dažādas melu ziņas un baumas par Latvijas valdības darbību un nolūkiem, «izplatīt vai veicināt lielniecisku, kā arī kaut kuru citu aģitāciju, kas vērsta pret Latvijas valsti un tās iekārtu», un izdot laikrakstus un citus izdevumus bez Iekšlietu ministrijas atļaujas. Par šo noteikumu nepildīšanu pienācās administratīvs sods līdz 3 mēnešiem arestā vai 500 rbļ. naudassods, ko varēja uzlikt apriņķa priekšnieks vai pilsētas prefekts.⁹

1921. gada janvārī izdoti «Pagaidu noteikumi par tirdzniecību ar drukas darbiem, par bibliotēkām un lasītavām».¹⁰

1921. gada 22. martā Latvijas valdība paziņoja, ka karastāvoklis (izņemot Rīgu, Liepāju un Daugavpili) atcelts un tā vietā kā pārējas stāvoklis paturama pastiprināta apsardzība, bet arī to varēs atcelt paredzamā laikā, tiklīdz būs izdoti Latvijas apstākļiem pie-

mēroti likumi par sapulcēm, presi, drukātavām.¹¹ 1921. gada 11. augustā pastiprinātas apsardzības stāvoklis tika ievests visā Latvijā.¹²

Preses likuma projektu izskatīja un pieņēma Latvijas Republikas 1. Saeima. Vispirms to apsprieda Saeimas Publisko tiesību apakškomisija, pēc tam pieņēma Publisko tiesību komisijas plenārsēdē. Lai paātrinātu Preses likuma izstrādi, no tā tika atdalīti likumi par poligrāfiskajām iestādēm, tirdzniecību ar to ražojumiem un preses lietu tiesāšanu.

Saeimas plenārsēdē Preses likuma projektu sāka apspriest 1923. gada 12. decembrī. Par to ziņoja sociāldemokrātu frakcijas deputāts B. Kalniņš, norādot, ka komisija vadījiesies no Rietumeiropas demokrātijas principiem: pirmkārt — atmetusi koncesiju sistēmu, kad, izdodot periodisku izdevumu, jāizprasa attiecīgu administratīvu iestāžu piekrišana, liekot tās vietā pieteikšanas principu; otrkārt — preses vajāšana un sodīšana atņemta administratīvām iestādēm un nodota tikai tiesu pārziņā. Šie principi nosaka, ka preseī jābūt brīvai, neparedzot ierobežojumus preses izdevumu pieteikšanā, ja redaktors atbilst likumā noteiktajām prasībām, un pie atbildības var saukt tikai tos, kuru rakstos ir saskatāmas noziedzīga nodarījuma pazīmes.

Par likumu kopumā debatēs runāja 2 deputāti — A. Bergs (bezpartejiskais Nacionālais centrs) un P. Šīmanis (Vācu-baltiešu partija). A. Bergs uzskatīja, ka Preses likums iesniegtajā redakcijā ir absolūti nepieņemams, paredz neierobežotu preses patvaļu, kas var kļūt bīstama valstij. Deputāts P. Šīmanis bija pretējās domās un tiesu iestādes uzskatīja par kompetentākiem likumu tulkotājiem konfliktu vai nesaskaņu gadījumos ar presi un valsts interešu aizstāvjiem nekā administratīvās iestādes. Rezumējot debates, B. Kalniņš pasvītvoja, ka Preses likums ir paredzēts miera laikam, nevis kara vai pastiprinātas apsardzības apstākļiem un prese Latvijā būs padota tādai kontrolei, kādu to noteiks likumi; ja kontroles tiesības tiks dotas administratīvajām iestādēm, varēs piedzīvot līdzšinējo neiecietību pret citu uzskatiem.¹³

Plašākas debates izraisījās, apspriežot Preses likumu otrajā lasījumā, kad apsprieda likuma atsevišķus pantus un deputātu domas par tiem dalījās, bieži vien rodoties vairākiem variantiem.¹⁴

Trešajā lasījumā turpinājās atsevišķu pantu precizēšana pēc pārstrādes, un Preses likums tika pieņemts 1924. gada 1. februārī, par to balsojot 64 deputātiem un 20 atturoties (pret nebalsoja neviens).¹⁵

✓
**PIRMĀ PRESES LIKUMA
DARBĪBAS LAIKS**
(1924. g. februāris — 1934. g. maijs)

Pirmais Latvijas Republikas Preses likums publicēts 1924. gada 12. februārī.¹⁶ Izņemot dažus pantus, tas bija attiecināts uz periodisko presi. Likuma pirmajā pantā deklarēts, ka Latvijā pastāv preses brīvība šā likuma ietvaros. Tālāk tika noteikts, kas var būt periodiskā izdevuma redaktors, izdevējs, raksturota izdošanas atļaujas saņemšanas kārtība, sniegti norādījumi par to, ko aizliegts publicēt presē. Saskaņā ar Preses likuma 14.—17. pantu bez Saeimas un tiesas priekšsēdētāja atļaujas nedrīkstēja publicēt ziņas par Saeimas slēgtajām sēdēm un tiesas prāvām, ko iztiesāja aiz slēgtām durvīm, pirms tiesas sēdes sniegt ziņas, kas ņemtas no izziņas vai iepriekšējās izmeklēšanas materiāliem. Iekšlietu ministrs saziņā ar kara ministru kara vai kara draudu laikā varēja uz nenoteiktu laiku aizliegt informēt presē par Latvijas kara un jūras spēkiem un valsts aizsardzības līdzekļiem.

Preses likuma 11. pantā bija noteikts, ka reizē ar izdevuma nākšanu klajā izdevējam katra Latvijā vai ārzemēs iespiesta darba divi eksemplāri nekavējoties jāpiesūta pret kvīti: Rīgā — Iekšlietu ministrijai, citur — vietējam policijas priekšniekam. Tāpat nosūtāmi obligātie eksemplāri lielākajām Latvijas bibliotēkām, pa vienam eksemplāram Latvijas Universitātei un Rīgas pilsētas bibliotēkai, kā arī 6 eksemplāri Valsts bibliotēkai (no tiem 3 eksemplāri bija paredzēti ārvalstu bibliotēkām). Iekšlietu ministrijai vai vietējam policijas priekšniekam jāpaziņo nodrukāto izdevuma eksemplāru skaits.

Saskaņā ar Preses likuma 18. pantu iekšlietu ministram bija arī tiesības regulēt ārzemju izdevumu ieviešanu Latvijā. Ar nedaudz izņēmumiem (Saeimai, tās deputātiem, 3 lielākajām Latvijas bibliotēkām — Latvijas Universitātes, Rīgas pilsētas un Valsts bibli-

otēkai) iekšlietu ministrs varēja aizliegt periodisku izdevumu ieviešanu no ārzemēm, kā arī confiscēt no ārzemēm pienākušos poligrāfisko iestāžu ražojumus, ja to saturs pēc Latvijas likumiem bija noziedzīgs. Nedrīkstēja confiscēt ārzemju izdevumus, kas adresēti zinātniskām biedrībām un institūtiem, un laikrakstu redakcijām (bet ne vairāk par vienu eksemplāru).

Latvijā publicēto periodisku un neperiodisku izdevumu apķīlāšana, confiscēšana, apturēšana un vainīgo saukšana pie atbildības notika Kriminālprocesa likumā paredzētā kārtībā (19. pants).

Periodiska vai neperiodiska izdevuma izdošanas atļaujas saņemšanas kārtībai šajā Preses likumā bija pieteikšanas, nevis atļaujas saņemšanas funkcija. Tā, piemēram, Iekšlietu ministrijai uz iesniegto pieteikumu izdot periodisku izdevumu pozitīva vai negatīva atbilde bija jādod 14 dienu laikā. Ja šajā laikā netika saņemta nekāda atbilde, izdevējs un drukātava varēja uzsākt periodiskā izdevuma izdošanu.

Jau Preses likuma izstrādāšanas gaitā parādījās vairāki raksti presē. Avīzē «Latvijas Vēstnesis» anonīmā rakstā Preses likuma projekts, kaš pieņemts trīs lasījumos, ir saistīts ar pastiprinātas apsardzības stāvokļa atcelšanu valstī. Uzsvērts, ka tam «vajadzētu nodrošināt valsti pret dažādiem noziedzīgiem vai ļaunprātīgiem nolūkiem», bet, tā kā projekts to nenodrošinot, tad tas novērtēts kā pārāk vispārīgs, lai gan pieņemts ar sociāldemokrātu, centra grupu un minoritāšu balsu vairākumu.¹⁷

Avīzē «Latvis» skolotājs J. Stalažs iebilda pret likuma 18. pantu (ārzemju literatūras ieviešanas regulēšana), jo šajā jautājumā paredzētā Saeimas deputātu neaizskaramība sagādājot legālas iespējas pretvalstisku ideju un literatūras propagandai bez nelegālām drukātavām un ar šādu likumu kreisie sociāldemokrāti gribot panākt komunistu legalizēšanu.¹⁸

Līdzīgs viedoklis lasāms arī avīzē «Kurzemes Vārds». «Absolūta preses brīvība,» rezumē autors, «ar to, saprotāms, ir «nodrošināta», bet, vai no tam ko manto arī valsts un tautas brīvība un viņas nodrošināšana, paliek atklāts jautājums. To der ievērot Saeimas pilsoniskām frakcijām un tiem atsevišķiem nomaldījušajiem pilsoniskiem deputātiem, kuri ir bijuši palīdzīgi sociāldemokrātiem un minoritātēm pie Preses likuma sakroplošanas.»¹⁹

Plašākais jaunā Preses likuma apskats jau pēc tā pieņemšanas Saeimā bija Latviešu zemnieku savienības avīzē «Brīvā Zeme».

Plašāk aplūkojis 17. (kara vai draudoša kara laikā presē var aizliegt sniegt ziņojumus par valsts aizsardzību), 18. un 19. (par likumpār-
kāpumiem presē un vainīgo saukšanu pie atbildības) pantu, kas
pieļauj visai plašas valstij kaitīgu ideju propagandas iespējas, au-
tors informē, ka Saeimā par jauno Preses likumu balsojuši sociāl-
demokrāti, minoritātes un viss centrs. Sociāldemokrāti balsojuši
tādēļ, ka likums bijis pietiekami kreiss, centra grupas, piemēroda-
mās «politiskam momentam», pašas bijušas pietiekami kreisas, mi-
noritātes jau kopš Latvijas valsts nodibināšanās vēl neesot
atpalikušas no sociāldemokrātiem savās tieksmēs pēc dažādām brī-
vībām, ko varot uzskatīt kā likumu. «Visā visumā par Preses liku-
mu jāsaka,» turpina autors, «tas ne tuvu nesniedz to, ko viņam
valsts drošības labā vajadzētu sniegt. Visvairāk to apsveiks tās ap-
rindas, kuras turpina cīņu pret pastāvošo valsts iekārtu. Lojāliem
pilsoņiem nebij pasniegto «brīvību» vajadzīgs. Bet, ja nu reiz šis
likums mums dots, tad pateiksimies par to. Izsacīsim savu atzinību
centra pilsoniskām partijām par tiem «labumiem», kurus ne valsts,
ne pilsoņu intereses neprasiņa. Sociāldemokrātiem un minoritā-
tēm — tiem savu pateicību pateiks citi.»²⁰

Sociāldemokrātu izdevumos Preses likums tā izstrādāšanas un
pieņemšanas laikā netika aplūkots; tajos bija raksti galvenokārt
par preses brīvību, periodisko izdevumu un to redaktoru sodīšanu.

1924. gada 12. februārī izsludinātais Preses likums laika gaitā
tika precizēts un papildināts un kopā ar 1934. gada 17. novembrī
karastāvokļa laikā pieņemtajiem noteikumiem par periodiskajiem
izdevumiem bija spēkā 14 gadus — līdz 1938. gada 14. februārim,
kad izsludināja jaunu, daudz plašāku Preses likumu.

Precizējumus un papildinājumus, kamēr tie tika pieņemti Sa-
eimā un ieguva likuma spēku, bieži vien aplūkoja periodiskajā pre-
sē. Pirmie precizējumi, galvenokārt terminoloģiski, tika pieņemti
1924. gada 12. aprīlī.²¹ Tā paša gada novembrī pieņemta instruk-
cija pie Preses likuma, kurā papildināti noteikumi par obligātajiem
eksemplāriem un to neievērošanas gadījumā paredzamā atbildība
uz Sodu likumu 138. panta pamata²² (par nepaklausību likumīgai
varai). 1929. gada 17. maijā jaunā redakcijā pieņemta 2. panta 2.
piezīme: «Saeimas deputāts, kā arī Ministru kabineta loceklis ne-
var būt par periodiskā izdevuma atbildīgo redaktoru.»²³ (1924. ga-
dā pieņemtajā likumā šī piezīme bija attiecināta tikai uz Ministru
kabineta locekļiem.) 1930. gada martā precizēta 2. panta 1. piezī-

me (ko uzskatīt par periodisku izdevumu) un papildināts 6. panta «d» punkts (ja izdevums apturēts, nevar izdot citu ar tādu pašu nosaukumu).²⁴ 1934. gada aprīlī precizēts un papildināts 10. pants (uz visiem izdevumiem jābūt atzīmei par tipogrāfiju un darba saīsināšanu) un 11. pants (par tirāžas izsniegšanas kārtību no tipogrāfijas), bet 18. pants papildināts ar šādu tekstu: «..ja to saturs pēc Latvijas likumiem ir noziedzīgs vai ar valsts interesēm kaitīgu tendenci.»²⁵ 1936. gada martā Preses likuma 10. pants papildināts ar normu, ka sludinājumu ievietošanai neperiodiskā izdevumā izdevējam vajadzīga Iekšlietu ministrijas atļauja un apzīmējums «Saīsināts izdevums» jādod 12 punktu salikumā.²⁶

1924. gadā publicēts Likums par tirdzniecību ar poligrāfisko iestāžu ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām, kurā privātpersonām noteikta izdevniecību nodibināšanas, poligrāfisko ražojumu veikalu, bibliotēku un lasītavu atvēršanas kārtība, kā arī to tiesiskais statuss (tie iepriekš jāpieteic attiecīgā apriņķa priekšniekam vai pilsētas prefektam). Minētie uzņēmumi, izņemot kolportāžu, nav pakļauti administratīvajiem sodiem un slēdzami tikai ar tiesas spriedumu. Pagaidu noteikumi un likums aizliedza Latvijā izplatīšanai aizliegtos izdevumus glabāt veikalos (arī kolportieriem), noliktavās un krātuvēs, bibliotēkās un lasītavās. Saskaņā ar likuma 10. pantu izplatīšanai aizliegto izdevumu saraksti publicējami «Valdības Vēstnesī». Šis likums nebija attiecināts uz valsts un mācību iestāžu bibliotēkām un lasītavām, kā arī uz privātām mājas bibliotēkām.

Tajā pašā dienā 1924. gadā publicēts Likums par preses lietu tiesāšanas kārtību,²⁷ kas īstenībā ir Kriminālprocesa likumu vienas nodaļas (1914. gada izdevuma 3. grāmatas 4. sadaļas 2. nodaļas) precizējums un papildinājums, piemērojot to Latvijas apstākļiem.

Prese Latvijā līdz 1937. gada 1. aprīlim bija Iekšlietu ministrijas (pēc tam Sabiedrisko lietu ministrijas) Preses un biedrību departamenta pārziņā, kas realizēja valdības politiku šajā jomā. Iekšlietu ministrija kontrolēja iekšzemes preses izdošanu, nepieciešamības gadījumā apķīlājot, konfiscējot vai apturot attiecīgu izdevumu iznākšanu un vainīgos saucot pie atbildības Kriminālprocesa likumā paredzētā kārtībā, kā arī regulēja literatūras ieviešanu no ārzemēm.

Latvijas Preses likuma realizēšanā piedalījās Preses un biedrību nodaļas cenzori (vecākie cenzori vai cenzūras nodaļas vadītāji),

kuru paraksti atrodami dienesta atzīmēs arhīvu dokumentos: V. Jurgis, E. Kraucs, Kremers, A. Krūmiņš, A. Komsārs, E. Paegle, L. Rudzītis, Ev. Šķipsna, J. Veselis (1934. g. 1. jūnijs — 1936. g. 6. jūnijs).²⁸ No 1932. gada 23. novembra Preses un biedrību nodaļā uz brīva līguma pamata strādāja E. Lieknis-Virza. Dienesta atzīmēs par izplatīšanai aizliegtajiem izdevumiem viņa paraksts nav atrasts.²⁹

Pēc Preses un biedrību departamenta cenzoru vai citu iestāžu, organizāciju vai personu ierosinājuma apgabaltiesas prokurors varēja apķīlāt izdevumu vai tā daļu (periodiska izdevuma numurus vai neperiodiska izdevuma eksemplārus), ja tā saturā atrodamas Sodu likumos paredzēta noziedzīga nodarījuma pazīmes. Bez tam iekšlietu ministram vai viņa pilnvarotai amatpersonai bija tiesības izdevumu vai tā daļu apķīlāt, ja nebija izpildīti formāli Preses likuma noteikumi. Apķīlāt nevarēja tos eksemplārus, kas pārgājuši trešo personu īpašumā viņu personiskai lietošanai. Rīkojums par apķīlāšanu bija jānodod apgabaltiesas izšķiršanai, ko tā atstāja spēkā, atcēla vai ierosināja apturēt periodisko izdevumu līdz tiesas spriedumam, vai nolēma to iznīcināt.

1927. gada 26. aprīlī Ministru kabinets pieņēma «Noteikumus par jaunatnes pasargāšanu no sēnalu un neķītrības literatūras».³⁰ 1932. gadā tos, nedaudz precizētus, pieņēma Saeimā un izsludināja kā likumu,³¹ ko realizēja Izglītības ministrija, izveidojot Jaunatnei kaitīgas literatūras komisiju, kas darbojās šādā sastāvā: priekšsēdētājs, ko iecēla izglītības ministrs, priekšsēdētāja biedrs (iecēla iekšlietu ministrs) un 7 locekļi (pa vienam no mākslinieku, rakstnieku, grāmattirgotāju, bērnu un jaunatnes aizsardzības, skolotāju, vecāku un ārpusskolas organizācijām). Komisija savus lēmumus triju dienu laikā publicēja «Valdības Vēstnesī». Sēnalu literatūras sarakstos ievietoto literatūru nebija paredzēts iznīcināt, bet tikai stipri ierobežot tās izplatību. Literatūru konfiscēja un vainīgos sodīja tikai tajos gadījumos, ja viņi neievēroja šo likumu. Likumu par jaunatnes pasargāšanu no sēnalu un neķītrības literatūras neattiecināja uz politiskiem izdevumiem, lai novērstu jebkādu politiskas izrēķināšanās iespēju ar šā likuma palīdzību. Tādēļ sēnalu un neķītrību literatūras sarakstos, kā norādīts komisijas darbības pārskatā,³² ievietoja tikai tādus izdevumus, par kuriem nevarēja būt pretēju domu cilvēkiem ar dažādu pasaules uzskatu.

Tādējādi, realizējot Preses likumu un citus likumdošanas dokumentus, kas saistīti ar periodisko un neperiodisko presi, «Valdības Vēstnesī» ievietoja Latvijā publicēto, izplatīšanai aizliegto izdevumu, sēnalu un neķītrības literatūras un Latvijā ievest un izplatīt aizliegto ārzemju izdevumu sarakstus. Pirmie divi 1939. gadā iznāca atsevišķos izdevumos.

Pirmajā — Latvijā publicētās, izplatīšanai aizliegtās literatūras sarakstā bija reģistrēts ap 800 vienību (grāmatas, brošūras, periodiskie izdevumi vai to atsevišķi numuri, lapiņas), kas apkārtas, konfiscētas vai izņemtas no apgrozības līdz 1939. gada 31. janvārim.³³

Otrajā — sēnalu literatūras sarakstā ietvertas līdz 1938. gada 31. decembrim Jaunatnei kaitīgas literatūras apkarošanas komisijas lēmumos minētās 255 grāmatas un brošūras.³⁴

Vairāk nek 50 Latvijā ievest un izplatīt aizliegtās ārzemju literatūras sarakstos (vienkopus atsevišķā grāmatā tie netika publicēti) reģistrēts ap 4000 vienību (3898) — grāmatas un periodiskie izdevumi (kopumā vai to atsevišķi numuri).

Literatūrā šie triju veidu saraksti bieži vien minēti cits cita vietā vai uzrādīts kopējais represēto vai izplatīšanai ierobežoto izdevumu skaits.

Turpmāk sīkāk paanalizēsim pirmo — Latvijā publicēto, izplatīšanai aizliegto izdevumu sarakstu, jo tas visprecīzāk no visiem atspoguļo valdības politiku šajā jomā. Tajā doto grāmatu un periodiskās preses klāstu varam salīdzināt ar 20.—30. gados izdoto literatūru, kā arī noteikt, pret kādu nozaru izdevumiem vērsās valdošās aprindas.

No ārzemēm ievest un izplatīt aizliegtās literatūras saraksti sniedz tikai daļēju priekšstatu, jo nav zināms, cik plaši tajā laikā izplatīja ārzemju literatūru un kādu daļu no tās veidoja tie izdevumi, ko aizliedza ievest Latvijā. Pēc šiem sarakstiem varam raksturot vienīgi izplatīšanai aizliegto izdevumu vai darbu autoru un izdevēju kontingentu un to skaita dinamiku laika gaitā.

Latvijas Republikas laikā publicējumu par represēto presi (grāmatām un periodiskajiem izdevumiem) kopumā nebija. Plašākos apskatos par presi bieži vien minēts izdevumu kopskaits, dažkārt raksturota kāda preses daļa vai lielākie izdevumi un to skaita pieaugums. Parādījās vienīgi pa kādam ziņojumam vai rakstam par administratīvajiem un tiesas piespriestajiem sodiem atsevišķiem

preses izdevumiem, par atsevišķu periodisko izdevumu apturēšanu vai redaktoru sodīšanu, kā arī par dažu autoru grāmatu apķīlāšanu. Piemēram, sakarā ar S. Putāna dzejoļu krājuma «Dīva apsaveršona» konfiscēšanu E. Ego rakstīja, ka «to izdarījuši Latgales nekronētie valdnieki — tautiskā pilsonība un melnsvārcība»³⁵. Žurnālista E. Blanka rakstā par preses izdevumu tiesāšanu norādīts, ka administratīvo sodu uzlikšanā un tiesu spriedumos neesot konsekvences: par vienāda satura rakstiem dažādos izdevumos sodi esot dažādi, jo tiesneši ne vien nepazīstot žurnālistiku, nežinot latviešu preses vēsturi un tradīcijas, bet bieži vien esot ar vāju juridisko sagatavotību un rīkojoties kā cara laika likuma burta kalpi. Tādēļ neesot brīnums, ka cara laikā latviešu periodiskajā presē bijis iespējams rakstīt brīvāk nekā Latvijā 20. gadu sākumā.³⁶

Daudz vairāk publicējumu par apķīlāto un konfiscēto periodisko presi bija padomju laikā pēc 1940. gada jūnija (vairāk nekā 70 publicējumu, ko sagatavojuši ap 50 autoru). Aptuveni 2/3 no šiem darbiem bija atmiņas par kādu laika periodu vai atsevišķu izdevumu. Ne visi tie ir oriģināldarbi, daļa pilnībā vai daļēji iespiesta vairākos izdevumos. Lielākais šāda satura rakstu apkopojums ir krājums «Cīņas balsis», kurā ievietoti 35 raksti: 30 no tiem par Latvijas legālajiem un pagrīdes revolucionārajiem izdevumiem, 5 — par latviešu presi Padomju Savienībā.³⁷

Krājuma rakstu autoru pārlieku tendenciozo Latvijas Republikas demokrātijas un preses brīvības vērtējumu izteicis tā sastādītājs J. Ķipers savā rakstā un sastādītāja priekšvārdā, norādot, ka tajā laikā «Latvijā valdīja pilnīga patvaļa strādniecības un progresīvās inteliģences preses un drukāta vārda vajāšanā», ka progresīvā prese iznāca «asiņainā baltā terora»³⁸ apstākļos. Tā kā krājumā nav aplūkota (pat minēta) aiz citiem apsvērumiem izplatīšanai ierobežotā prese, kā arī nav ziņu par to, kādu daļu no tālaika preses veidoja no apgrozības izņemtā literatūra, var rasties priekšstats, ka Latvijā bija aizliegta jebkāda progresīvās domas propaganda un pārsvarā iznāca reakcionāra prese.

Lai noskaidrotu un raksturotu Latvijā izdoto, izplatīšanai aizliegto literatūru, krājums «Cīņas balsis» un pārējie darbi izmantojami tikai daļēji, jo tajos aplūkota tikai viena izdevumu daļa, turklāt vienā aspektā — tās vieta LKP legālās, pagrīdes un ārpus Latvijas teritorijas publicētās preses klāstā, tās loma revolucionāro ideju propagandā un cīņā par padomju varas atjaunošanu Latvijā.

Arī citos darbos nav analizēti aiz citiem motīviem apķīlātie un konfiscētie izdevumi — avīzes un žurnāli, kas apturēti tūlīt pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma (ne visi bija publicēti «Valdības Vēstnesī» un vēlāk izdotajos izplatīšanai aizliegto izdevumu sarakstos), izņemti no apgrozības karastāvokļa laikā un apķīlāti pēc jaunā 1938. gada Preses likuma pieņemšanas.

Pirmais izplatīšanai aizliegto izdevumu saraksts saskaņā ar 1924. gada Likumu par tirdzniecību ar poligrāfisko iestāžu ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām publicēts «Valdības Vēstnesī» 1925. gada 23. oktobrī. Tā sākumā norādīts: «Ar attiecīgu amatpersonu un tiesu iestāžu lēmumu līdz š.g. 7. oktobrim konfiscēti sekojoši iekšzemes poligrāfisko iestāžu ražojumi.» Seko saraksts, kurā reģistrētas 52 vienības, to skaitā 20 grāmatas un brošūras. Ar to sākās apķīlāto, konfiscēto un no apgrozības izņemto izdevumu sarakstu publicēšana, kas turpinājās līdz 30. gadu beigām. Visvairāk grāmatu apķīlāts 1925. gadā (20 vienību; sarakstā ietverti arī piecos iepriekšējos gados konfiscētie izdevumi) un 1931. gadā (21 vienība).

Līdz 1934. gada 15. maijam apķīlāti aptuveni 500 izdevumi. No tiem 95 grāmatas (84 latviešu valodā, 10 krievu un 1 ebreju valodā), 9 nelieli (līdz 4 lpp.) vienreizēji izdevumi, apmēram 160 uzsaukumu (lapiņu) un 242 periodisko izdevumu numuri. Tā kā 33 izdevumiem apķīlāti vai konfiscēti 2 un vairāki numuri, represēto periodisko izdevumu skaits bija mazāks (152 izdevumi).

Lielākā daļa no grāmatām (vairākumā — brošūras) bija ar sociālpolitisku tematiku. Ir arī daiļliteratūra, universāla satura literatūra, ar reliģiju, tās vēsturi u.c. jautājumiem saistīti izdevumi. Apķīlājot šos izdevumus, minēti Krievijas 1903. gada un Latvijas 1933. gada Sodu likumos paredzētie likumpārkāpumi.³⁹ Arhīva dokumentos nav norādīts konkrēts motivējums, bet piemērots viens vai — biežāk — vairāki likuma panti, kas likumdošanas dokumentos traktēti visai plaši. Lielākā daļa no šā perioda izdevumiem apķīlāta uz Sodu likumu 129. panta pamata, kas paredzēja sodu par musināšanu izdarīt dumpīgu vai nodevīgu nodarījumu, graut valsts pastāvošo sabiedrisko iekārtu, nepaklausīt likumiem, saistošiem noteikumiem vai likumīgās varas rīkojumiem, uz naidu starp iedzīvotāju atsevišķām daļām, šķirām, kārtām vai starp darba devējiem un strādniekiem. Dažkārt papildus minēti arī citu likumu pārkāpumi.

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

96-78021

Pamatojoties uz Sodu likumu 129. pantu, apķīlāts: N. Australa «Ko dotu Latvijai fašistu diktatūra» (R.: Neatkarīgais vārds, 1927)⁴⁰, K. Beierbaha «Pāri zemēm. 1. Maija šķiru cīņas epizodes un vēsturiski dokumenti» (R.: autors, 1930; izņemts no apgrozības 1937. gadā, lai gan šis apķīlājums netika atcelts)⁴¹, «Kreisās strādniecības cīņas platforma slimo kasēs» (R.: Latvijas Arodb-*bu* sav-*ba*, 1930)⁴², rakstu krājumi «14 cīņas dienai» (R., 1929)⁴³, «Strādnieku jaunatne» (R.: Latvijas Strādnieku jaunatnes b-*ba*, 1926)⁴⁴, gadagrāmata «Neatkarīgais vārds» (R., 1926)⁴⁵, «Strādnieku cīņas dziesmas» (R.: D. Bizums, 1929)⁴⁶, L. Paegles dzejoļu krājums «Cietumi nelīdz» (R.: Jaunā kultūra, 1925)⁴⁷, grafiku krājums «Laikmeta seja» (R.: Avanti, 1933)⁴⁸ un «Strādnieku laika grāmata 1925. gadam» (R.: RACB, 1924), kurai 1926. gada 13. jūlijā aizliegums atcelts nozieguma pazīmju trūkuma dēļ.⁴⁹

Uz tā paša 129. panta pamata apķīlāti 2 izdevumi citās valodās: 1925. gadā — Lietuvas sociālistu revolucionāru partijas izdevums «Kovos Keliu»⁵⁰ un 1931. gadā — П. Родин «Язык интернациональной связи ИДО. Самоучитель для рабочих» (R., 1931).⁵¹ Lai gan šis darbs bija iespiests pēc kāda Maskavas speciālista lūguma tūlītējai nosūtīšanai uz Krieviju un tā izplatīšana Latvijā nebija paredzēta satura politiskās nokrāsas dēļ, tomēr Rīgas apgabaltiesa apķīlāšanu atstāja spēkā.

Vairākiem izdevumiem līdzās 129. pantam dots vēl papildu paskaidrojums, minēti viens vai vairāki citi Sodu likumu panti. Tā, piemēram, par R. Vidzemnieka brošūru «Kapitāla politika Latvijā» (R.: Darbs, 1923) teikts, ka tajā «no galējo kreiso partiju viedokļa nozākāta mūsu valsts iekārta, kūdīta strādniecība un rupji apvainota mūsu valsts likumdevēja iestāde un tautas priekšstāvēniecība — Saeima»⁵². I. Kandera sastādītajā krājumā «Jung Šturer» (Jaunā vētra. — R., 1929) «ievietoti vairāki spilgti musinoša satura raksti, kuros aicina uz pilsoņu karu, noniecina Latvijas valsti, musina pret militāru apmācību skolā...»⁵³. Kā izdevums, kas «...nepārprotami musina uz dumpīgu revolucionāru rīcību, uz mūsu valsts pastāvošās iekārtas graušanu un uz visnesamierināmāko naidu starp atsevišķām iedzīvotāju šķirām», raksturota Z. Hofmaņa brošūra «SPRS strādnieku organizāciju desmitgadu cīņa un sasniegumi. Transportstrādnieku organizācijas. 1917.—1927.» (R.: Latvijas transportstr. arodb-*ba*, 1928)⁵⁴.

Sodu likumu 102. pantā minētās apdraudējuma pazīmes — ar varu grozīt Latvijā pastāvošo valsts iekārtu — līdzās 129. pantam Rīgas apgabaltiesa saskatīja deputāta J. Slaugotņa-Cukura runā Saeimā 1929. gada 15. aprīļa sēdē «1. Maijs un vārda brīvība» (R.: Strādnieku zemnieku Saeimas frakcija, 1929)⁵⁵.

Sodu likumu 154. panta pazīmes — necienība pret likumīgo varu — piemērotas izdevumiem «Par ko un pret ko cīnījās strādnieku-zemnieku frakcija trešā Saeimā» (R.: Saeimas strādnieku-zemnieku frakcija, 1931)⁵⁶, I. Muižnieka «Kas ir tagadējā sociāldemokrātija. No revolucionāriem cīnītājiem līdz revolūcijas nodevējiem» (R.: autors, 1932)⁵⁷, Saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas izdotai brošūrai «Mēs apsūdzam» (R., 1931)⁵⁸, kreisajam sarakstam nr.22 «Kas aizstāvēs darba jaunatnes prasības nākošā Saeimā?» (R., 1928)⁵⁹, V. Pūķa dzejoļu krājumam «Uzsaukums» (R.: autors, 1929)⁶⁰ un L. Laicena konstruktīvajai spēlei «Alfa un auto» (R.: TNT, 1925), kurai 1926. gada 8. jūlijā apķīlājums atcelts.⁶¹ (Darbs izņemts no apgrozības 1937. gadā.)

Sodu likumu 263. pants — «Sabiedriskā miera aizsardzības noteikumu pārkāpšana, izplatot par valdības rīkojumu, vispārīgu postu vai citu notikumu apzināti nepatiesas baumas, kuras var radīt sabiedrībā uztraukumu» — līdzās 129. pantam minēts, apķīlājot izdevumus «Kreisās strādniecības platforma 1931. g. pilsētu pašvaldību vēlēšanās» (R.: Saeimas strādnieku-zemnieku frakcija, 1931)⁶² un «Kreisās strādniecības cīņas programma slimo kasēs, darba vietās un sociālā politikā vispār» (R.: Latvijas Arodbu savba, 1929)⁶³, kurai ar Rīgas apgabaltiesas 1930. gada 28. novembra lēmumu apķīlāšana atcelta. Ar tādu pašu inkriminējumu apķīlāts «Strādnieka kalendārs 1931. gadam» (R.: Strādnieku atturības ba, 1930; iznīcināti 193 eksemplāri),⁶⁴ Saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas izdotās brošūras «Kreisās strādniecības platforma pilsētu pašvaldību vēlēšanās 1931. gadā» (R., 1931)⁶⁵ un «За что борются левые рабочие?» (P., 1931)⁶⁶.

Par Sodu likumu 128. pantā paredzēto pastāvošās valsts iekārtas un Valsts prezidenta personas nonievāšanu, kā arī jau aplūkoto tajā 129. pantā minētajiem pārkāpumiem apķīlātas un iznīcinātas brošūras «6 pret 94. Strādnieku zemnieku frakcijas darba pārskats 3 Saeimas sesijās» (R.: Darbs, 1929)⁶⁷ un «Чего хотят рабочие и трудовое крестьянство Латгалии. Платформа списка 19» (R.: LSDSP, 1928)⁶⁸.

Pamatojoties uz Latvijas Sodu likumu 111. pantā paredzētajiem pārkāpumiem kopumā — musināšana uz dumpīgu vai nodevīgu nodarījumu, karavīrus pārkāpt karadienesta pienākumus, nepaklausīt vai rīkoties pretim likumiem vai saistošiem noteikumiem un uz naidu starp iedzīvotāju atsevišķām daļām —, apķīlāts M. Rudziša dzejoļu krājums «Torņa ielā Rīgā» (R.: Jaunā kultūra, 1934)⁶⁹, Starptautiskā pretfašisma un pretkara kongresa, kas notika Parīzē 1933. gadā, atreferējums un rezolūcijas «Nost fašismu un karu!» (R.: Aktars, 1934)⁷⁰, almanahs 1933. g. strādnieku kultūras svētkos «Signals» (R.: Aktīvs, 1933)⁷¹ un E. Grunduļa brošūra «Žīds — antikrists un cilvēces grāvējs. Viņu slepenās mācības, likumi un savvērestība» (Jelgavā: Latviešu vara, 1934).⁷²

Tā paša Latvijas Sodu likumu 111. panta 5. daļa — musināšana uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām — piemērota 1934. gada 24. maijā, apķīlājot piecus neliela apjoma (2—4 lpp.) Rīgas Tautas augstskolas tā paša gada izdevumus, dziesmas ar notīm: «Proletāriešu šūpuļa dziesma» (Strelevica vārdi, G. Ūtmaņa mūzika), «Strādnieku sportistu dziesma» (K. Dziļlejas vārdi, J. Reinholda mūzika), «Sarkanais vārds» (J. Grota vārdi, J. Reinholda mūzika), «Darba pils» (K. Dziļlejas vārdi, J. Reinholda mūzika) un «Brīvības rītā» (M. Heiberga vārdi, K. Tirņu mūzika).⁷³

Papildu vēl Latvijas Sodu likumu 282. pants — nepatiesu ziņu vai baumu izplatīšana, kas var sacelt sabiedrībā uztraukumu bez jebkāda pamata, — līdzās minētajam attiecināts uz J. Ikaunieka brošūru «Hitlerisma briesmas Baltijā» (R.: autors, 1934).⁷⁴ Sodulikumu 179. panta otrā daļa (necienības izrādīšana aizsargu organizācijai) papildus norādīta, apķīlājot satīrisku izdevumu «Rīgas satīriks» (R., 1933).⁷⁵

Par necienību pret likumīgo varu (Sodu likumu 154. pants) apķīlāts izdevums «Pret fašismu! Fakti un materiāli. Eiropas pretfašistiskā kongresa manifesti» (R.: O. Gulbis, 1933),⁷⁶ M. Sila «Cietumā var nokļūt katrs!» (R.: Saistītais Prometejs, 1933)⁷⁷ un R. Kalniņa brošūra «Cilvēcīgu režīmu cietumos!» (Tukumā: autors, 1930)⁷⁸.

Attiecinot vēl papildu minētajam 132. pantu — par valsts varu nievājošu vai dumpīgu sacerējumu izgatavošanu, pavairošanu vai glabāšanu —, apķīlāts J. Čavara dzejoļu krājums «Tērauda ziedi» (R., 1932)⁷⁹ un, papildinot vēl ar 263. pantā paredzētajiem pārkāpumiem — par valdības rīkojumu, vispārēju postu vai citu kādu

notikumu apzināti nepatiesu baumu izplatīšanu, kas var radīt sabiedrībā uztraukumu, — apķīlāts vienreizējs izdevums «Sarkanā palīdzība» (R., 1929)⁸⁰.

Uz 265. panta pamata — par Latvijas pilsoņu pierunāšanu uz neatļautu pārceļošanu Latvijas robežās vai uz ārzemēm un apzināti nepatiesu baumu izplatīšanu par labumiem ar nolūku uzmodināt atstāt pastāvīgo dzīvesvietu — apķīlāta brošūra «Ko ieceļotājiem jāzin par Brazīliju?» (R.: Kuģu kāntoris «French Line», 1926)⁸¹. Par tādu pašu pārkāpumu konfiscēta un daļēji iznīcināta P. Vestfāla brošūra «Antikrists. Bībeles pēdējo laiku pravietiski noslēpumi, it īpaši 1924.—1927. g.» (R.: Kurzemnieka apg., 1924). Tajā, kā norādīts Preses un biedrību nodaļas 1924. g. 13. marta sūdzībā Rīgas apgabaltiesas prokuroram, it kā pamatojoties uz pravieša Daniela pravietojumiem, teikts, ka pēc 1924. gada 27. aprīļa būšot zvēra valdība un ticīgo spaidi, no kuriem saprātīgākie varot paverties tālāk no kultūras zemēm — Kanādā, ASV, Austrālijā, varbūt arī dažos Zviedrijas apvidos.⁸²

6 izdevumi apķīlāti, pamatojoties uz Sodu likumu 281. pantu — par nekaunīgu sacerējumu vai notēlojumu apzinātu glabāšanu pārdošanai, pārdošanu vai citādu izplatīšanu —, «Pikantās anekdotes un franču divdomības» (sakopojis Redis; R.: Ritums, 1931)⁸³, «Intīmās anekdotes» (sakopojis Redis; R.: Ritums, 1932)⁸⁴, «Madonas raibā dzīve. Tikai pieaugušiem» (Madonā: V. Krēsliņš, 1931)⁸⁵, «Nerātnās latvju tautas dainas» (R.: J. Feldmanis, 1933)⁸⁶ un M. Razumnija stāstu krājums ebreju valodā «*Hintergslech*» (R.: Oazis, 1929), kas apķīlāts ar Rīgas apgabaltiesas 1929. gada 7. jūnija lēmumu; savukārt Senāts 1930. gada 22. oktobra sēdē nolēma Rīgas apgabaltiesas spriedumu atcelt un uzdot lietu izskatīt no jauna citā tiesas sastāvā.⁸⁷

Kā pornogrāfiska satura izdevumi konfiscēti un iznīcināti: F. Jēgermaņa brošūra «Dionīsa ciešanas» (R.: autors, 1922)⁸⁸ un «Intīmais kalendārs 1932. gadam ar pikantām anekdotēm» (R., 1931)⁸⁹.

Par sabiedriskās tikumības uzraudzības noteikumu pārkāpumiem ar Rīgas apgabaltiesas 1930. gada 27. jūnija sēdes lēmumu apķīlāts arī P. Birkerta sastādītais «Latvju tautas anekdošu» 4. sējums (nerātnās. R.: Literatūra, 1930). Pēc tam vairāk nekā 2 gadus ilga izdevniecības «Literatūra» sarakstīšanās ar tiesu iestādēm un Iekšlietu ministriju. Izdevniecība ziņoja, ka grāmata nav paredzēta

plašai izplatīšanai un tiks pārdota tikai tiem, kas pasūtījuši vai pirks visus četrus sējumus. Iekšlietu ministrijā savukārt pienāca ziņas par ceturrtā sējuma piedāvāšanu vai pārdošanu un lasīšanu publiskās vietās (vilcienā). Biedzot ar Tiesu palātas 1932. gada 22. novembra lēmumu apķīlāšana atcelta, par ko 1933. gada 21. martā oficiāli paziņoja Preses un biedrību nodaļa.⁹⁰

Pēc Sodu likumu 299. panta — par darba iespiešanu apzināti pretēji tiešam aizliegumam — apķīlāts izdevuma «6. un 7. Mozus grāmata jeb Mozus maģiskā gara māksla visu noslēpumu noslēpums» 1. sēj. (R.: Straume, 1927). Veselības departaments vēstulē Preses un biedrību nodaļai to vērtēja kā grāmatu, kas «satur visdažādākus ārstnieciskus padomus priekš cilvēkiem un lopiem, pie kam visi šie padomi ir tādi, kuriem cilvēki sekojot samaitātu savu un arī kustoņu veselību»⁹¹. Līdzīgi Veselības departaments vērtēja «Ārstniecības kalendāru 1923. gadam» ar 1921. gada pielikumu (Liepājā: A. Zemīts, 1922), kas «pēc sava satura, raugoties no ārstnieciskā redzes stāvokļa, nostādāms ārpus kritikas, un viņā atrodamie aplamie ārstniecības padomi plašākās tautas masās var atnest tikai ļaunas sekas»⁹².

Kā nekaunīgi sacerējumi vai notēlojumi, kam nav ne zinātniskas, ne mākslas vērtības (Latvijas Sodu likumu 307. pants), apķīlāts D. Lorensa romāns «Ledijas Čaterlej mīļākais» (R.: Afrodīte, 1934)⁹³ un anonīms izdevums «Nerātnās anekdotes» (1934)⁹⁴.

Par ticības aizsardzības noteikumu pārkāpšanu apķīlāti 9 izdevumi. To vidū: Г. Бендер. «Евангельский Иисус и его учение» (P.: Э. Эттингер, 1930)⁹⁵, divi S. Putāna dzejoļu krājumi — «Dieva apsavēšona» (R.: autors, 1932)⁹⁶ un «Тернистый путь» (R.: autors, 1932)⁹⁷, kā arī «neķītrā valodā uzrakstīta ķengu brošūra, kurā atrodas kristīgu ticību un baznīcu zaimojoši izteicieni», — K. Buša «Baznīca brauc bezdibenī» (2. izd. Talsos, 1930)⁹⁸. Par kristīgās baznīcas mācības, iestādījumu, ceremoniju un dievkalpošanas lietošanā iesvētītu priekšmetu nonievāšanu apķīlātas divas A. Kurpnieka izdotās brošūras: «Par īsto Dieva namu un viltus Dieva namu, kas ir no velna» (Ventspilī, 1932)⁹⁹ un «Dieva ceļš un velna ceļš»¹⁰⁰ (Ventspilī, 1930). Ar līdzīgu inkriminējumu apķīlāts un iznīcināts Jēkaba Dravnieka darbs «Pasaules uzskats. Novēlējums tautai» (R., 1923), kurā, kā pasvītrots Preses un biedrību nodaļas ziņojumā, uzstājoties ar lozungu reformēt evaņģēlisko ticību, par ticības svētumiem viņš rakstot tādā neglītā tonī, ka aiz-

skarat reliģiski noskaņota cilvēka ticības jūtas. Sevišķi kaitīgs no valsts interešu viedokļa esot J. Dravnieka uzskats, ka «Kristus un viņa mācekļi veicināja komunismu», ka «Jēzus mācība bieži saskan ar komunistu mācību».¹⁰¹

Līdzīgus uzskatus par «ideālo komunismu» J. Dravnieks ir paudis jau 1920. gadā brošūrā «Latvijas nākotne un ticības jautājums. Divi apcerējumi sakarā ar Latvijas izveidošanos» (R., 1920), par ko tā konfiscēta tai pašā 1920. gadā sakarā ar karastāvokli. Neraugoties uz vairākkārtējiem lūgumiem iekšlietu ministram A. Bergam tūlīt pēc konfiscēšanas un vēlāk, kur J. Dravnieks paskaidro, ka «...slavējis tikai ideālo komunismu, ne krievu lielniecismu», pēc karastāvokļa atcelšanas 1923. gadā ministrs atbildēja, ka «konfiskāciju atcelt neatzīst par iespējamu».¹⁰²

Par līdzīgu uzskatu paušanu konfiscēta anonīma brošūra «Atklāti nākamo laiku noslēpumi. Vārds, kas derētu katram pārdomāt» (R.: A. Zilbermaņa apg., 1923; pārtulkota no kāda vācu izdevuma). Tajā, kā atzīmēts Preses un biedrību nodaļas sūdzībā Rīgas apgabaltiesas prokuroram, it kā uz Bībeles teksta pamata sacīts, ka pēc pasaules kara un lielās revolūcijas boļševismam izdošoties izvest galā cerēto pasaules revolūciju. Arī lielinieku tribunālu briesmu darbi brošūrā nostādīti sevišķi cildinošā gaismā, norādot, ka boļševiku vidū esot ļaudis ar cēlām jūtām un mērķiem, kuru lielākais ideāls esot vispārīga tautas aplaimošana, un pausts tas nepareizais, bet no valsts interešu viedokļa ļoti kaitīgais uzskats, ka kristīgā draudze būtu komunisma iemiesojums.¹⁰³

Vairākiem darbiem ierosinātais apķīlājums tiesā atcelts. Par kristīgās baznīcas, Svēto rakstu un baznīcas priekšmetu nonievāšanu (Sodu likumu 73. pants) 1927. gada 9. aprīlī apķīlāts A. Celmiņa populārzinātnisks apcerējums «Kā Dievi cēlušies?» (R.: Kultūras balsis, 1927). Tomēr tā paša gada 27. septembrī ar Rīgas apgabaltiesas III kriminālnodaļas sēdes lēmumu lieta izbeigta nozieguma sastāva trūkuma dēļ — un brošūras apķīlāšana atcelta.¹⁰⁴ (A. Celmiņa darbs izņemts no apgrozības 1937. gadā.) Tāpat ar Latgales apgabaltiesas 1927. g. 16. aprīļa lēmumu lieta izbeigta un Iekšlietu ministrijas ierosinājums par apķīlāšanu atstāts bez sekām darbam K. Межуль. «Мировая экономика и политика» (Двинск, 1926), ko Latgales apgabaltiesas svarīgu lietu izmeklēšanas tiesnesis Saukums ierosināja konfiscēt kā izdevumu, kas satur «... 1) apzināti nepatiesas ziņas par bezdarbu Latvijā..., kuras var radīt

sabiedrībā uztraukumu, un 2) prātojumus par to, ka mantīgās šķiras ir visu strādniecības ļaunumu cēlonis, ka bads un brāļu karš stāv priekšā visas pasaules strādniecībai (tātad arī Latvijas) un ka tagad vairāk kā jebkad strādniekiem jāatceroties Marksa vārdi, ka strādnieku šķiras atsvabināšana ir strādnieku pašu lieta..., kas aicina strādniekus uz šķiru cīņu un pastāvošo valsts un sabiedrisko iekārtu gāšanu»¹⁰⁵. (K. Mežuļa darbs izņemts no apgrozības 1937. gadā.) Ar Rīgas apgabaltiesas 1927. g. 10. aprīļa lēmumu atcelts apķīlājums brošūrai K.Kr. [Kreše K.] «Padomijas beidzamās dienas. (Ko es novēroju Maskavā agrāk un pēdējā laikā)» (R.: Latvijas Kara invalīdu sav-ba, 1926), ko 1926. gada 20. jūlijā bija ierosinājis konfiscēt iekšlietu ministrs E. Laimiņš par musināšanu gāzt Padomijā pastāvošo iekārtu, kas pēc Latvijas Ārlietu ministrijas ieskatiem ir kaitīgi mūsu valsts interesēm, jo nelabvēlīgi atsaucas uz attiecībām ar kaimiņu valsti.¹⁰⁶

Par komunisma cildināšanu, šķiru cīņas sludināšanu un Latvijas neatkarīgās valsts nozākāšanu ar iekšlietu ministra A. Birznieka rīkojumu konfiscēts A. Bērzkalnieša darbs «Kurp eji, jaunatne?» (R.: Darbs, 1924).¹⁰⁷

Pamatojoties uz iekšlietu ministra A. Kvieša 1921. gada 5. jūlija rīkojumu, saskaņā ar noteikumu par karastāvokli 17. panta a) punktu konfiscēts J. Lapsas [Jura Lapsiņa] darbs «Dāmu pulksteņu meistars Rūda un viņa raibi mīlestības piedzīvojumi» (R.: autors, 1915; «Valdības Vēstnesī» darba nosaukums uzrādīts pēc vāka: «Tango romāns») tā pornogrāfiskā satura dēļ. Lūgumā iekšlietu ministram autors paskaidro, ka šis viņa darbs bijis konfiscēts jau 1915. gada jūnijā, bet līdz 1921. gadam bijis pārdošanā (autors nedomā, ka būtu bijis izdots 2. izdevums.; spriežot pēc tipogrāfijas, konfiscētais varēja būt cits izdevums), un lūdz atļaut autoram pašam pārdot atlikušos eksemplārus. Preses un biedrību nodaļas vadītāja K. Vildes atbildē J. Lapsiņam paskaidrots, ka ministrs neatrod par iespējamu viņa lūgumu ievērot.¹⁰⁸

Neminot iemeslus, 1925. gada 16. decembrī ar Rīgas apgabaltiesas lēmumu apķīlāts kalendārs «Radio zobgals 1926. gadam» (R.: P. Liepa, 1925)¹⁰⁹, 1926. gada 30. aprīli apķīlājums atstāts spēkā Jelgavas apgabaltiesā — un vēlāk iznīcināti 1500 J. Tisnera dzejoļu krājuma «Darba troksnī» (Jelgavā: Herolds, 1926) eksemplāri.¹¹⁰

Ziņas par vairāk nekā 20 izdevumu (grāmatu un brošūru) apķīlāšanas vai konfiscēšanas iemesliem Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību departamenta arhīva dokumentos netika atrastas. Par to ir tikai publicētie paziņojumi «Valdības Vēstnesī». Pēc auto-riem, satura vai izdevējorganizācijām tie ir līdzīgi iepriekšaplūko-tajiem. Apmēram trešā daļa no šiem izdevumiem (11) bija ievietota pirmajā «Valdības Vēstneša» 1925. gada 23. oktobrī publicētajā konfiscēto iekšzemes izdevumu sarakstā,¹¹¹ paziņoju-mi par pārējiem publicēti turpmākajos gados.

No sociālpolitiskās tematikas darbiem šo izdevumu vidū bija 13 brošūras, kas saistītas ar Saeimas vēlēšanām. Tie bija galveno-kārt 20. gadu beigu un 30. gadu sākuma Saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas izdevumi: divi izdevumi ar nosaukumu «Kur izeja? Kreisās strādniecības un darba zemniecības Saeimas vēlēša-nu platforma Nr. 19» (R., 1931)¹¹², «Revolucionārās jaunatnes platforma Nr. 19» (R., 1931)¹¹³, «Kreisās strādniecības un darba zemniecības platforma lauku pašvaldību vēlēšanās» (R., 1931)¹¹⁴, «Pret bezdarbu. Par revolucionāro strādnieku atsvabināšanu» (R., 1931)¹¹⁵, «Ko grib kreisā strādniecība un darba zemniecība. Sa-raksts Nr.22» latviešu, krievu un ebreju val. (R., 1928)¹¹⁶, saraksta nr. 12 pilsētas domes vēlēšanu platforma «Ko grib Ventspils strād-niecība un darba ļaudis» (R., 1929)¹¹⁷, «Latvijas laukstrādnieku, trūcīgās un vidējās zemniecības cīņas programma Nr. 19» (R., 1931)¹¹⁸; 6 izdevumi krievu valodā: trīs no tiem Saeimas vēlēšanu kreisās strādniecības un darba zemniecības platforma ar nosauku-mu «Где выход?» (R., 1931)¹¹⁹, divi izdevumi — kreisās strādnie-cības cīņas programma slimokasēs ar vienādu nosaukumu «Неуставать! Выдержать! П«бедить!» krievu un ebreju valodā (R., 1929)¹²⁰ un «Требования рабочих и трудового крестьян-ства Латгалии. Избирательная платформа 19» (1928)¹²¹.

No lielāka apjoma darbiem minama F. Goliāta grāmata «Ag-rārjautājums Latvijā. Zemes reformas negatīvs novērtējums» (R.: Jaunā Kultūra, 1924), «Ziemeļlatvijas kalendārs 1920. gadam» (Valkā [b.g.]), M. Valkovska brošūra «Gaidāmais jaunais izgud-rojums. Nost laulība! Lai dzīvo brīvā mīlestība!» (Saldū: autors, 1921)¹²² un P. Brantoma «Galanto dāmu dzīve» (R.: Modernā ko-lekcija, 1931)¹²³.

Preses un biedrību nodaļas arhīvā nebija atrodamas ziņas par trim daiļliteratūras izdevumiem: S. Putāna dzejoļu krājuma «Товā

vōrdā» 1. un 2. daļa (Ludzā, 1924)¹²⁴ un krājums «Nost! Sešu dzejas» (R.: Jaunie, 1926)¹²⁵.

Vairāk nekā grāmatu šai laikā apķīlāts dažādu organizāciju uzsaukumu (vairāk par 160 vienībām). Vairākums (ap 120) no tiem bija latviešu valodā, pārējie (40) citās valodās. Īstenībā uzsaukumu skaits citās valodās (arī kopskaits) bija lielāks, jo bieži vien uzsaukumi bija vienlaicīgi divās vai vairākās valodās, bet apraksts apķīlāto izdevumu sarakstā ir viens, tikai latviešu valodā. Aptuveni 20% uzsaukumu bija Latvijas un Rīgas arodniecisko biedrību Centrālā biroja un dažādu nozaru darbinieku arodbiedrību izdevumi; 25% — Saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas izdevumi un uzsaukumi sakarā ar Saeimas vēlēšanām; 4% — Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Centrālās komitejas izdevumi; 15% — dažādu pilsētu kreisās strādniecības izdevumi; 10% — Latvijas atvaļināto karavīru biedrības, Latvju nacionālā kluba, «Darba jaunatnes» Centrālās valdes, Pērkonkrusta, leģionāru, vācbaltu u.c. organizāciju izdevumi. Aptuveni 26% izdevumu apķīlāto darbu sarakstos izdevējietāde nebija minēta. Visvairāk konfiscēto uzsaukumu bija 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā (1928, 1931) — gados, kad notika 3. un 4. Saeimas vēlēšanas.

Līdz 1934. gada apvērsumam apķīlāti un konfiscēti 152 periodiskie izdevumi vai to atsevišķi numuri. Tā kā lielākai daļai izdevumu konfiscēti vairāki numuri, to kopskaits bija lielāks (242 numuri).

Lielākā daļa no visiem represētajiem periodiskajiem izdevumiem iznāca latviešu valodā (124 izdevumi), pārējie (28) — citās valodās: krievu, ebreju, lietuviešu, esperanto. Aptuveni 66 izdevumiem (apmēram 43%) iznāca tikai viens laidniens.

Bieži vien uzskata (formāli tā arī varētu), ka konfiscēts viss izdevums, lai gan īstenībā tie bija viena izdevuma turpinājumi vai atsevišķu numuru aizvietotāji to apķīlāšanas vai konfiscēšanas gadījumā. Tādēļ arī tie nosaukti par rakstu krājumiem vai vienreizējiem izdevumiem bez periodiskuma apzīmējuma, dodot tikai datumu, lai parādītu saistību ar tāda paša vai līdzīga, nedaudz izmainīta nosaukuma periodiskiem izdevumiem. Ja par galveno uzskatām nosaukumu skaitu, konfiscēto izdevumu īpatsvars ir lielāks; ja numuru vai laidnienu — tā bija visai niecīga daļa no visa periodiskās preses apjoma (14 gadu laikā mazāk nekā viens dienas avīzes gada komplekts).

Pēc bibliogrāfiskās literatūras ziņām (Latviešu periodika. 2. sēj. Revolucionārā un padomju periodika. — R., 1976) Latvijas Republikā no 1920. līdz 1940. gada jūnijam legāli iznāca 189 revolucionārie periodiskie izdevumi. Parasti nosaukumā un apakštitulā to sociālpolitiskā pozīcija neparādījās, un pa lielākai daļai tie iznāca kā politiski, kulturāli, neatkarīgi un citādi apzīmēti izdevumi, bet īstenībā vairāk vai mazāk simpatizēja Latvijas Komunistiskajai partijai un citām kreisajām strādnieku organizācijām. Vēstures literatūrā lielāko daļu no tiem uzskatīja par LKP legālo presi. 142 izdevumi (aptuveni 75%) no minētajiem 189 izdevumiem tika pilnīgi vai daļēji apķīlāti, konfiscēti vai apturēti. Pārējie līdz 1934. gada apvērsumam iznāca bez Latvijas Republikas valdošo aprindu ierobežojuma.

Visu 152 periodisko izdevumu (to skaitā rakstu krājumi un vienreizējie laidieni) sadalījums pēc izdevējorganizācijām ir šāds: 1) galvenokārt universāla satura izdevumi, kuru politiskā orientācija nosaukumā vai apakštitulā nebija noteikta (lielākā daļa no tiem apzīmēta kā sabiedriski, politiski, saimnieciski, kulturāli, neatkarīgi un līdzīgi izdevumi), — 64 nosaukumi, kas veido 42% no visa līdz 1934. gada 15. maijam apķīlāto un konfiscēto izdevumu skaita; 2) Rīgas Arodbiedrību Centrālā biroja un dažādu nozaru darbinieku arodbiedrību izdevumi — 26 nosaukumi (17%); 3) Saimes strādnieku un zemnieku frakcijas izdevumi — 28 nosaukumi (18%); 4) dažādu kreiso strādnieku un zemnieku organizāciju izdevumi — 18 nosaukumi (7%); 5) aktīvā nacionālisma, Latvijas nacionālā sociālisma kustības, leģionāru, Pērkonkrusta un Ugunskrusta organizāciju izdevumi — 6 nosaukumi (4%).

Apmēram 7% izdevumu (10 nosaukumu) nevarētu uzskatīt par sociālpolitiska satura literatūru, un šiem pēc izdevēja apzīmējuma — humora un satīras izdevumiem atbilstošāka vieta būtu Izglītības ministrijas neķītrību un sēnalu literatūras sarakstos. Tādi ir, piemēram, «Cēsu Krokodils», «Krokodils Nenāk Brēkdams», «Mīla un Flirts», «Modernā Mīla un Flirts», «Lietuvēns», «Sensācija», «Sikspārnis», «Skudras», «Svari», «Vecpuisis». Viens no tiem (žurnāls «Sensācija») minēts arī sēnalu literatūras sarakstā.

Ieskatu par represēto periodisko presi un par valdošo aprindu attieksmi pret kreiso un revolucionāro organizāciju izdevumiem sniedz Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas arhīva dokumenti par apķīlātajām un konfiscētajām grāmatām, kuru vidū

toreiz bija arī izdevumi, kas pēc ārējā noformējuma atgādināja grāmatas, bet īstenībā (arī bibliogrāfiskajā literatūrā) tie uzskatāmi par periodisko presi. Šie izdevumi iznāca kāda apturēta vai konfiscēta žurnāla vai avīzes vietā, un tiem bija noteikta vieta citam aiz cita sekojošu periodisko izdevumu virknē kāda izdevuma aizkavēšanās vai piespiedu pārtraukuma laikā. Arī pēc satura, materiāla izkārtojuma (ievadraksts, hronika, ārzemju ziņas) un apdares tie atbilst periodiskam izdevumam, nevis krājumam vai lapiņai.

Bez tam Preses un biedrību nodaļas arhīvā atrodam ziņas par vienreizēju izdevumu grupām, kur katrs izdevums iznāca ar citu nosaukumu, bez periodiskuma apzīmējuma, bieži vien saglabājot iepriekšējā nosaukuma daļu. Pēc satura arī šie izdevumi saistīti ar partiju taktikas popularizēšanu noteiktā laikposmā vai sabiedriskā notikumā (Saeimas vēlēšanu laikā), noformēti kā periodiskie izdevumi un uzskatāmi par atsevišķas partijas tribīni. To apķīlāšanas vai konfiscēšanas motīvi papildina priekšstatu par valdošo aprindu attieksmi pret dažādu partiju presi.

Tā, piemēram, par musināšanu graut valsts pastāvošo iekārtu un uz naidu starp iedzīvotāju atsevišķām daļām, šķirām vai kārtām, starp darba devējiem un strādniekiem (Sodu likumu 129. pants) apķīlāts Latvijas darba jaunatnes kultūras biedrības krājums «Mūsu Jaunais Strādnieks» (1925)¹²⁶, kas izdots kā turpinājums žurnālam «Jaunais Strādnieks» (1925). Par minētajiem tā paša Sodu likumu panta pārkāpumiem — par musināšanu uz dumpīgu vai nodevīgu nodarījumu, nepaklausību vai rīcība pret likumiem, saistošiem noteikumiem vai likumīgās varas rīkojumiem un karavīru mudināšanu nepildīt dienesta pienākumus — konfiscēts kreisās jaunatnes žurnāls «Jaunā Gvarde» (1928), tā turpinājumi «Jaunkareivju Jaunā Gvarde» (1929)¹²⁷, «Lai Dzīvo Jaunā Gvarde» (1928)¹²⁸ un «Strādnieku Jaunā Gvarde» (1928)¹²⁹, vairāki Rīgas Arod biedrību Centrālā biroja žurnāla «Vienība» (1924) numuri un tā turpinājumi — krājumi «Kolektīvs Darbs» (1926; 1927. gadā apķīlājums atcelts)¹³⁰, «Pirmais Maijs» (1926)¹³¹, «Strādnieku Domas» (1925)¹³², «Vienots Darbs» (1927; tajā pašā gadā aizliegums atcelts)¹³³, «Vienots Spēks» (1927)¹³⁴, «Strādnieku Kultūras Vienība» (1928)¹³⁵, kā arī divi nedaudz atšķirīgi krājumi krievu valodā (neminot izdevēju) «Молодые борцы» (1929)¹³⁶ un «Молодые пролетарские борцы» (1929)¹³⁷.

Bez Sodū likumu 129. pantā minētajiem likumpārkāpumiem necienība pret likumīgo varu (154. pants), pastāvošās valsts iekārtas vai prezidenta personas nonievāšana (128. pants) saskatīta, konfiscējot krājumu «Vienība» (1929)¹³⁸, žurnāla «Cilvēka Tiesības» (1928) vienu numuru, tā turpinājumus — vienreizējus izdevumus «Cīņas Tiesības» (1928)¹³⁹, «Cīņa par Tiesībām» (1928)¹⁴⁰, «Strādnieku Cīņas Tiesības» (1928)¹⁴¹ un «Strādnieku Cīņa par Tiesībām» (1928)¹⁴², Saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas avīzes «Darbs un Maize» (1928—1929) divus numurus, turpinājumus — vienreizējus izdevumus «Mūsu Darbs un Maize» (1929)¹⁴³ un «Mūsu Jaunais Darbs un Maize» (1928)¹⁴⁴, kreisās jaunatnes žurnāla «Jaunā Gvarde» (1928)¹⁴⁵ vienu laidieni, kas iznāca kā nenumurēts rakstu krājums, un vienu šā žurnāla turpinājumu «Cīņas Jaunā Gvarde» (1928)¹⁴⁶.

Vēl papildu sabiedriskā miera aizsardzības noteikumu pārkāpumi — par valdības rīkojumu, vispārēju postu vai kādu citu notikumu apzināti nepatiesu baumu izplatīšana, kas var radīt sabiedrībā uztraukumu bez jebkāda pamata (Sodū likumu 263. pants un Latvijas Sodū likumu 282. pants), — inkriminēti, konfiscējot jau minēto žurnālu («Cilvēka Tiesības», «Jaunā Gvarde» un «Vienība») turpinājumus — rakstu krājumus «Darba Laužu Cīņa par Tiesībām» (1928)¹⁴⁷, «Pretkara Jaunā Gvarde» (1929)¹⁴⁸, «Vienotā Strādnieku Cīņa» (1927)¹⁴⁹ un vienreizēju izdevumu «Mēs apsūdzam»¹⁵⁰ (1934; izdevējs M. Rudzītis, faktiskais izdevējs LKP; laists klajā sakarā ar tiesas procesu Leipciģā Reihstāga dedzināšanas lietā). Visi minētie krājumi un citi vienreizējie izdevumi pēc satura un izdevējorganizācijām aplūkoti kopējā periodisko izdevumu klāstā, kas bija apķīlāti un konfiscēti pirms 1934. gada 15. maija.

Pret kreiso periodisko presi bija arī citas represijas — redaktoru, izdevēju un redakcijas darbinieku aresti, Politiskās pārvaldes pieprasījumi tipogrāfijām pārtraukt izdevuma iespiešanu. Minēti arī sodi par Preses likuma neievērošanu — visbiežāk par izdevniecības vai izdevuma nepieteikšanu.

Par Preses likuma pārkāpumiem līdz 1934. gadam ar naudas sodu, arestu vai cietumsodu sodīti arī vairāk nekā 100 pilsoniskās periodiskās preses redaktori, izdevēji un iespiedēji (lielākā daļa vairākkārt) — par neatļautu ziņu un tiesu materiālu publicēšanu izmeklēšanas stadijā, par laikraksta iespiešanu un laišanu klajā bez atļaujas, par rakstu publicēšanu, kas var radīt naidīgu noskaņoju-

mu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām, bet visvairāk — par personas goda aizskaršanu.

Aplūkojot arhīva dokumentos minētos grāmatu un daļēji periodiskās preses izplatīšanai aizliegtos izdevumus, redzam, ka visbiežāk par aizliegšanas iemeslu minēta musināšana uz dumpīgu vai pretvalstisku nodarījumu, graut vai gāzt ar varu pastāvošo valsts iekārtu, nepaklausību likumiem un uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām, kā arī kaitēt Latvijas un citu valstu attiecībām (apmēram 35%). Vairākos darbos minēta arī komunisma cildināšana vai K. Marksa mācības propaganda, tomēr tam līdzās vēl norādīts aicinājums uz šķiru cīņu un graut pastāvošo valsts iekārtu. Apmēram 10% gadījumu inkriminēti sabiedriskā miera aizsardzības pārkāpumi. Ceturtajai daļai (apm. 25%) izdevumu kā aizliegšanas iemesls norādīta necienība pret likumīgo varu, valsts prezidenta, valdības locekļu un citu prominentu personu vai organizāciju aizskaršana. Aptuveni 15% izdevumu aizliegums tos izplatīt motivēts ar ticības aizsardzības likumu pārkāpumiem — kristīgās baznīcas mācības, iestādījumu, ceremoniju un dievkalpošanas lietošanā iesvētītu priekšmetu nonievāšana, kas aizskar reliģiski noskaņota cilvēka ticības jūtas. Tikpat daudz (ap 15%) izdevumiem minēti sabiedriskās tikumības noteikumu pārkāpumi. Šie darbi uskatīti par nekaunīgiem sacerējumiem, kam nav ne zinātniskas, ne mākslas vērtības, kā arī par tādiem, kas var kaitēt veselībai.

Aizliedzot izplatīt literatūru šai laikā, netika minēta vienīgi dažādu mācību propaganda, kas saistīta ar pasaules uzskata veidošanos, ja to nevarēja attiecināt arī uz kādu no iepriekšminētajiem likumu pārkāpumiem. Vairākiem darbiem tiesā apķīlājums atcelts, bet tie izņemti no apgrozības pēc 1934. gada.

Nobeidzot pārskatu par preses brīvības ierobežošanu laikā no 1920. līdz 1934. gada 15. maijam, jāpiebilst, ka maz bija tādu izdevumu, kuru viss metiens apķīlāts spiestuvē. Vairumā gadījumu tie jau bija izsniegti pasūtītājam un lielāka vai mazāka metiena daļa bija izplatīta. Gadījumos, kad apķīlāšana ierosināta pēc ilgāka laika un tiesā apstiprināta, no veikaliem izņēma un iznīcināja tikai nelielu metiena daļu. Bez tam no katra iznīcināmā darba, kā liecina arhīvu dokumenti, 2—5 eksemplārus atstāja Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļas un 5—15 eksemplārus — Politiskās pārvaldes arhīvos. Sešus eksemplārus saskaņā ar likumu nodeva Valsts bibliotēkai.¹⁵¹

AUTORITĀRĀS VARAS LAIKS LATVIJAS REPUBLIKĀ

ULMAŅA APVĒRSUMS UN PIRMĀ PRESES LIKUMA DARBĪBA

(1934. g. maijs — 1938. g. februāris)

No 1934. gada 15. maija, kad tika izsludināts karastāvoklis, iespējas ierobežot periodiskās un neperiodiskās preses izdošanu kļuva stipri plašākas. Tā, piemēram, sakarā ar «Noteikumu par karastāvokli» 17. panta «a» punktu iekšlietu ministram bija tiesības «valsts iekšējās drošības un sabiedriskā miera uzturēšanas labā izdot noteikumus un dot rīkojumus par periodisku un neperiodisku rakstu izdošanas un izplatīšanas kārtību...» vai 17. panta «h» punktu — «apturēt uz visu karastāvokļa laiku periodiskus izdevumus». ¹⁵² Tā kā karastāvokli varēja izsludināt tikai uz noteiktu laiku, kas nav ilgāks par 6 mēnešiem, pēc 1934. gada 15. maija to septiņas reizes pagarināja; karastāvoklis Latvijā pastāvēja līdz 1938. gada 15. februārim.

Salīdzinot ar Latvijas Demokrātiskās Republikas gadiem, karastāvokļa laikā literatūru no apgrozības varēja izņemt bez tiesas, ar iekšlietu ministra rīkojumu, saskaņā ar Preses un biedrību nodaļas dienesta atzīmi, ko sniedza cenzors, bieži visai konspektīvā izklāstā motivējot, kādu iemeslu dēļ darba izplatīšana nav pieļaujama. Dažkārt aizlieguma pamatā bija arī citu resoru darbinieku vai attiecīgās nozares speciālistu rakstveida ierosinājumi vai atsauksmes.

Izņemot no apgrozības literatūru, parasti atsaucās uz «Noteikumu par karastāvokli» 17. panta «a» punktu, bet formulējumi bija dažādi. 1934. gadā izdevums tika apķīlāts vai konfiscēts. 1935. un 1936. gadā tika aizliegta izplatīšana vai izņemts no apgrozības karastāvokļa laikā. 1937. gadā līdz 30. jūlijam izņēma no apgrozības, pamatojoties uz «Noteikumu...» 17. panta «a» punktu, bet pēc 30. jūlija pie šā motivējuma vēl bija piebilde par iekšlietu ministra

1937. gada 30. jūlija rīkojumu, kas bija šāds: «Pamatojoties uz noteikumu par karastāvokli 17. pantu, ar šo noliedzu izplatīt tādus poligrāfisko iestāžu ražojumus, kuri neatbilst tagadējam laika garam un valsts ideoloģijai, grauj morāli, veicina mānītību un ļauni ietekmē tautas veselību.»¹⁵³

No 1934. gada 16. maija uz laiku ieviesa iepriekšējo cenzūru visiem periodiskajiem izdevumiem; to novilkumi pirms iespiešanas bija jādod cenzēšanai: Rīgā — Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļai; citur — augstākam policijas priekšniekam.¹⁵⁴ Kā savās atmiņās rakstīja toreizējais iekšlietu ministra biedrs, vēlāk iekšlietu ministrs Alfreds Bērziņš, cenzūra bijusi visai liberāla, konsekventi netikusi realizēta un Rīgā lielākajām avīzēm, izņemot «Latvi», faktiski nepastāvējusi.¹⁵⁵ Dažkārt Preses un biedrību nodaļas darbinieki vai policijas ierēdņi ārpus Rīgas izrādījuši lielāku centību. Bijuši atsevišķi gadījumi 1934. gadā un 30. gadu beigās, kad cenzēti visu lielāko avīžu informācijas raksti, izcēlušās arī domstarpības, kas radījušas plašāku rezonansi.¹⁵⁶ Īstenībā pirms iespiešanas tika cenzētas arī citas avīzes. Tā, piemēram, konfiscēts avīzes «Pēdējā Brīdī» 1934. gada 110. un 111. numurs par nepatiesu ziņu ievietošanu. Balti plankumi bija arī tās pašas avīzes 16., 17. un 18. maija numurā (nr. 108.—110.).¹⁵⁷

1934. gada 18. maijā Preses un biedrību nodaļas vadītājs P. Dardzāns iekšlietu ministra uzdevumā izziņoja visām laikrakstu redakcijām, ka avīzes nedrīkst iznākt ar baltām slejām (tukšu vietu), nav pieļaujama uztraucošu baumu izplatīšana, nepārbaudītu ziņu publicēšana, vienpusīgi apgaismojumi, kā arī minējumi par valdības rīcību vai norādījumi, kā valdībai rīkoties, karaspēka un aizsargu organizāciju daļu un komandējošā sastāva personu nosaukšana.¹⁵⁸

Reizē ar iepriekšējās cenzūras atcelšanu 1934. gada 17. novembrī uz «Noteikumu par karastāvokli» 17. panta pamata Iekšlietu ministrija izdeva «Noteikumus par periodiskiem izdevumiem»¹⁵⁹, kas vēlāk tika iestrādāti jaunajā — 1938. gada Preses likumā.

«Atceļot rīkojumu par iepriekšējās cenzūras ieviešanu periodiskiem izdevumiem (VV, 1934, nr. 107), nosaku, ka sodīšu neatkarīgi no kriminālatbildības administratīvā kārtībā ar naudas sodu līdz Ls 3000,— vai ar cietumu uz laiku, ne ilgāku par 6 mēnešiem, vai ar abiem šiem sodiem kopā periodiskā izdevuma izdevēju un atbildīgo redaktoru, kas ievietojuši periodiskā izdevumā:

1) rakstus vai notēlojumus, kuri, musinot uz nepaklausību vai pretdarbību likumiem, likumīgiem rīkojumiem, saistošiem noteikumiem vai uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām vai nicoši izsakoties par pastāvošo iekārtu, valdību vai tās locekļiem, valsts iestādēm vai dienestpersonām, vai baznīcu, vai reliģiju, var traucēt kārtību vai sabiedrisko mieru;

2) nepatiesas ziņas vai baumas vispār, kas nepareizi apgaismo valdības, tās locekļu, valsts iestāžu un dienestpersonu darbību;

3) aizskarošas ziņas par pilsoņu ģimenes dzīvi;

4) aizskarošas ziņas par draudzīgo valstu valdībām un to locekļiem.»

«Ievērojot to,» teikts Valdības rīkojumā, «ka valstī draud izcelties iekšēji nemieri, kuri apdraud valsts iedzīvotāju drošību...»¹⁶⁰ — reizē ar 1934. gada 15. maija apvērsumu izsludināja karastāvokli, kas pilsētās stājās spēkā ar izsludināšanas dienu, uz laukiem — 2 dienas pēc rīkojuma pasludināšanas, ievērojot 1919. gada 11. februāra karastāvokļa noteikumus ar 1921. gada papildinājumiem un grozījumiem.

Kāda preses daļa bija visciešāk saistīta ar šiem notikumiem un varēja tik jūtami ietekmēt sabiedrisko domu un valsts dzīvi, ka bija nepieciešams agrāk vai vēlāk to izņemt no apgrozības? Izrādās, ka pirmajā vietā minama periodiskā prese, daiļliteratūra, grāmatas sociālajās un politiskajās zinātnēs.

Pēc oficiālajām «Valdības Vēstnesī», publicētajām ziņām no 1934. gada 15. maija līdz 1940. gada 17. jūnijam aizliegts izplatīt 329 grāmatas un pilnībā vai daļēji — ap 20 periodisko izdevumu. (Līdz 1934. gada apvērsumam 503 vienības; no tām 95 grāmatas, 242 periodisko izdevumu numuri, 160 uzsaukumu.) Īstenībā pēc 1934. gada 15. maija izplatīšanai aizliegto periodisko izdevumu skaits bija lielāks — vairāk par 100 (115) avīžu un žurnālu. Apmēram puse no tiem apturēta ar iekšlietu ministra 1934. gada 16. maija lēmumu, pārējie — līdz 1934. gada beigām un turpmākajos gados. Par vairāk nekā 20 izdevumiem ziņas atrodam «Valdības Vēstnesī», par pārējiem — citās avīzēs.

Visplašāk par apturētajiem izdevumiem informēja avīze «Brīvā Zeme» jau 17. maijā: «Ar iekšlietu ministra V. Gulbja rīkojumu apturēta sociālistiskas preses orgānu izdošana. Bez tam apturēti žīdu, vācu preses izdevumi un vairākas latviešu nedēļas avīzes, kas ar demagoģiju un tendenciozajiem rakstiem grāvušas uzticību un

paļāvību uz Latvijas valsti. Tāpat apturēti arī ģimenes dzīvi ārdošie izdevumi.»¹⁶¹ Tālāk minēti 50 avīžu un žurnālu nosaukumi (vairākums no tiem latviešu valodā, 18 izdevumu ebreju, vācu un krievu valodā).

Tajā pašā dienā par periodisko izdevumu apturēšanu avīzē «Jaunākās Ziņas» publicēta šāda informācija: «Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļa uz ministra rīkojuma pamata vakar pēcpusdienā uzdevusi pilsētu prefektiem un apriņķu priekšniekiem atņemt sekošu periodisko izdevumu atļaujas.»¹⁶² Seko 26 periodisko izdevumu nosaukumi. Līdzīgi ziņojumi par atsevišķiem izdevumiem 1934. un turpmākajos gados parādījās arī citās avīzēs, galvenokārt pārpublicējumi no minētajām, dažkārt norādot apturēšanas iemeslus.

Par apturētajiem periodiskajiem izdevumiem ziņas atrodam arī arhīva dokumentos. Preses un biedrību departamenta arhīvā ir apturēto izdevumu sarakstu un telefonogrammu noraksti, ko sūtīja to pilsētu prefektiem un apriņķu priekšniekiem, kur apturamie izdevumi iznāca, uzdodot atprasīt avīžu vai žurnālu izdevējiem pieņemumu paziņojumus. Ne sarakstos, ne telefonogrammās nav minēti apturēšanas iemesli. Vairākums apturēto izdevumu iznāca Rīgā, pārējie — citās Latvijas pilsētās: Liepājā, Jelgavā, Valmierā, Tukumā, Talsos, Bauskā, Dobelē, Jēkabpilī, Pļaviņās, Līgatnē. To iznākšanas ilgums un biežums bija dažāds — no atsevišķiem numuriem nepilna gada laikā līdz 14 gadiem. Tie bija: dienas un nedēļas avīzes, mēnešraksti (žurnāli) un neregulāri klajā laisti izdevumi.

No 1934. gada 16. maijā apturētajiem darbiem jāpiemin rakstnieku biedrības «Virziens» izdevums (almanahs, vēlāk — žurnāls) «Virziens» (Rīgā, 1933—1934; iznāca 3 laidieni) un avīze «Apskats» (Rīgā, 1934; iznāca 9 numuri), ko izdeva komanditsabiedrība «Apskats». Īstenībā tās izdošanu pēc LKP ierosmes noorganizēja Saeimas strādnieku un zemnieku frakcijas locekļi.

Lielākā daļa apturēto izdevumu bija saistīta ar LSDSP, citām organizācijām un biedrībām, ko slēdza tūlīt pēc 1934. gada 15. maija vai bija paredzēts slēgt turpmākajos gados. LSDSP izdevumi bija šādi: LSDSP centrālorģāns «Sociāldemokrāts» (Rīgā, 1920—1934) un tā pielikums — žurnāls «Latvijas Dzelzceļnieku Vēstnesis» (1924—1934), vairākas avīzes, kas iznāca kā LSDSP CK vai LSDSP pilsētu vai apriņķu komiteju izdevumi, — LSDSP Valmie-

ras organizācijas avīze «Brīvais Vārds» (Valmierā, 1923—1934), LSDSP Jēkabpils apriņķa komitejas avīze «Mūsu Dzīve» (Jēkabpili, 1932—1934), LSDSP Liepājas organizācijas izdevums «Strādnieku Avīze» (Liepājā, 1920—1934), LSDSP Talsu organizācijas komitejas izdevums «Talsu Vēstnesis» (Talsos, 1920—1934) un LSDSP CK izdevums «Lauku Darbs» (Rīgā, 1924—1934). 1934. gada 25. aprīlī avīzes izdevēji paziņoja, ka sakarā ar mazo abonentu skaitu pārtrauc izdošanu un turpmāk atbalstīs avīzi «Sociāldemokrāts»; tā paša gada 16. maijā tā tika oficiāli apturēta.

No arodorganizāciju izdevumiem minams Latvijas Arodbiedrību Centrālā biroja žurnāls «Arodnieks» (Rīgā, 1920—1934), Rīgas Grāmatrūpniecības savienības izdevums «Latvijas Grāmatrūpnieks» (Rīgā, 1920—1934) un avīze «Tukuma Ziņas» (Tukumā, 1925—1934), kas 1931. gadā izdeva regulāru pielikumu «Latvijas Rakstnieku un Žurnālistu Arodbiedrības Provincas Preses Sekcijas Izdevums» un piesūtīja to 25 provincas avīzēm.

Citu organizāciju žurnāli, kas apturēti ar 16. maija lēmumu, bija Strādnieku kultūras un pašpalīdzības biedrības «Brīvais vārds» izdevums «Brīvdomātājs» (Rīgā, 1933—1934), literatūras un mākslas mēnešraksts — Literārās biedrības «Domas» izdevums «Domas» (Rīgā, 1923—1934), Strādnieku sporta biedrības «Cīņa» žurnāls «Mūsu Cīņa» (Rīgā, 1933—1934), biedrības «Darba jaunatne» Centrālās valdes žurnāls «Pie Darba» (Rīgā, 1932—1934).

No dažādu organizāciju avīzēm minams Darba zemnieku biedrības izdevums «Darba Zemnieks» (Rīgā, 1933—1934), Jaunās zemnieku savienības Galvenās valdes izdevums «Lauku Doma» (Līgatnē; Rīgā, 1926—1936), Latvijas Darba savienības izdevums «Jaunā Diena» (Rīgā, 1928, 1931—1934), pērkonkrustiešu nedēļas laikraksts «Taurētājs» (Bauskā, 1934), leģionāru laikraksts «Tautas Vienība» (Rīgā, 1933—1934), neatkarīgs nacionālsociālistiskās idejas aktīvas cīņas laikraksts «Zilais Ērglis» (Rīgā, 1933—1934), «Saimnieciskā centra» ar politiskām partijām neapmierināto laikraksts «Republikānieks» (Rīgā, 1932—1934), naudas noguldītāju, karā izpostīto, progresīvo vecsaimnieku, jaunsaimnieku, sīkzemnieku, zvejnieku, amatnieku, strādnieku un darba inteliģences avīze «Taisnība» (Rīgā, 1927—1934) un «Latviešu varas» Centrālās valdes avīze «Latviešu Vara» (Rīgā, 1933—1934).

No apturētajām avīzēm vēl minama sociāldemokrātiskajām un strādnieku partijām simpatizējoša sabiedriski politiska un literāra

avīze «Dienas Lapa» (Rīgā, 1933—1934) un 14 vietējās nozīmes avīzes, kas iznāca ārpus Rīgas. To nosaukumā bieži vien ietverts apzīmējums, kas norāda, kādas pilsētas vai novada izdevums tas ir. Pēc satura vairākas no tām bija identiskas, atšķirās vienīgi ar hronikas daļu. Dažkārt tās bija vienotras turpinājums, saglabājot iepriekšējā izdevuma saturu, izplatību, kā arī turpinot iepriekšējo numerāciju. Vairākumā tās bija Kurzemes un Zemgales novada nedēļas avīzes: «Auces Balss» (Jelgavā, 1934), «Auces Vārds» (Aucē; Jelgavā, 1929—1934), «Bauskas Avīze» (Bauskā, 1930—1934), «Bauskas Novada Zemnieku Balss» (Bauskā, 1933—1934), «Dobeles Vēstnesis» (Dobelē, 1928—1934), «Dobeles Ziņas» (Dobelē, 1934), «Glābsim Dzimteni» (Liepājā, 1933—1934), «Zemgales Novada Jelgavas Avīze» (Jelgavā, 1933—1934), «Pērses Krāces» (Pļaviņās, 1934), «Tukuma Dzīve» (Tukumā, 1933—1934), «Vietējā Avīze» (Pļaviņās, 1934), «Vietējā Dzīve» (Pļaviņās, 1933—1934) un «Vietējās Ziņas» (Pļaviņās, 1934). Pie vietējas nozīmes izdevumiem minama arī avīze «Zemgales Darbs» (Jelgavā, 1933—1934), par kuras apturēšanu ziņas ir tikai arhīva dokumentos.

Par ģimenes dzīvi ārdošajiem izdevumiem uzskatāmi divi apturētie žurnāli: «Aizkulises» (Rīgā, 1925—1934) un «Intīmā Rīga» (Rīgā, 1933—1934).

No arhīva dokumentos minētajiem apturētajiem izdevumiem bija vēl trīs žurnāli un sešas avīzes, kas dažādu iemeslu dēļ pārstāja iznākt jau 1933. gadā, bet oficiāli tika paziņoti par apturētiem 1934. gada 16. maijā. Biedrības «Strādnieku sports un sargs» centrālorgāna (sākumā laikraksta, vēlāk žurnāla) «Strādnieku Sports un Sargs» (Rīgā, 1926—1933) pēdējais numurs iznāca 1933. gada augustā. Avīzes «Sociāldemokrāts» pielikuma žurnāla «Darba Jautatne» (Rīgā, 1929—1933) izdošanu pārtrauca 1933. gada decembrī. Tāpat 1933. gada decembrī pārstāja iznākt «politiski satīriskis žurnāls sabiedriskai, mākslas un citai intīmai dzīvei», kā teikts apakštitulā, «Intīmās Politiskās Aizkulises jeb «Mazas Piezīmes par «Lieliem Vīriem»» (Rīgā, 1933). Avīzes «Briesmu Zvans» (Liepājā, 1933) pēdējais numurs iznāca 1933. gada novembrī, «Dzimtenes Ziņas» (Valmierā, 1933) — 1933. gada oktobrī, «Jaunās Jaunjelgavas Ziņas» (Jelgavā, 1932—1933) — 1933. gada jūnijā, «Cēsu Ziņas» (Cēsīs, 1933) — 1933. gada jūlijā. Avīzes «Jelgavas Zvans» (Jelgavā, 1931, 1933) un «Uzvarēt vai Mirt» (Liepājā, 1932—1933) iznāca līdz 1933. gada decembrim.

Piecpadsmit izdevumiem to pieteikšanas paziņojumi iekšlietu ministra uzdevumā atprasīti nedaudz vēlāk — līdz maija beigām un jūnijā —, piemēram, 1934. gada 23. maijā — žurnāliem «Jaunā Dzīve» (Rīgā, 1934) un «Zemgales Nedēļa» (Jelgavā, 1934) un avīzēm «Ceiņa» (Rīgā, 1933), «Latvijas Jaunā Dvēsma» (Rīgā, 1934), «Lētās Ziņas» (Gulbenē, 1933) un «Vidzemes Balss» (Gulbenē, 1933). Pēc dažām dienām — 25. maijā — atprasīti pieteikšanas paziņojumi avīzēm «Cēsu Nedēļa» (Cēsīs, 1932—1934), «Jaunā Mūsu Dzīve» (Jelgavā, 1933—1934) un «Jēkabpils Ziņas» (Jēkabpili, 1930—1934); 28. maijā — «Mūsu Nākotne» ar pielikumu. Šajā gadījumā, šķiet, domāts Latvijas Skolotāju savienības žurnāls «Mūsu Nākotne» (Rīgā, 1922—1934) un Latvijas Skolotāju savienības avīze ar tādu pašu nosaukumu, kas iznāca 1931.—1934. gadā. 29. maijā apturēta avīze «Kurzemes Ziņas» (Kuldīgā, 1933—1934), 31. maijā — «Latgolas Dorbs» (Rīgā, 1924—1931, 1934), 4. jūnijā — «Cēsu Avīze» (Cēsīs, 1927—1934) un «Ventspils Avīze» (Ventspilī, 1933—1934) un 12. jūnijā — žurnāls «Pasaules Pasts» (Rīgā, 1931—1934).

Bez izdevumiem latviešu valodā 1934. gada maijā un jūnijā apturēti 26 periodiskie izdevumi citās valodās: «Darbo Frontas» (Rīgā) lietuviešu valodā, 2 izdevumi poļu valodā — «Myśl Pracy» (Rīgā) un Poļu tautas apvienības izdevums Daugavpilī «Nasz Głos». Pieci no apturētajiem bija vācu valodā: 2 izdevumi Rīgā — «Europa Ost» un «Rigaer Tageszeitung»; 3 izdevumi Liepājā — «Libausche Zeitung der Europa-Ost», «Die Neue Zeitung» un «Volksblatt». Tikpat daudz apturētu izdevumu bija arī krievu valodā, kas visi iznāca Rīgā, — Saeimas krievu zemnieku frakcijas vēstnesis «Голос народа», krievu zemnieku avīze «Деревня», «За кулисами», «Завтра» un «Трудовая мысль». No citvalodu periodiskās preses visvairāk apturēts ebreju izdevumu, kas visi iznāca Rīgā, — «Arbeter Jungt», «Arbetslebn», 1925, «Batog», «Frimorgn», «Jungblat», «Jungvarg», «Morgn», 1933, «Morgnpost», «Naierd», 1930—1933, «Naie Fraitik», «Naije cait», «Ovnpost» un «Zeitlupe».¹⁶³

Ziņas par avīzes «Rūjienas Domas» (Rūjienā, 1931—1934) apturēšanu 1934. gada maijā parādījās tikai vēlāko gadu literatūrā.¹⁶⁴ Avīzes «Latvis» (Rīgā, 1921—1934) slēgšana 1934. gada 5. oktobrī motivēta šādi: «...laikraksts «Latvis» savā virzienā un rakstos par iekšējo un ārējo politiku pastāvīgi un neatlaidīgi ar skaidri saska-

tāmu aprēķinu un nolūku ir centies diskreditēt Valdības rīcību un darbību.»¹⁶⁵ Tā paša gada oktobrī, neminot iemeslu, karastāvokļa laikā apturētas avīzes «Kuldīgas Bals» (Kuldīgā, 1932—1934)¹⁶⁶ un «Ventspils Apskats» (Ventspilī, 1933—1934)¹⁶⁷.

1935. gada 30. oktobrī apturēta reliģiska žurnāla «Evangeliju-ma Bazūne» (Rīgā, 1924—1935) izdošana, pamatojoties uz Garīgo lietu pārvaldes atsauksmi un Preses un biedrību departamenta dienesta atzīmi, kurā cenzors L. Rudzītis norāda, ka vairākos žurnāla numuros ievietoti paziņojumi, kas nepārprotami aicina ierasties uz kādu sanāksmi, tomēr neminot tās rīkotāju un notikšanas vietu. Šādā veidā varot aicināt arī uz neatļautām sanāksmēm.¹⁶⁸

1935. gada septembrī par nepiemērota satura rakstu publicēšanu apturēts žurnāls «Jaunais Misionārs» (Dobelē, 1931—1935) un par rakstu publicēšanu, kuru nolūks radīt naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām, — žurnāls «Tautas Vairogs» (Rīgā, 1931—1935).¹⁶⁹

1936. g. aprīlī apturēta avīze «Pēdējā Brīdī» (Rīgā, 1927—1936).¹⁷⁰ Tas noticis galvenokārt finansiālu grūtību, nevis politisku apsvērumu dēļ.

Žurnāls «Burtnieks» (Rīgā, 1927—1936) apturēts aiz šādiem apsvērumiem. «Tā kā tas pēdējā laikā,» norādīts cenzora dienesta atzīmē, «nodarbojas ar valsts patreizējās iekārtas un likumdošanas analizēšanu — kritiku. Tā izdevuma 2. un 3. n-rā iespiestajā apcerējumā par Taleirānu izteikti asi un musinoši vārdi par preses patvaļas ierobežošanu. 4. n-rā atkal A. Berga rakstā «Mijkrēsli» saskatāma autoritārās valsts iekārtas noniecināšana, nostādot to par pārejošu parādību un demokrātijas kulminācijas punktu.»¹⁷¹

1936. gada jūnijā apturēts mēnešraksts «Psihe» (Liepājā, 1930—1936), ko Veselības departaments vērtēja kā izdevumu, kura «...rakstos nedaudz patiesības sajaukts ar vēl nepārbaudītām lietām, kāpēc šāda satura raksti nebūtu vēlami, jo tie var nelabvēlīgi ietekmēt tieši tādus, kam nepieciešama nopietna ārstēšana». Citā Veselības departamenta atsauksmē teikts: «...ja arī atsevišķas frāzes šai mēnešrakstā varētu lasīt bez iebildumiem, tad tomēr neskaidrā murgošana un biežā atsaukšanās uz šaubīga rakstura autoritātēm mūsu tautas īstajam prātam nekā laba nevar dot.»¹⁷²

Par žurnālu «Rīgas Tautas Augstskola» (Rīgā, 1931—1934) cenzors J. Veselis 1934. gada 6. novembrī dienesta atzīmē norādīja, ka izdevums «aizturams sociālistiskās un vietām pat komunis-

tiskās tendences dēļ», bet žurnālu aizliedza izplatīt tikai 1937. gada 25. oktobrī ar sabiedrisko lietu ministra rīkojumu, pamatojoties uz «Noteikumu par karastāvokli» 17. panta «a» punktu.¹⁷³

1937. gadā apturēti arī vairāki citi žurnāli — 26. aprīlī Septītās dienas adventistu reliģiski ētisks žurnāls «Mūsu Laikmets» (Rīgā, 1929—1937), tās pašas reliģiskās apvienības jaunatnes žurnāls «Adventes Jaunatnes Vadonis Dzīvē un Darbā» (Rīgā, 1934—1937) un Latvijas Rakstu apgādības izdevums krievu valodā «Обзор мировых вопросов»¹⁷⁴; 10. septembrī — žurnāls «Latviešu Maiņas Klubs» (Rīgā, 1927—1937)¹⁷⁵; 6. novembrī — žurnāls Latgales kultūrai un dzīvei «Straume» (Rīgā, 1932—1937)¹⁷⁶.

Pēc 1934. gada 15. maija pilnībā vai daļēji izņemti no apgrozības arī agrāko gadu periodiskie izdevumi. Ar iekšlietu ministra 1934. gada 25. maija lēmumu konfiscēts garīga žurnāla «Gara Lidumnieks» 1934. gada 4./5. numurs. Preses un biedrību departamenta arhīva dokumentos nav dienesta atzīmes, bet, pēc cenzora skatītā eksemplāra spriežot, tas ir par necienības parādīšanu Ministru prezidentam K. Ulmanim.¹⁷⁷

1936. gada 6. novembrī izņemts no apgrozības žurnāla «Tribīne» 1931. gada 2. numurs, ko vec. cenzors L. Komsārs raksturoja šādi: ««Tribīne» aicina strādniekus sekot Padomju Savienības strādnieku piemēram un celt ar nesamierināmu naidu pret parazītiem, plēsoņām, verdzinātājiem un nodevējiem — kapitāla padevējiem kalpiem — jaunu strādnieku valsti,»¹⁷⁸ — 1937. gada 25. oktobrī «vispār komunistiska satura dēļ» konfiscēts viss 1931. gada komplekts.¹⁷⁹

Par sociālisma propagandu un kreisu tendenci aizliegts izplatīt žurnāla «Jaunā Gvarde» 1928. gada vienu laidieni, kas iznāca kā rakstu krājums.¹⁸⁰ Kā izdevumi, kas pauž šķiru cīņas ideoloģiju, izņemti no apgrozības: literatūras un mākslas žurnāls «Kolektīvs» (iznāca tikai viens numurs 1920. gada septembrī)¹⁸¹ un 1937. gada 13. oktobrī žurnāla, kas iznāca ar nosaukumu «Kultūras Svētku Avīze» (Liepājā), viens nenumurēts 1931. gada 15./16. augusta laidiens.¹⁸² Kā marksistiskas propagandas izdevumi 1937. gada oktobrī aizliegti izplatīt: almanahs — žurnāls «Virziens», kas tika apturēts 1934. gada 16. maijā,¹⁸³ un Latvijas Jūrnieku un iekšējo ūdeņu braucēju savienības vienreizēja izdevuma «Darba Jūrnieks» viens — 1934. gada maija laidiens.¹⁸⁴

Periodisko izdevumu sarakstā, kas apturēti 1934. gadā no 16. maija līdz 25. jūnijam, minēti 5 izdevumi, par kuriem nav ziņu bibliogrāfiskajā literatūrā, tai skaitā rādītāja «Latviešu periodika» 2. un 3. sējumā; 3 izdevumi no tiem iznākuši Rīgā — «Jaunā Politika», «Latgolas Taisneība» un «Politiskās Aizkulisēs», viens izdevums Liepājā — «Pārmaiņa» un, nenorādot pilsētu (tikai Rīgas apriņķī), — «Trešais Ceļš». Bez tam šajā sarakstā minēti 3 izdevumi, kam apturēšana atsaukta tajā pašā vai nākamā dienā. Viens no tiem bija Neatkarīgo algoto darbinieku nedēļas avīze «Jaunais Ceļš» (Rīgā, 1933—1934), kas iznāca līdz jūnija beigām, kad tās izdevēji paziņoja, ka «Jaunais Ceļš» līdz arodkustības radikālai pārkārtošanai, kas valdībai ir paredzēta, ir spiests uz laiku iznākšanu pārtraukt, lai pēc tam, iespējams, ar nākošu rudeni, varētu iznākt biežāk un kā plašāks laikraksts.¹⁸⁵ Tāpat apturēšana anulēta žurnālam «Dzelzceļnieks» un ebreju laikrakstam «Unzer štime».¹⁸⁶

1934. gada maijā un jūnijā vairāki izdevumi beidza iznākt sakarā ar politisko partiju slēgšanu. Tie nebija apturēto izdevumu sarakstā, un par to informēja citi periodiskie izdevumi. Tā, piemēram, 1934. gada 1. jūnijā jaunsaimnieku un sīkgruntnieku avīze «Latvija» (Rīgā, 1922—1934) paziņoja saviem abonentiem, «ka nepārvaramu grūtību dēļ» tās turpmākā iespiešana jāpārtrauc. Par to, ka laikraksta izdošana pēc partiju darbības pārtraukšanas vairs neatmaksājas, informēja avīze «Brīvā Zeme».¹⁸⁷ Tāpat 1934. gada maijā beidza iznākt Progresīvās zemnieku partijas avīze «Jaunō Straume», 1921—1934.¹⁸⁸

Iekšlietu ministra uzdevumā pieteikšanas paziņojums tika atprasīts arī Latvijas Kara invalīdu savienības gadskārtējam izdevumam «Mūsu Lāčplēsis», jo no 1933. gada žurnālu «Lāčplēsis» sāka izdot Lāčplēša kara ordeņa kavalieru biedrība. Pēc tās priekšsēdētāja domām, kā viņš rakstīja Preses un biedrību departamenta vadītājam, izdevums ar tādu nosaukumu Kara invalīdu biedrībai nepienākas. No 1934. gada Kara invalīdu biedrība izdeva savu žurnālu «Kara Invalids».¹⁸⁹

Precīzu pēc 1934. gada 15. maija slēgto avīžu un žurnālu skaitu, minot arī nosaukumus, šodien noteikt nevaram. Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departamenta direktors M. Jansons pēc jaunā Preses likuma publicēšanas rakstīja, ka no 1938. gada februāra līdz novembrim notikusi pārkārtošanās uz jaunā likuma

pamatiem — preses izdevumu un izdevēju pārreģistrēšana, kuras procesā notikusi zināma sijāšana, kas iesākusies jau tūlīt pēc 1934. gada 15. maija. Tās rezultātā periodisko izdevumu skaits samazinājies no 369 avīžēm un žurnāliem 1933. gadā uz 228 izdevumiem 1937. un 1938. gadā, toties pieaudzis eksemplāru skaits un uzlabojusies preses kvalitāte.¹⁹⁰

Šos skaitļus autors neuzskata par precīziem, jo tie uzrādīti pēc atļaujām, kas izsniegtas avīžu un žurnālu izdošanai, bet ne vienmēr pēc atļaujas saņemšanas izdevums ticis izdots. Bez tam šajā rakstā nav paskaidrots, vai minētajā skaitā ietilpst (pilnībā vai daļēji) arī 1934. gada 16. maijā ar iekšlietu ministra rīkojumu apturētie periodiskie izdevumi. Kā savam laikam neatbilstošu un valdības politiku traucējošu Latvijas presi vērtēja publicists un pedagogs J. Lapiņš. 1934. gadā viņš rakstīja: «Latviešu prese jau ilgus gadus bija nopietni slima: gadu desmitus tā ir stāvējusi opozīcijā pret valsts varu, un republikas laikos viņa bija opozīcijā pret visu, izņemot savu partiju.»¹⁹¹

Arī grāmatas šajā laikā no apgrozības tika izņemtas intensīvāk nekā iepriekšējā periodā. Pirms 1934. gada apķīlāja un konfiscēja literatūru drīz pēc tās iznākšanas, pēc apvērsuma — pārsvarā iepriekšējo gadu izdevumus. Tā, piemēram, nepilnu 5 gadu laikā no 1934. gada 15. maija līdz 1938. gada beigām tikai ap 10% no 329 grāmatām, kas izņemtas no apgrozības, ir šo gadu izdevumi; pārējās iznākušas no 1920. līdz 1934. gadam. Visintensīvāk literatūru izņēma no apgrozības 1937. gadā — aptuveni 80% no visām šai laikā izņemtajām grāmatām.

Pēc satura to sadalījums šāds: daiļliteratūra, literatūras zinātne, folklorā — 41% (137 grāmatas), sociālās un politiskās zinātnes — 38% (119 grāmatu). Daiļliteratūra un izdevumi sociālās un politiskās zinātnēs veido vairāk nekā 3/4 no visiem šajā periodā aizliegtajiem izdevumiem.

Turpmāk no apgrozības izņemto grāmatu klāsts aplūkots pēc to aizliegšanas iemesliem tā laika Preses un biedrību nodaļas cenzoru vai citu speciālistu formulējumā. Jāpiebilst, ka šāds dalījums ne vienmēr atbilst grāmatas saturam, dažkārt nav pamanāma atšķirība starp atsevišķām grupām un pēc satura vienādi darbi bieži vien atrodami gan vienā, gan otrā grupā. Īpaši tas attiecas uz sākumdaļu, kur aplūkotās no apgrozības izņemtās grāmatas par materiālistiskās filozofijas, sociālisma, komunisma, marksisma, šķiru

cīņas, revolucionārās kustības propagandu. Izņemšanas iemesls izteikts tieši vai atstāstījuma formā tā, kā tas minēts cenzoru vai speciālistu dienesta atzīmē, lai maksimāli precīzi parādītu tā laika cenzūras uzskatus un vērtējumu.

No apgrozības izņemto grāmatu klāstā visai liels ir to izdevumu īpatsvars, kuros aplūkota materiālistiskā filozofija vispār, sociālisms, komunisms, marksisms, kā arī atsevišķas tā sastāvdaļas.

Kā darbs, kas «propagandē materiālistiskus pasaules uzskatus», 1937. g. 14. oktobrī izņemta no apgrozības G. Pļehanova «Materiālisma vēsture» (R.: Kultūras balss, 1930).¹⁹² Tāpat par izplatīt nevēlamu atzīts F. Engelsa apcerējums «Ludvigs Feierbahs un vācu klasiskās filozofijas liktenis» (R.: Daile un darbs, 1922), jo L. Feiebaha darbi «apskatīti materiālistiskas vēstures plāksnē. Pielikumā Kārļa Marksa tēzes par Feiebahu.»¹⁹³

No apgrozības izņemtās literatūras klāstā daudz grāmatu par marksismu. Te ir darbi, kas veltīti K. Marksa mācībai kopumā, noskaidro marksisma teorētiskās atziņas dažādos jautājumos vai no marksisma viedokļa aplūko sabiedrības attīstības periodus vai cilvēces vēstures notikumus. Dažkārt cenzūra tajos paustajās idejās un popularizētajās mācībās saskatīja Latvijā pastāvošās saimnieciskās iekārtas un sabiedriskās dzīves parādību kritiku vai netiešus draudus tai. Pie šādiem izdevumiem minams V. Leņina ar J. Dreimaņa vārdu publicētais darbs «Kārlis Markss» (R.: Laikmets, 1933), par ko cenzors A. Krūmiņš 1937. g. 28. janvārī rakstīja: «Līdz ar K. Marksa biogrāfiju atstāstītas un iztīrītas dialektiskā materiālisma un tam paralēlā marksisma idejas. Sevišķi izceltas tās Marksa «Kapitāla» vietas, kuras vēršas pret tādu zemes apsaimniekošanas veidu, kāds ir arī pie mums.»¹⁹⁴ Marksisma izklāsts norādīts, aizliedzot izplatīt G. Pļehanova darbu «Marksisma pamatjautājumi» (R.: Daile un darbs, 1921).¹⁹⁵ Tai pašā gadā par marksisma propagandu no apgrozības izņemts krājums «Markss un marksisms» (R.: Marksistu klubs, 1933)¹⁹⁶ un K. Kautska apcerējums «Cilvēka daba. 1. d.» (R.: Kultūras balss, 1930),¹⁹⁷ kura uzdevums ir «noskaidrot marksistu teorētiskās atziņas».

Marksisma revolucionāro ideju propagandas dēļ cenzors V. Šķipsna par nevēlamu atzina A. Brēdermaņa stāstu krājumu «Oktobris» (R.: Daile un darbs ģenerālkomisijā, 1928).¹⁹⁸ Saskatot nolūku revolucionizēt Latvijas strādniekus, popularizējot marksistiskās idejas kopumā un vēsturisko materiālismu, aizliegti

izplatīt F. Mendera brošūru cikla «Kapitālisms un sociālisms» (R.: Kultūras balss, 1931) pieci laidieni — 1. «Kas ir kapitālisms?»¹⁹⁹, 2. «Finansu kapitāls. Kapitāla pēdējais posms»²⁰⁰, 3. «Pasaules saimniecība un pasaules politika»²⁰¹, 4. «Kas ir sociālisms?»²⁰² un 5. «Sociāldemokrātiskā partija un zemnieki»²⁰³, kā arī K. Vilņa apcerējums «Agrārjautājums Latvijā. 1. d. Latvijas lauki imperiālistiskā kara priekšvakarā (1900.—1914.)» (R.: Daile un darbs, 1927)²⁰⁴ un A. Jablonska «Arod kustība Latvijā. 1. d.» (R.: Latvijas arodbiedrību centr. darba muzejs, 1931)²⁰⁵.

Kā darbi, kuros «jautājums apskatīts no marksistu viedokļa par labu sociālismam» vai no vēsturiskā materiālisma viedokļa, no apgrozības izņemtas grāmatas: F. Menders «Ievads politiskā ekonomijā» (R.: Kultūras balss, 1930)²⁰⁶ un E. Дзейвер «Из истории рабочего движения в России» (P.: русск. раб. клуб «Освобождение труда», 1932)²⁰⁷. B. Kamkova darba «Darbo demokrātija» (Kaunas: Audra, 1928; spst. «Burtnieks» Rīgā — lietuv. val.) izplatīšana nebija vēlama šādu iemeslu dēļ: «Apcerējums pamatots uz sociālisma mācībām. Autors diezgan sīki iztirzā dažādo kreiso novirzienu idejiskās pretišķības, pats pieturēdamies pie sociālistu mērenākiem elementiem.»²⁰⁸

No apgrozības izņemts E. Morica apcerējums «Arod kustības pamatjautājumi. Vēsture. Cīņas. Organizācija» (R.: Nākotnes kultūra, 1927), jo autors, pēc vecākā cenzora E. Paegles vērtējuma, «apskata jautājumu no vēsturiskā materiālisma viedokļa, rada šķiru naidu un tādēļ neatbilst tagadējā laikmeta garam»²⁰⁹.

Par marksistiska pasaules uzskata popularizēšanu no apgrozības izņemta Austrijas sociāldemokrātijas līdera O. Bauera grāmata «Kapitālisms un sociālisms pēc pasaules kara. 1. sēj. Pareiza un nepareiza racionalizācija» (R.: Marksistu klubs, 1933)²¹⁰, A. Kurmja apcerējums «Cilvēku dzīves patreizējie un nākotnes uzdevumi un mērķi» (R.: Ekstra, 1931)²¹¹, K. Eliāsa «Saimnieciskās attīstības posmi» (R.: Nākotnes kultūra, 1927)²¹², A. Cielava «Kā klājas laukstrādniekam?» (R.: LACB Darba muzejs, 1932)²¹³ un «Marxisto Ido-krestomatio» (R., 1930)²¹⁴.

Līdzās marksisma propagandai kā aizlieguma iemesls minēts sociālistiskās Krievijas dzīves apraksts — S.G. Lozinska grāmatai «Darba vēsture. Sakarā ar saimnieciskās dzīves pārmaiņām Rietumeiropā» (R.: Daile un darbs, 1921)²¹⁵, kūdīšana uz šķiru naidu, aizskarot pašreizējo Valsts prezidentu un sludinot Krievijas orien-

tāciju, — A. Buševica darbam «Mūsu politikas problēmi» (R.: authors, 1927)²¹⁶. un apcerējumam П. Гарви «Закат большевизма. 10 лет диктатуры» (P.: Nākotnes kultūra, 1928)²¹⁷, kurā «...sociāldemokrāti mazinieki apkaro sociāldemokrātus lieliniekus (komunistus), izklāstot marksisma mācības».

Neobjektīva norises attēlojuma, kas «pielaikots marksistiskam pasaules uzskatam», un secinājumos izteiktās pārliecības dēļ, «ka strādniecība, ejot pa šķiru cīņas ceļu, gūs uzvaru pār kapitālismu un sasniegs sociālismu», aizliegts izplatīt Latvijas vēstures pētīšanas biedrības rakstu krājumu «Revolucionārā kustība Latvijā» (R., 1927).²¹⁸ Tāpat par krasa marksistiska pasaules uzskata paušanu, kas «vērst pret visu pastāvošo», aizliegts izplatīt arī L. Paegles dzejoļu krājumu «Karogi» (R.: Jaunā kultūra, 1922).²¹⁹ Kā anarhistu un kreiso revolucionāru garā sniegtais dumpja apraksts, kur «pie viena tiek paustas anarhistiskas idejas», izņemts no apgrozības A. Berkmaņa apcerējums «Kronštato sukilimas» (Kronštates sacelšanās) (lietuviešu val.) (R.: Aūdra, 1928),²²⁰ lai gan tajā atēlotie 1921. g. marta notikumi neattiecas uz Latviju un par Latviju tajā nekas nebija teikts.

Vairāk nekā 30 izdevumu izņemts no apgrozības kā sociālismu propagandējoši darbi — «sacerējumi ar sociālistisku tendenci, kas, aplūkojot valsts saimnieciskās sociālās dzīves parādības, saskata to atrisinājumu sociālistiskā sabiedrībā vai bieži vien aicina uz cīņu par sociālismu». Dažkārt saskatāma nievājoša vai noniecinoša nostāja pret pastāvošo iekārtu un atsevišķiem sabiedrības slāņiem. 2/3 no šiem izdevumiem bija daiļliteratūra, galvenokārt latviešu rakstnieku darbi.

No tiem visvairāk darbu ar sociālistisku tendenci L. Laicenam: stāsts «Bula vasara» (Valkā: J. Rauska, 1919)²²¹, stāstu krājums «Mēbelīgā Rīga un pielikumi. 1921—1923» (R.: Daile un darbs, 1923)²²², apcerējums «Dzejas principi» (R.: Promets, 1923), kurā Laicens prasot «strādniecisku un sociālistisku temata izvēli un apdari»²²³. L. Laicena un L. Paegles darbā «Panama» (R., 1922) ar nolūku propagandēt sociālismu, kā atzīmē. cenzors A. Krūmiņš, «ķengāta pilsoniskā kārtība»²²⁴. Par sociālistisku tendenci «ar pornogrāfisku piegaršu» izņemts no apgrozības L. Paegles viencēliens «Sastapšanās» (R.: Jaunā kultūra, 1925).²²⁵ Tāpat par L. Paegles lugas «Gadsimtu sejas» (R.: Kultūras balss, 1921) sociālistisku tendenci, pēc cenzora A. Krūmiņa domām, «liecina jau tas, ka beigās

tiek dziedāta Internacionāle. Turpat arī uzsaukums «Solaties kopīgiem spēkiem cīnīties par sociālisma uzvaru!».²²⁶ Par sociālistiski revolucionāru ideju propagandu zem bērnu ludziņas maskas (cenzors A. Krūmiņš) izņemta no apgrozības L. Paegles luga «Āzis un maskas» (R.: J. Roze, 1921).²²⁷

Līdzīga sociālistiska tendence saskatīta arī Latvijas bērnu draugu biedrības izdotajos trijos K. Dziļlejas darbos — viencēlienā strādnieku bērnu teātrim «Klusā nakts» (R., 1932)²²⁸, bērnu runas kora «Saulei pretī ejam!» (R., 1933) tekstā izpaužas «...laika garam neatbilstoša sociālistiska tendence»²²⁹, kooperācijas aģitispēlē «Miega miesta atmoda» (R., 1931) «tiek propagandēta ne tikai kooperācija, bet arī sociālisms»²³⁰.

Kā darbi ar sociālistisku tendenci raksturoti divi «Kreisās frontes» rakstnieka I. Lēmaņa (publicēti ar pseidonīmu P. Zars) stāstu krājumi — «Strādnieku dzīve» (R.: Semafor, 1932)²³¹, stāsti un apraksti «Mašīnas» ar L. Laicena priekšvārdu (R.: Semafor, 1933), kurā «ar sociālistisku pieeju parādīta strādnieku dzīve, darbs un cīņa»²³².

Pa vienam darbu krājumam izņemts no apgrozības vairākiem rakstniekiem un literātiem. Tā, piemēram, «sociālistiska tendence» saskatīta R. Lapsas darbā «Vampīra skavās» (R.: autors, 1921)²³³, «krasa sociālistiska ideoloģija» — Miljāna Berga dzejoļos «Pilsēta naktī» (R.: Aktīvs, 1933)²³⁴, «pret visu pilsonisko, pamatojoties uz materiālistiski marksistisko pasaules uzskatu, noliedzot nievājoša pozīcija» atzīmēta A. Kurcija dzejoļu krājumā «Dzīvība» (R.: Laikmets, 1933)²³⁵. Aizliedzot izplatīt Austras Ozoliņas laikmeta grotesku «Kira grib spēlēt karu» (R.: Nord-Ost, 1932), norādīts, ka lugas mērķis esot paust sociālistisko pacifismu un ar pretkara propagandu saistītās internacionālisma idejas.²³⁶ A. Rentovica viencēliena «Streiklauzis» (R.: Jaunā kultūra, 1932) sociālistiskā tendence motivēta šādi: «Luga gan vērsta pret dzeršanu, bet tikai tāpēc, ka alkohols nokauj šķiras apziņu.»²³⁷ Alfrēda Stradiņa komēdijai «Pilsoņi, cīnīsimies!» ([B.v.], 1934) dots šāds raksturojums: «Pielietojot kreisā pasaules uzskata mērauklu, komēdijā karikēti tā saucamie buržuji. Sociālistīgas propagandas izdevums.»²³⁸ Sociālistiska, latviešiem naidīga tendence saskatīta arī dzejoļu krājumā С. Пуган «Стены Латгалии» (P., 1931).²³⁹ Par A. Talča stāstu un feļetonu krājumu «Dumpīgā grāmata» (R.: Nākotnes kultūra, 1931) cenzors J. Veselis 1934. gada 6. novembra

atsauksmē rakstīja: «Literāriski vājos feļetonos autors pauž savu sociālistisko pārliecību un lieto nicinošus izteicienus par valsti, atzīdams šķiru cīņu.» Darbs izņemts no apgrozības 1937. gadā.²⁴⁰ «Kā sociālistisku dziesmu krājums» aizliegtas izplatīt Rīgas Arodbiedrību Centrālbiroja izdotās «Strādnieku cīņas dziesmas» (R., 1928).²⁴¹

Līdzīgas tendences saskatītas arī latviešu valodā tulkotajos citautu rakstnieku darbos. Tā, piemēram, par amerikāņu rakstnieka U.[A.] Sinklera darbu «Nafta» (R.: Grāmatu draugs, 1933) cenzors A. Krūmiņš dienesta atzīmē 1937. g. 5. jūnijā rakstīja: «Neskatoties uz to, ka šis izdevums, salīdzinot ar oriģinālu, vairāk kā par pusi saisināts, atrodamas vietas ar nepārprotamu sociālistīgu tendenci. Jāpiezīmē, ka romāna Vācijas izdevums Latvijā noliegts.»²⁴²

Kā izdevumi, kas propagandē sociālismu, īpaši jaunatnes vidū, un aicina uz cīņu par sociālismu, izņemtas no apgrozības J. Rumaņa brošūras «Ko grib biedrība «Darba jaunatne»? Sociālistiskās jaunatnes mērķi un uzdevumi» (R.: Darba jaunatnes b-bas Centrālā valde, 1930—1932; divi izdevumi)²⁴³, K. Vidas sakopotās un izdotās «Jaunā strādnieka dziesmas» (R., 1928)²⁴⁴, brošūras «Strādnieku kultūras svētki Liepājā» (Liepājā, 1921)²⁴⁵ un «Latvijas strādnieku kopējās arodbiedrības 5 gadi. 1922.—1927.» (R., 1928)²⁴⁶.

Ar sociālisma ideju propagandu saistīti vairāki sociālpolitiskas tematikas darbi. Tajos Preses un biedrību departamenta cenzori saskatīja ne vien sociālisma popularizēšanu, bet arī sabiedrībai nepieņemamus sociālo jautājumu risināšanas ieteikumus, kas var noskaņot lasītāju marksisma labā, piemēram, O. Rīles apcerējums «Audzināšana sociālismam» (R.: Daile un darbs, 1921).²⁴⁷ Par K. Gūtmaņa apcerējumu «Kapitālisms un sociālisms» (Ventspīli: autors, 1931) teikts, ka «autors izšķiras par labu sociālismam»²⁴⁸. Kā darbu, kas «sarakstīts no proletāriskās ideoloģijas viedokļa, kas ved cilvēci uz sociālismu», aizliegts izplatīt A. Bogdanova «Ievads politiskā ekonomijā. Jautājumi un atbildes. 2.» (R.: Nākotnes kultūra, 1928).²⁴⁹ 1937. gadā izņemts no apgrozības arī otrs sociālisma uzvaras iespēju aplūkojumam veltītais darbs — F. Mendera referāts Baltijas valstu sociālistisko studentu 3. kongresā Rīgā 1930. gada 23. martā «Sociālisms un zemniecība» (R.: Kultūras balss, 1930), par ko cenzors E. Paegle rakstīja: «Autors liecina, ka bez zemniecības atbalsta, kaut vai neitrālas izturēšanās, sociālisma

uzvara nav iespējama, kādēļ zemniecība noskaņojama pilsētas proletariāta labā.»²⁵⁰

1937. gadā aizliedza izplatīt arī vairākus citus darbus, kas ieteica nepieņemamus dažādu jautājumu risinājumus. R. Lindiņa apcerējuma «Saimnieciskās krīzes cēloņi un krīzes pagaidu likvidēšana» (R.: Raiņa kluba b-ba, 1934) izplatīšana nebija vēlama, jo autors, lai likvidētu krīzi, ieteica atsavināt līdzekļus privātai iniciatīvai, pāriet uz sociālistisku ražošanas iekārtu, kas darbu neekspluatē, un satriekt spekulantu institūtu.²⁵¹ Par kooperācijas ciešo saistīšanu ar sociālismu no apgrozības izņemts arī A. Zariņa apcerējums «Kooperācija un sociālisms» (R.: Nākotnes kultūra, 1928).²⁵² «Kā propagandas izdevums par labu rūpniecības socializācijai», apgalvojot, ka «darba racionalizācija savu piepildījumu atradīs tikai sociālistiskā sabiedrības organizācijā», izņemts no apgrozības arī A. Cielava apcerējums «Racionalizācija un strādniecība» (R.: LACB Darba muzejs, 1934).²⁵³

1937. gadā aizliegts izplatīt 2 darbus, kas bija apķīlāti jau 1927. gadā. Vienam no tiem — brošūrai K. Межуль «Мировая экономика и политика» (Двинск, 1926) — Latgales apgabaltiesa neatrada kriminālā kārtā vajājama nodarījuma pazīmes un apķīlāšanu atcēla. 1937. gadā, norādot, ka «autors propagandē sociālistisku valsts iekārtu un sludina strādnieku šķiras diktatūru», K. Mežuļa brošūru izņēma no apgrozības.²⁵⁴ Otrs darbs — N. Australa «Ko dotu Latvijai fašistu diktatūra» (R.: Neatkarīgais vārds, 1927) — bija apķīlāts uz Sodu likumu 129. panta pamata. 1937. gada 5. maijā par šo darbu cenzors E. Paegle dienesta atzīmē rakstīja: «Autors apkaro fašismu ar sociālisma palīdzību, ieteicot visiem patiesiem sociālistiem un strādniekiem apvienoties un «pagriezt fašistiskos riteņus sociālistiskā virzienā», kādēļ izdevuma izplatīšana nebūtu pieļaujama.»²⁵⁵

Par sociālisma ideju propagandu izņemts no apgrozības O. Bauera darbs «Austrijas strādnieku sacelšanās, tās cēloņi un ietekme» (R.: Jaunā kultūra, 1934)²⁵⁶ un disertācija A. Luwischczuk «Die Handelspolitik in der Theorie und Praxis der Deutschen Sozialdemokratie...» (R., 1929), kas bija iesniegta Bāzeles universitātē. Šī darba izplatīšana, kā atzīmēcenzors E. Paegle, nebūtu pieļaujama, jo «autors sīki iztīrī redzamāko sociāldemokrātu uzskatus minētā jautājumā un iepazīstina ar sociāldemokrātu ideoloģiju, noskaņojot lasītāju marksisma labā»²⁵⁷. 1940. g. 21. jū-

lijā A. Luviščuks no Tartu rakstīja Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departamentam un lūdza paziņot, kad un kur ir publicēts, ka minētais darbs aizliegts, un kad aizliegums anulēts. Tā paša gada 14. augustā Galvenās literatūras pārvaldes priekšnieks J. Niedre atbildēja, ka aizliegums nav atcelts.

Vairāk nekā 20 no apgrozības izņemto izdevumu satur komunistisku propagandu. Pēc satura un autoru kontingenta tie īpaši neatšķiras no iepriekšējiem marksisma un sociālisma propagandas darbiem. Preses un biedrību nodaļas cenzoru vērtējumā tiem piedēvēta komunistiska tendence, propaganda vai aģitācija, reizēm norādot, ka autora mērķis ir graut pastāvošo sabiedrības iekārtu, lai sagatavotu priekšnoteikumus strādnieku šķiras diktatūrai vai komunisma uzvarai. Arī šajā sadaļā vairākums no darbiem ir daiļliteratūras sacerējumi.

Krasas komunistiski pretvalstiskas tendences dēļ izņemta no apgrozības R. Blakšenieka luga par strādnieku jauniešu dzīvi «Cīņas laikmetā» (R., 1931)²⁵⁸, divi A. Kurcija darbu izdevumi — dzejoļu krājums «Mana dzimtene» (R.: Laikmets, 1932)²⁵⁹ un stāsti «Cilvēciskie lopi» (R.: Kultūras balss, 1929); par pēdējo cenzora dienesta atzīmē 1937. g. norādīts, ka komunistiskas ideoloģijas dēļ tā Maskavas (izdevn. «Prometejs») izdevumu 1936. g. 28. februārī aizliegts izplatīt Latvijā.²⁶⁰

Tieša komunistiska propaganda, aģitācija, komunistiska anti-nacionāla tendence vai jūtama sociālistiski komunistiskas ideoloģijas ietekme saskatīta krājumā «Nost! Sešu dzejas» (R.: Jaunie, 1926)²⁶¹, K. Dzelzs [K. Dzelziša] dzejoļu krājumā «Sniegs un degošā sirds» (R.: Promets, 1924)²⁶², L. Laicena 1920.—1922. gada dzejās «Semafors» (R.: Promets, 1924)²⁶³, pasaku spēlē «Mītiņš ballē» (R.: T.N.T., 1925)²⁶⁴, 1906.—1920. gada miniatūrās «Mimozu zari» (R.: Vaiņags, 1921)²⁶⁵, 1913.—1919. gada dzejoļu krājumā «Karavanē» (R.: Vaiņags, 1920)²⁶⁶ un 1917.—1920. gada stāstos «Attainotie» (R.: Kultūras balss, 1921). Par pēdējo izdevumu cenzors A. Krūmiņš atzīmē, ka «stāstos izpaužas komunistiskas idejas. Vietām tās paustas uzsaukumu veidā.»²⁶⁷ Komunistiskas aģitācijas materiāls saskatīts A. Griguļa K. Marksa piemiņai veltītajā darbā «Logs uz priekšpilsētu» (R.: Literātu b-ba «Domas», 1933).²⁶⁸

Pēc Izglītības ministrijas ierosinājuma karastāvokļa laikā 1935. gada 16. martā izņemts no apgrozības A. Baumanes stāstu krājums

«Auļojošā pilsēta» (R.: A. Gulbis, 1924), kur vienā stāstā, kā atzīmē cenzors E. Paegle, var saskatīt «valdības noniecināšanu un komunisma cildināšanu»²⁶⁹.

Aizliedzot izplatīt romānu A. Коллонтай «Свободная любовь» (P.: O.D. Строк, 1925), cenzors A. Krūmiņš uzskatīja, ka romāna slēptais, tālejošais mērķis, noliedzot «dzimumu kopdzīves» līdzšinējās tikumiskās normas, sludinot «brīvo mīlu», ateismu un prasot abortu brīvību, ir sagraut tagadējo sabiedrību, lai tādējādi sagatavotu ceļu komunisma uzvarai.²⁷⁰ Kā «anarho-komunistisko ideju ietekmē sacerēts slimīgs murgojums» izņemts no apgrozības R. Lapsas dzejoļu krājums «Molohs un zelts» (R.: autors, 1921)²⁷¹ un kā «ķenge rakstu virkne, kas sarakstīta komunisma garā, ar nekrietniem personīga rakstura uzbrukumiem», — Čoma [J. Dreifelda] fejetoni «Teļš uz troņa» (Liepājā: Satirs, 1924)²⁷².

Ar komunisma propagandu saistīti 6 sociālekonomiska satura izdevumi. Kā «krasi komunistiskā garā sarakstīta brošūra, kur no katras lappuses dveš šķiru naids un kūdīšana pret buržujiem», vērtēts K. Beierbaha Latvijas revolucionārās strādniecības 25 gadu šķiru cīņas atcerei veltītais darbs «25 gadu jubilejas plīvurs nost!» (R.: Darbs, 1929).²⁷³ Komunistisku propagandu saturēja arī K. Marksa piemiņai veltītā Z. Fleišmaņa brošūra ebreju valodā «Marks lebt» (R.: autors, 1933).²⁷⁴ No apgrozības izņemti divi sociāldemokrātu un komunistu attiecībām veltīti izdevumi — A. Ģirta kritisks apcerējums «Sociāldemokrāti un sociālisms» (R.: Neatkarīgais vārds, 1928), kurā «autors apkaro sociālismu ar komunisma palīdzību, pa ceļam iztīrājot attiecīgo rakstnieku darbus»²⁷⁵, un sociālistu strādnieku Internacionāles sekretariāta ziņojums Internacionāles izpildkomitejai «Strādnieku šķiras vienība» (R.: Nākotnes kultūra, 1927), kurā «iztīrāts jautājums par sociāldemokrātu un komunistu savstarpējām attiecībām un apcerēta iespēja par abu partiju apvienošanos visu aptverošā internacionālē»²⁷⁶. Kā izplatīšanai nevēlami novērtēti arī divi L. Trocka autobiogrāfijas laidieni krievu valodā «Моя жизнь. Опыт автобиографии. 1.—2.» (P.: Берер, 1930), jo «Trocka vārdiem, Trocka idejām», 1937. gada maijā rakstīja cenzors A. Krūmiņš, «vēl arvien klausā un seko visās zemēs esošie radikālie komunistu kreisā spārņa elementi. Trocka piekritēji visās zemēs, neizņemot Padomju Krieviju, sacel jukas, nemieru, pilsoņu karus (Spānijā). Savā autobiogrāfijā, kaut arī garāmeļot, Trockis izklāsta «istā» komunis-

ma principus (iepretim Staļina labējam novirzienam), kuri kvalificējami kā ortodoksā marksisma kvintesence.»²⁷⁷

Vairāk nekā trīsdesmit izdevumu izņemšana no apgrozības saistīta ar šķiru cīņas popularizēšanu, aicināšanu uz šķiru cīņu, naidu starp dažādiem iedzīvotāju slāņiem vai antinacionālu uzskatu propagandu. Lielākā daļa no visas šīs literatūras ir dažādu žanru daīlliteratūras darbi, 8 sociālpolitiskas tematikas apcerējumi.

Šķiru cīņas tendence saskatīta S. Putāna dzejoļu krājumā «Tovā vōrdā. 1—2» (Ludzā: J. Silkāns, 1924)²⁷⁸ un K. Dziļlejas «Bundiņa Ziemsvētku eglītes» (R.: Latvju bērnu draugu b-ba, 1930)²⁷⁹, pret latviešiem vērsta tendence ar šķiru cīņas piegāršu un naidis — dzejoļu krājumos E. Гапаранди «Сказ латгальца» (R.: O. Rogovskis, 1931)²⁸⁰ un «Песня латгальца» (R.: autors, 1928)²⁸¹. Šķiru cīņas gara izpausmi cenzūra saskatīja arī A. Griguļa dzejās «Īmitācija un sirds» (R.: Tagadne, 1931)²⁸² un L. Laicena dzejoļu krājumā «Aziāts» (R.: Kreisā fronte, 1929)²⁸³. Līdzīgs raksturojums dots trim L. Paegles darbiem. Piemēram, par viencēliena lūdziņu «Devītais janvāris» (R.: Jaunā kultūra, 1925) līdzās šķiru cīņas gara izpausmei vēl piebilde: «Kaut arī konkrētais saturs attiecas uz 1905. gadu, tād tagadējā laikmetā luga savas sociālistiskās pieejas dēļ nevēlama.»²⁸⁴ Dramatiskā spēle «Par un pret» (R.: Jaunā kultūra, 1923) vērtēta šādi: «..krasā veidā lugā rādīti šķiru cīņas momenti starp vecsaimniekiem, jaunsaimniekiem un bezzemniekiem.»²⁸⁵ — bet pēdējie stāsti «Kas atsēdēs?» (R.: Daile un darbs, 1928): «..autors cenšas nomelnot brīvības cīņu varoņus — Lāčplēšus tamdēļ vien, ka tiem piešķirta zeme un tie ir kļuvuši saimnieki.»²⁸⁶ Šķiru cīņas ideoloģija izpaudās arī P. Ķikuta dzejoļu krājumā «Asie lūzumi» (R.: Sirēna, 1928)²⁸⁷, K. Dzelziša, A. Kurcija un L. Laicena kolektīvajā darbā (publicēts ar pseidonīmu «Dze-ku-lai») «Karaliskais tepīķis un pozitīvie tipi» (R.: Neatkarīgais vārds, 1927), kas rakstīts Tautas augstskolas kultūras svētkiem, «zem kinisku vārdu un it kā pasakainu apstākļu maskas rādīta šķiru cīņa ar sociālistisku tendenci... Izteiksme vulgāra.»²⁸⁸ «Ar sociālistisku pieeju rādīti dažādi šķiru cīņas momenti» K. Dzelziša stāstos «Gājienā uz nākotni» (R.: Daile un darbs, 1928).²⁸⁹ Kā darbs, kas «tieši aģitē par šķiru cīņu, pret reliģiju, pret «kapitālistīgo» valsti», 1937. gada 15. oktobrī izņemta no apgrozības L. Laicena konstruktīva spēle «Alfa un auto» (R.: TNT, 1925).²⁹⁰ Aicinājums uz šķiru cīņu saskatīts V. Brenguļa dzejoļu

krājumā (iznāca 2 izdevumos) «Skabarga sirdī» (R., 1931, 1932)²⁹¹ un lugās «Jāņa Strādnieka bojāiešana» (R.: Neatkarīgais vārds, 1927. Aktīvais teātris Nr.1)²⁹² un O. Brika, V. Majakovska un L. Laicena kolektīvā darbā «Baņķiera rīkojums» (R.: Neatkarīgais vārds, 1927. Aktīvais Teātris Nr.2)²⁹³.

Sacerējuma bāze, konflikts un virzošais spēks — šķiru cīņa, šķirru naidis, pretstatot kalpus saimniekiem, norādīts J. Siļa lugā skolēnu teātrī «Kalpa zēns» (Cēsis; Valmierā: K. Dūnis, 1921)²⁹⁴ un V. Kļaviņa drāmai «Gaismas spēks» (R.: R. Kļaviņš, 1926); pēdējai vēl piebilde, ka autora simpātijas strādnieku šķiras pusē.²⁹⁵ Par J. Kunstmaņa romānu «Darba augstā dziesma. 1. d. Tagadne» (Liepāja: Ideja, 1924) līdzās šķiru cīņai un naidam piebilde, ka autors cenšas pierādīt, ka strādnieku šķira būs nešaubīga uzvarētāja.²⁹⁶ Antinacionāla un internacionāla šķiru cīņas ideoloģija saskatīta arī A. Kalnlejas [A. Bergtāla] dzejoļu krājumā «Trimdas putni» (R.: Aktīvs, 1934)²⁹⁷ un B. Šēnlanka daudz balsīgā runā strādnieku organizāciju runas korjiem «Lielpilsēta» (R.: Kultūras balss, 1923)²⁹⁸.

Līdzīgi, ar šķiru cīņu saistīti motivējumi minēti arī vairākos sociālpolitiska satura darbos. Piemēram, šķiru cīņas tendence saskatīta R. Lapsas brošūrā «Vergu tuksneša smilšu graudiņi» (R.: autors, 1921).²⁹⁹ «Kā šķirru naidu kurinošs izdevums» izņemts no apgrozības J. Augškalna-Aberberga apcerējums «Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija» (R.: Nākotnes kultūra, 1929).³⁰⁰ Par izplatīšanai nevēlamu tika atzīts arī K. Beierbaha darbs «Pāri zemēm. 1. maija šķiru cīņas epizodes un vēsturiski dokumenti» (R.: autors, 1930).³⁰¹ Par tā paša autora apcerējumu «Dobeles revolucionārās cīņas 1905./06. gadā» (R.: Daile un darbs komisijā, 1929) cenzors J. Veselis 1934. gada 6. novembrī rakstīja: «..kaut gan autors apskata vēsturiskus notikumus, tomēr tas darīts tā, ka skaidri nomanāma šķiru cīņas sludināšana.»³⁰² 1905. gada notikumus kā materiālu šķiru cīņas sludināšanai K. Beierbahs, pēc cenzora J. Veseļa domām, izmantojis arī darbā «Aizputes karš. Revolūcijas masu stāsts 1905. g.» (R.: autors, 1933).³⁰³ Kā darbs, kurā parādīts, ka «cīņa ap dzīves dārdzību izvērsas par cīņu dēļ eksistences starp buržuāziju un proletariātu», izņemta no apgrozības anonīma brošūra «Dzīves dārdzība» (R.: Darbs, 1929).³⁰⁴

Divi izplatīšanai aizliegtie izdevumi veltīti Latvijas strādnieku šķiras jaunas cīnītāju maiņas audzināšanai — kolektīvdarbs «SSS sarkanie pionieri» (R.: Latvijas bērnu draugu b-ba, 1932), kas bija

slēgtas organizācijas izdevums,³⁰⁵ un E. Vītola brošūra «Cīņa un audzināšana» (R., Darba jaunatnes b-ba, 1931), kurā pasvītrots, ka «jaunatne jāaudzina šķiru naidam un šķiru cīņai, lai «atbrīvotu cilvēci no kapitālisma važām»»³⁰⁶.

Pie šķiru naidu veicinošiem izdevumiem pieskaitīta arī «Rīgas Tautas augstskola. 1931./32. mācības gada plāni, programmas, informācija» (R., [b.v. un b.g.])³⁰⁷, «Sabiedriska darbinieka enciklopēdija. 4. sēj. Publiski izrikojumi un svētki» (R.: Latvijas Ārpuskolas izglītības padome, 1928)³⁰⁸ un franču advokāta de Moro-Džaferi runa 1933. gada 11. septembrī, kas publicēta ar nosaukumu «Kas nodedzināja Reihstāgu» (R.: S. Baumanis, [1933])³⁰⁹.

Astoņu grāmatu — galvenokārt daiļliteratūras darbu izņemšanai no apgrozības motivējums bija visai plašs. Parasti to apzīmēja kā kreiso vai radikāli kreiso tendenci, kas izpaužas kreiso rakstnieku vai sociālistisko ideju cildināšanā, partiju vai organizāciju satīriskā notēlojumā vai kā izklāsts kreiso organizāciju izmantošanai paredzētajos izdevumos. Tā, piemēram, kreisa vai radikāli kreisa tendence saskatīta J. Plauža 1925.—1928. g. dzejoļu krājumā «Fatamorgāna» (R.: autors, 1928)³¹⁰ un A. Kurcija dzejas izdevumā «Ēzelis. Mūks. Eiropa» (R.: Neatkarīgais vārds, 1927)³¹¹. L. Laicena dzejoļu krājuma «Berlīne» (R.: Promets, 1924) vērtējumā vēl cenzora piebilde — «...pat sociāldemokrātija nav atradusi dzejnieka acīs žēlastību»³¹². Kreisās ideoloģijas ietekme saskatīta Liepājas sarkano pionieru novada dziesmu krājumā «Strādnieku dziesmas» (Liepājā: Kultūras balss ģenerālpārstāvniecība, 1931).³¹³ A. Brēdermaņa stāstos «Sešas skolotājas» (R.: autors, 1931) «viscaur izjūkami kreiso rakstnieku un sociālistisko ideju cildinājumi. Pilsonība tiek nostādīta nelabvēlīgā un nievātā stāvoklī. Atzīst komunismu.»³¹⁴ Kā kreisās organizācijas izdevums izņemts no apgrozības rakstu krājums «Mūsu jaunais strādnieks» (R.: Latvijas darba jaunatnes kultūras b-ba, 1925)³¹⁵ un kreiso slēgto organizāciju vajadzībām domāta grāmata, kurā autors izvēlēties plakātu paraugus ar piemērotiem uzrakstiem, — A. Serdanta darbs «Plakāts un sienas avīze» (R.: Latvijas Ārpuskolas izglītības padome, 1933)³¹⁶.

Ar 1937. gada 19. oktobra rīkojumu izņemts no apgrozības F. Rīmkastena romāns «Sarkanā ekselence» (R.: Rīts, 1933), kas «...neatbilst tagadējam laika garam un valsts ideoloģijai», rakstīja

cenzors E. Paegle. «No krasi kreisa viedokļa satīriski tēlota sociāldemokrātija kā darba tautas nodevēja. (Pēdējais, kā zināms, ir pazīstamā komunistu tēze.)» 1938. gada 16. aprīlī sabiedrisko lietu ministrs 1937. gada rīkojumu atcēla.³¹⁷

Vairāki literāri un literatūrzinātniski darbi izņemti no apgrozības revolucionāra, revolucionāri sociālistiska un revolucionāri anarhistiska satura dēļ. Piemēram, kā darbi ar revolucionāru un revolucionāri sociālistisku ievirzi, kas bāzējas marksistiski sociālistiskās idejās ar skaidri jaušamu nolūku tās propagandēt, aizliegti izplatīt 3 dzejoļu krājumi — J. Plauža «Panama galvā» (R.: Tagadne, 1930)³¹⁸, E. Vaiņaga «Nemiera zvani» (Liepājā: autors, 1932)³¹⁹ un 4 autoru krājums krievu valodā «Навстречу времени» (P.: Nord-Ost, 1933)³²⁰. Pie šādiem izdevumiem pieskaitāms arī E. Frosa darbs «Linards Laicens. Literatūra. 25 gadi» (R.: Daille un darbs, 1928), kurā cildināta L. Laicena revolucionārā darbība.³²¹ No apgrozības izņemta arī K. Bērziņa vēsturiska traģēdija «Pulkvedis Briedis» (R.: autors, 1933), kas «piesātināta revolucionāri komunistiskām frāzēm, neraugoties uz nacionāli patriotisko tematu»³²², «Strādnieku kalendārs 1934. gadam» (R.: Jaunā Diena, 1934), kura «saturā revolucionāri uzsaukumi strādnieku cīņā ar pastāvošo iekārtu»³²³, un stāsts С. Малашкин «Луна с правой стороны» (P.: Литература, 1928), kura Krievijas izdevums aizliegts izplatīt Latvijā jau 1927. gada 25. oktobrī, jo stāstā revolucionāri salīdzinājumā ar baltajiem tēloti pozitīvi.³²⁴

Pie šāda rakstura izdevumiem pieskaitāms arī krājums «Audra. Literaturos ir visuomenes gyvenimo» (Rīga; Kauņa: Audra, 1928). Baltijas valstu sekretāra P. Brunovska atsauksmē norādīts, ka izdevumā ievietoti daži stāstiņi un dzejoļi sociālrevolucionārā un apcerējumi futuristiskā garā, raksti par sociālisma mācībām; visumā brošūrai anarhistisks raksturs, bet tas noturēts tīri teorētiskā garā, un par Latviju nekas nav teikts. Krājums izņemts no apgrozības 1937. gada 25. oktobrī.³²⁵

Trīs daļliteratūras darbi izņemti no apgrozības strādnieku šķiras tematikas dēļ, domāti strādnieku sarīkojumiem vai raksturo strādnieku stāvokli, piemēram, K. Dziļlejas strādnieku svētku bufonāde «Briesmas ellē, jeb nieki nav nieki!» (R.: Nākotnes kultūra, 1927)³²⁶, A. Stradiņa dzejas «Manas strands» ([B.v.]: autors, 1933)³²⁷ un R. Lapsas «Dzelzs gadu simteņa mokās» (R.: autors, 1921)³²⁸.

Piecu darbu izplatīšana nebija vēlama Padomju Savienības valsts iekārtas, sasniegumu un tās lomas starptautiskajā politikā vairāk vai mazāk tendenciozā cildinājuma dēļ. Tas bija manāms L. Laicena darbā «69 dienas Sociālistisko Padomju Republiku Savienībā» (R.: Daile un darbs, 1928)³²⁹, aprakstā par Latvijas strādnieku sportistu delegācijas viesošanos Padomju Savienībā «Darba valstī SPRS» (R., 1928)³³⁰ un K. Ozoliņa brošūrā «Darba tempi SPRS smagajā industrijā» (R.: Laikmets, 1933)³³¹.

Anonīmā apcerējumā «Latvijas finansu politika un saimnieciskās izredzes» (R.: Darbs, 1928) cildināta «Krešā fronte», saimniecisko jautājumu risināšanai ieteikta apvienība ar Krieviju, jo tos varot atrisināt vienīgi «strādnieku un zemnieku valdība»³³². Ar līdzīgu motivējumu izņemts no apgrozības F. Mendera darbs «Austrumeiropas Savienotās valstis kā Baltijas valstu nākotnes problēma» (R.: Saule, 1926), ko cenzors E. Paegle raksturoja šādi: «...autors sludina Baltijas valstu un, protams, arī Latvijas pievienošanos Padomju Krievijai — lai radītu Austrumeiropas Savienotās valstis.»³³³ Arī rakstu krājumu «Латвия — СССР. Сборник статей о культурно-экономическом сближении» (P., 1932), pēc cenzora E. Paegles domām, nebija vēlams izplatīt, jo tā «autori aizstāv viedokli, ka Latvijas intereses prasa tās kulturālu, saimniecisku un politisku piesliešanos Padomju Krievijai»³³⁴.

Uz darba В. Ольберг «Проблемы войны. Может ли Лига наций обеспечить мир?» (P., 1929) nosaukumā uzstādīto jautājumu tā autors atbild, ka tas iespējams «tikai pēc proletariāta atbrīvošanas no sociāldemokrātu aizspriedumiem, pakļaujoties lielnieku ideoloģijai»³³⁵.

No apgrozības tika izņemti darbi, kuros pausta aizstāvība vācu muižniecībai. To lielākā daļa iznāca vācu valodā. Tajos kritizēta Latvijas valdība, vairākkārt izvirzīts jautājums par atlīdzību vācu muižniekiem par zemi, ko viņi zaudēja agrārreformas rezultātā, un vāciešu privilēģijām. Īpaši izcelta vācu kultūrtrēģeru loma un darbība, popularizējot visu, kas saistīts ar vāciešiem un Vāciju. Tā, piemēram, par *W. Wulfius* grāmatu «*Lettland. Ein geschichtlicher Rückblick*» (R.: G. Loeffler, 1925), kas ilgāku laiku tikusi izmantota kā Latvijas vēstures mācību grāmata vietējās vācu skolās, cenzors L. Rudzītis 1935. gada 26. februārī dienesta atzīmē rakstīja, ka tajā tendenciozi apgaismota Latvijas vēsture, nostādot latviešu tautu un viņas kulturālos un politiskos vadoņus nelabvēlīgā gais-

mā. «Pēterburgas Avīzes» nosauktas par vislaunākā veida kūdišanas lapu, kas ar demagoģijas un naida līdzekļiem cīnījusies pret vācietību, 1905. gada revolūcijas apstākļi attēloti kā latviešu tautas zemo tieksmju rezultāts, cildināta vācu loma soda ekspedīciju laikā, attaisnots A. Niedras pučs, jo Ulmaņa valdība vilcinājusies dot karaspēkam pavēli iet uz Rīgu. Apšaubīta 1920. gada agrārreformas nepieciešamība.³³⁶ Otra grāmata «*Führer durch Lettland*» (R.: G. Loeffler, 1929) Ārlietu ministrijas Preses nodaļas 1927. gada 16. augusta rakstā Preses un biedrību nodaļai vērtēta kā izdevums, kas, nerunājot par novecojušiem datiem, arī pēc sava vispārējā noskaņojuma mums nav pieņemams. Piemēram, nodaļā par Latvijas valsts nodibināšanu paliek iespaids, ka mūsu istā valdība būtu Niedras kabinets, ka galvenie nopelni, nodibinot valsti, ir Baltijas landesvēram. Par Brāļu kapiem visā grāmatiņā ir nepilna rindiņa, kamēr pieminēti visi vācu kareivju kapi uz laukiem un pilsētās. Visi vietu vārdi doti vāciskie, atzīmējot latviskos tikai iekavās. Vietā un nevietā atzīmētas atsavināšanas uz agrārreformas likuma pamata un visā grāmatiņā izcelts viss vāciskais un noklusēts latviskais mūsu zemē.³³⁷ Līdzīgu iemeslu dēļ izņemta no apgrozības brošūra «*Geschichte der Heiligen Dreifaltigskirche zu Libau*» (Libau: L. Rosenkrantz, 1933), kurā «mūsu justīcija nosaukta par netaisnīgu. Mūsu valsts vara nostādīta netaisnas privātīpašuma atsavinātājas lomā.»³³⁸

«Kā politisku partiju laikmeta izdevums, kas cīnās par atlīdzību muižniekiem un vācu priekšrocībām», aizliegta izplatīt brošūra «*Zur Tagesordnung! Beiträge zur Entschädigungsfrage und anderen Zeitfragen*» (R., 1929).³³⁹ Pārējie proģermāniskās orientācijas darbi saistīti ar vācu žurnālista J. Kaula vārdu. Par tendenciozu tagadējā Valsts prezidenta politiskās darbības apgaismojumu valsts dibināšanas pirmajā posmā, kas rada neuzticību Latvijas pastāvēšanas iespējai un ieteic meklēt atbalstu Vācijā, izņemta no apgrozības J. Kaula brošūra «1919—1929 un ? Jeb atskats uz sākumu un skats nākotnē» (R.: autors, 1929).³⁴⁰ Citu viņa darbu «*Russland, Deutschland, Baltikum*» (Rīgā; Leipcigā: N. Kadner, 1932) cenzors E. Paegle raksturoja šādi: «Tāpat kā citos rakstos, autors pauž asu nemieru par Latvijas valdības rīkojumiem un izteic domas, kas runā pretim tautas vairākuma tieksmēm, kādēļ Kaula raksti uztrauc ikvienu valstiski domājošu latvieti.»³⁴¹ Kā «Latvijas valstij un latviešu tautai naidīgs izdevums, kas sēj nemieru un ne-

saticību starp latviešiem un vāciešiem», izplatīšanai aizliegts vēl cits viņa darbs «*Sind die Deutschen Feinde der Letten? Die Schicksalsfrage Lettlands. Mit einem Beitrag von A. Niedra*» (R.: Selbstverlag, 1933).³⁴²

Pie vācu orientācijas literatūras pieskaitāmi divi izdevumi, kas kritizē Versaļas miera līgumu un prasa tā revīziju, — Alsida Ebrē «Netīrais miers (Versaļas miera kritika). Autorizēts izdevums ar J. Kaula priekšvārdu» (R.: J. Kauls, 1925), kurā autors prasa izlabot Vācijai nodarīto «netaisnību». Cenzors A. Krūmiņš pasvītro, ka J. Kauls pārtulkojis šo grāmatu ar nolūku propagandēt savai valstij kaitīgas idejas, un piebilst, ka arī Latvija pastāv, pateicoties Versaļas mieram.³⁴³ Apķīlāta arī V. Cīglera grāmata «Pēc kara laiks (Versaļa). Autorizēts izdevums ar J. Kaula priekšvārdu» (R.: J. Kauls, 1934). «Brošūra sarakstīta,» kā atzīmē cenzors V. Šķipsna, «no vācu rakstnieka V. Cīglera ar noteiktu naidīgu tendenci pret Versaļas miera līgumu un sabiedrotiem vispār. Autors uzsver, ka Versaļas miera līguma revīzija ir nepieciešama un tai jānāk. Bez tam ar šo izdevumu nav ievērots arī Preses likums, jo, kaut gan izdevums tulkojumā saīsināts, ne uz vāka, ne titullapā nav attiecīgas atzīmes.» Neraugoties uz vairākkārtējiem J. Kaļa lūgumiem Preses un biedrību nodaļas vadītājam, sabiedrisko lietu un ārlietu ministram un Valsts prezidentam K. Ulmanim, tie atstāti bez ievēribas, jo motīvi, uz kuru pamata grāmata apķīlāta, ir vēl spēcīgāki. Bez tam vec. cenzors E. Paegle vēl paskaidro, ka tulkotājs izdevumu saīsinājis pēc saviem — sabiedrotiem naidīgiem un vāciešiem draudzīgiem uzskatiem ar nolūku radīt lasītājos tādu pašu noskaņojumu.³⁴⁴

1934.—1940. gadā izņemti no apgrozības arī slēgto organizāciju izdevumi — programmas, statūti, vēsturiski darbības apskati, attiecīgas organizācijas darbības profilam atbilstoši rakstu krājumi.

Visvairāk no apgrozības izņemti biedrības «Strādnieku sports un sargs» Galvenās valdes izdevumi: «SSS ... gadā» (R., 1930—1932), kas sniedz pārskatu par 1929.—1931. gadu,³⁴⁵ «Strādnieku sportistu dziesmas» (R., 1926)³⁴⁶, «Bokss. Norādījumi bokseriem un SSS oficiālie boksa noteikumi» (R., 1925)³⁴⁷. Kā slēgtas biedrības sociālistiskas propagandas izdevumi izplatīšanai nebija vēlama: «Sociālistiskas strādnieku sporta internacionāles ledus hoki spēles noteikumi» (R., 1932)³⁴⁸ un B. Kalniņa «Fašisms un viņa

apkarošana», 2. papild. izd. (R., 1925)³⁴⁹. Ar piebildi, ka izdevumi ir sociāldemokrātiskā garā, aizliegts izplatīt «SSS Brīvības vārtu nodaļas pieci gadi. 1923—1928» (R., 1928)³⁵⁰ un «Biedrības «Strādnieku sports un sargs» rokasgrāmata. Vadonis SSS biedriem, nodaļu un sekciju darbiniekiem» (R., 1928), kurā sīki iztirzāta sociāldemokrātu politiskā platforma un saskatāms nolūks ieaudzināt jaunatnē šķiru naidu.³⁵¹ Arhīva dokumentos ir ziņas par izņemšanu no apgrozības, neminot aizliegšanas iemeslu, vēl par vienu SSS Galvenās valdes izdevumu — «SSS 9. kongress 2. un 3. aprīlī 1931. gadā» (R., 1931)³⁵², tikai «Valdības Vēstnesī» publicēts ziņojums par «Biedrības «Strādnieku sports un sargs» sargu rokasgrāmatas» (R.: SSS Galvenā valde, 1922) izņemšanu.³⁵³

Kā slēgtās organizācijas propagandas un politiskās aģitācijas izdevumi izņemtas no apgrozības brošūras: «Kā veidojās Latvijas Dzelzceļnieku arodbiedrība» (R., 1932)³⁵⁴ un V. Bastjāņa runa «Korupcijas perēkli (pēc Saeimas stenogrammas)» (R.: Latvijas Dzelzceļnieku sav-ba, 1930), kuras nolūks veicināt šķiru naidu.³⁵⁵

1937. gada oktobrī un novembrī kā slēgtas biedrības izdevumi izņemti no apgrozības 7 Latvijas Arodbiedrību Centrālbiroja izdevuma laidieni — «Latvijas arodkustība ... gadā. Sekretariāta ziņojumi LACB 6.—12. kongresam» (R., 1927—1934), kas sniedz pārskatu par Latvijas arodkustību 1926.—1933. gadā. Tos izplatīt, pēc cenzora E. Paegles vērtējuma, nebija vēlams kā propagandas materiālu marksisma apgaismojumā, kas sludina šķiru cīņu, vai kā sociālistisku pasaules uzskatu propagandas izdevumus, kas «aicina uz jaunām cīņām un uzvarām par labu sociālismam»³⁵⁶. Kā «slēgtas biedrības politiskas propagandas izdevums marksistu garā» (cenzors E. Paegle) aizliegts izplatīt Laukstrādnieku arodbiedrības izdoto brošūru «Kas jāzin lauku darba rūķiem?» (R.: Lauku strādnieku arodbiedrība, 1934).³⁵⁷ Ar līdzīgu motivējumu izņemts no apgrozības otrs ar laukstrādnieku dzīvi saistīts izdevums — «Ko Latvijas laukstrādnieki pieredzēja Dānijā? Lauku strādnieku arodbiedrības delegācijas ziņojums» (R.: Lauku strādnieku arodbiedrības valde, 1928), kurā «jautājums apskatīts no šķiru politikas viedokļa par labu sociāldemokrātijai»³⁵⁸. No citiem aizliegtiem arodorganizāciju izdevumiem minams vēl Rīgas arodbiedrību Centrālā biroja publicētais sabiedriski literārisks rakstu krājums «Strādnieku domas» (R.: RABCB, 1925)³⁵⁹ un «Песни борьбы»

(P., 1928) kā «slēgtas organizācijas izdevums ar kaitīgu tendenci»³⁶⁰, un, neminot iemeslu, A. Jablonska brošūra «Darba aizsardzība» (R.: LACB Darba muzejs, 1930)³⁶¹.

Izplatīšanai aizliegto grāmatu vidū kā slēgtas nevēlamas organizācijas sociālisma propagandas izdevumi minēti: «Strādnieku jaunatne. Raksti» (R.: Latvijas Strādnieku jaunatnes kultūras b-ba, 1926)³⁶², «Zināšana ir spēks. Skolu jaunatnei» (R.: Darba jaunatnes b-bas Centrālā valde, 1934)³⁶³, politiskās organizācijas «Pērkonkrusts» krājums nr.1 — G. Celmiņa «Kas ir? Ko grib? Kā darbojas Pērkonkrusts. Programma ar paskaidrojumiem. Deklarācijas iztirzājums. Statūti» (R.: LTA propagandas daļa, 1933)³⁶⁴ un anonīma brošūra «Kas ir? Ko grib? Kā darbojas Ugunskrusts? Deklarācijas iztirzājums. Statūti. Disciplīnas reglaments. G.T. noteikumi» (R.: Latviešu tautas apv. Ugunskrusta prop. daļa, 1932)³⁶⁵.

Slēgto biedrību politiskās propagandas literatūrai pieskaitāmi Nacionālo aktīvistu kluba izdevumi — «Cīņai sveiks!» (R., 1931)³⁶⁶, neminot iemeslu, N. Lapsiņa-Zaksa brošūra «Kas ir un ko grib NAK?» (R., 1930)³⁶⁷ un K. Merta [K. Lapiņa] brošūra «Nacionālās diktatūras būtība» (R., 1926), «kas gan apkarosociālismu un komunismu, bet tomēr savukārt rada naidu šķiru starpā un tādēļ neatbilst tagadējā laikmeta vienības garam»³⁶⁸.

No apgrozības izņemti arī slēgto politisko partiju, organizāciju, laikrakstu un politisko kampaņu izdevumi, «kas neatbilda laika garam», — Zaļmeža luga (uzrakstīta Nacionālās apvienības uzdevumā) «Mūsu deputāti» (R.: izdevējs, 1928)³⁶⁹, J. Purmaļa satīrisks viencēliens «Nacionālā rūpniecība» (R.: Latvijas Strādnieku kopējā arodbiedrība, 1929)³⁷⁰, anonīma brošūra «Kas ir «Pēdējā Brīdī?»» (R., 1929)³⁷¹, «kā politiskas aģitācijas izdevums» — «Atklāta vēstule Skrīveru lauksaimniecības skolas pārziņa agr. V. Bruņovska lietā» (Skrīveros, 1930)³⁷² un 1931. gada vēlēšanu propagandas izdevums — E. Jansona «No Latgales ganu zēna par bāreņu tēvu (Osvalda Blūmiša dzīves stāsts)» (R.: autors, 1931)³⁷³.

Vairāki izdevumi izņemti no apgrozības kā «laika garam nepiemēroti un valdošajai ideoloģijai neatbilstoši, kuros samanāmas kaitīgas idejas un nevēlama tendence valsts un sabiedriskās dzīves parādību apskatā». Piemēram, izplatīšanai aizliegts A. Avota apcerējums «Politiskās partijas 1. Saeimā. 1922—1925» (R., 1925)³⁷⁴; nevēlama tendence izpaužas M. Rudziša dzejoļu krāju-

mā «Virš ar basām kājām» (R.: Tagadne, 1931)³⁷⁵, kaitīgas idejas — Helmara Brauna [J. Tauniņa] mazvērtīgā sacerējumā «Valmieras klusās ielas. Romāns» (Valmierā: J. Bisenieks, 1932)³⁷⁶. Farandolas [Ģirta Salnā] sacerējumā «Sievas burvība. Zaldātu humors vienā smaidā» (R.: Grāmatrūpnieks, 1932) «izsmieta virsniecība, parodizēta mūsu armijas iekārta un disciplīna»³⁷⁷. P. Apšīnīka darba «Sešas komēdijas» (Rēzeknē: autors, 1937) izplatīšana nebija vēlama, jo fabulu izvēle un literārais apstrādājums, kā secina vecākais cenzors E. Paegle, neatbilstot «tagadējam pozitīvisma laikmetam». Pēc izklāsta veida tajās tēloto partijas dzīvi ar labu skaitu rupju un nevēlamu izteicienu varot «attiecināt arī uz mūsdienām»³⁷⁸. Tāpat nebija vēlama arī stāstu krājuma «Aiz fabrikas vārtiem» (Liepājā: H. Bruže, 1932) izplatīšana. Tajā, kā norāda cenzors A. Krūmiņš, ar nolūku diskreditēt pastāvošo sabiedrisko un sociālo kārtību pārspīlēti tumšās krāsās rādīts nemantīgo beztiesiskais stāvoklis iepretim mantīgo patvaļai; stāstos arī pornogrāfiskas pazīmes.³⁷⁹ Kā valdošai ideoloģijai neatbilstošs izdevums izplatīšanai aizliegts P. Kropotkina apcerējums «Valstye ir jos istoriškasai vaidmuo» ([B.v.]: Audra, 1928).³⁸⁰

Visai plašs motivējums dots, lai pierādītu V. Dembskajas darba «Kā izsargāties no grūtniecības, un līdzekļi tās novēršanai» (R.: Latgrāmata, 1931) kaitīgumu tautas un Latvijas valsts interesēm. Veselības departamenta 1938. gada 11. janvāra rakstā (parakstījis departamenta direktors O. Alks un Administratīvi sanitārās nodaļas vadītājs J. Skuja) ir šāds vērtējums: «Valdība, izdodot jauno Ārstniecības likumu (pieņemts 1937. gada decembrī — J. P.), ir uzlikusi Veselības departamentam par pienākumu rūpēties par tautas dabīgā pieauguma pacelšanu un veselīgu pēcnācēju izlasi.

Lai šo uzdevumu realizētu, Veselības departaments ir ievadījis plašu propagandas darbu šai virzienā: tiek izsniegti pūriņi dzemdētājām un jaunpiedzimušiem un piešķirti pabalsti daudz bērnu ģimenēm; izsludinātas godalgas labākiem studentu sacensības darbiem par tematiem, kas varētu attiecīgi ietekmēt mūsu jaunatnes domas; arī par sabiedriskās domas noskaņošanu kārtīgai ģimenes dzīvei un dzimstības pacelšanai tautas nākotnes labā tiek neatlaidīgi strādāts.

Diemžēl jāsaaka, ka zināmu disonansi ievadītajā darbā ienes tirdzniecībā sastopamas grāmatas, kas sabiedrisku domu, bet it se-

višķi mūsu jaunatni novirza pavisam nevēlamā virzienā, un proti — kā izsargāties no pēcnācējiem.

Kā spilgts piemērs sacītam ir šeit klāt pievienotā grāmata, kuru sarakstījusi kāda Dr. med. Dembskaja un kas pamāca — «kā izsargāties no grūtniecības, un līdzekļi tās novēršanai». Šo grāmatu kā kaitīgu mūsu tautas un valsts interesēm Veselības departaments laipni lūdz izņemt no apgrozības un neatļaut arī turpmāk šādu darbu iespiešanu un izplatīšanu.

Minētā grāmata pirkta Rīgas Ziemassvētku tirdziņā, un tā redzama pat dažu grāmatu veikalu skatu logos Liepājā.»

Ar sabiedrisko lietu ministra tā paša gada 14. janvāra rīkojumu šis darbs izņemts no apgrozības.³⁸¹ Jāpiebilst, ka grāmata izņemta no apgrozības nepilnus septiņus gadus pēc tās iznākšanas.

Tendencioza aizsargu organizācijas darbības izklāsta dēļ aizliegta izplatīt K. Lapiņa brošūra «Latviešu aizsargs. Viņa organizācija, pienākums un mērķis. Aizsargu principiālās būtības skicējums» (R.: autors, 1934). Latvijas aizsargu priekšnieka vietnieks iekšlietu ministra biedram A. Bērziņam par K. Lapiņa darbu rakstīja, ka autoram nav tiesību apgalvot, ka nekas nav darīts aizsargu satversmes lietā; grāmatas saturā nav nekā vērtīga, tajā apkopoti avīžu citāti. No lielā sludinājuma klāsta (26.—44. lpp.) redzams, ka autors aizsargu vārdu gribējis izmantot personīgam labumam, bez tam darbam dots nepareizs nosaukums (pareizi — «Latvijas aizsargs»).³⁸²

Dažādu kaitīgu ideju propagandas dēļ no apgrozības izņemti arī vairāki citi izdevumi. Tā, piemēram, N. Vindeģa darbu «Armagedona un Milēnisms» (R.: Pēdējā patiesība, 1932) kā izplatīšanai nevēlamu cenzors A. Krūmiņš 1937. gadā raksturoja šādi: «1. Slūdzina pasaules galu. Šajā sakarā vienā iedzīvotāju daļā var rasties uztraukums, resp., Pastarās tiesas gaidīšanas atmosfēra. 2. Deklarē, ka žīdi ir Dieva izredzēta tauta un tāpēc tā drīz vien valdīšot pār visu pasauli, došot tautām tiesu un taisnību utt. Šādi uzskati, protams, pilnīgi nepieņemami mūsu tagadējā nacionālā, politiskā un saimnieciskā stāvoklī. 3. Visumā sacerējumā ir daudz ārpus veselā saprāta stāvošu vietu, ka tas saprotams varbūt tikai speciālistiem parapsiholoģijas un psihoanalīzes jautājumos. 4. Arī Garīgo lietu pārvalde atzinusi grāmatu par nevēlamu.»³⁸³

Pēc cenzora uzskata arī citi izdevumi bija nevēlami. Feliksa aforismu, pamācību un konstatējumu krājuma «Kodekss» 1. un 2.

laidiens (R., 1924, 1927) pauž valstij kaitīgus uzskatus — noliedz pienākumu pret tēvuzemi, aicina aktīvi uzstāties pret karu vai nekarot, neticēt Dievam un sludina internacionālismu.³⁸⁴ Lietuvju rakstnieku brāļu Tomdīku darbā «XX gadusimtenis. Romāna «Bezdarbnieki» prologs» (R.: Kolibri, 1932) izklāstītas fantastiskas kaitīgas idejas bezdarba apkarošanai.³⁸⁵ A. Sinklera dramatiskam viencēlienam «Uzbrukums naktī» (R.: Kultūras balss ģenerālkomisija, 1928) kā aizliegšanas iemesls minēta tendence pierādīt, ka kapitālistiskā šķiru sabiedrības iekārta spiež strādnieku zemākos slāņus kļūt par noziedzniekiem.³⁸⁶ Kā pilnīgi neatbilstošas laika garam, sludinot valstij kaitīgas, pacifistiskas idejas, izņemtas no apgrozības R. Akera laikmeta skices «Dur, cērt, sit!» (R.: autors, 1930). Pēc to autora domām, Latvijas patstāvības iekarošana ir pārāk niecīgs sasniegums salīdzinājumā ar ciešanām, ko pārdzīvo tautas masas; bez tam autors ieteic izmest militāro apmācību no skolu u.c. audzināšanas iestāžu programmām; izformējama arī armija.³⁸⁷ Pēc izglītības ministra A. Tenteļa pieprasījuma aizliegts izplatīt J. Prikņa bērnu ludziņu «Brīvības piemineklis» (R.: Zelta grauds, 1935) kā mākslinieciski un audzinoši kaitīgu, Latvijas skolu un sabiedrību negatīvi vērtējošu un Brīvības pieminekļa idejisko nozīmi nievājošu darbu.³⁸⁸

Trijās grāmatās, kas izņemtas no apgrozības, popularizēti aplami uzskati medicīnā un veselības aizsardzībā. 1936. gada 22. decembrī izņemta no apgrozības brošūra «Dzīves māksla. Pēc masdasnana — prof. Dr. O.Z. Haniša mācības sastādījis masdasnans — veģetāriets A. Milleris» (Liepājā; Liepājas Veģetāriešu b-ba, 1931). Tautas labklājības ministrijas Veselības departamenta direktors J. Skuja 1936. gada 11. decembra atsauksmē šo darbu raksturoja šādi: «Veselības departaments paziņo, ka mīnētās grāmatas saturs ir vairāk kā apšaubāms, it sevišķi zīmējoties uz tuberkulozes un vēža apkarošanu, kā arī pēcnācēju radīšanas jautājumā, kur izteiktas gluži aplamas domas un doti ar medicīnas zinātnes atziņām vispār nesavienojami padomi, kas var novest lētīcīgos slimniekus uz maldīga ceļa un aizkavēt nopietnu ārstēšanu. Aiz pievestiem apsvērumiem minētās grāmatas izplatīšana pēc Veselības departamenta ieskatiem nav vēlama.»

Grāmatas autors A. Milleris pārsūdzēja iekšlietu ministra lēmumu Senātā, kurš 1937. gada 25. maijā nolēma iekšlietu ministra rīkojumu atcelt, norādot, ka Millera sūdzība ir pamatota. Notei-

kumi par karstāvokli iekšlietu ministram nedod tiesības izņemt likumīgā kārtībā publicētas grāmatas vai rakstus no apgrozības. 17. panta «a» punkts paredz vienīgi ministram izdot noteikumus un dot rīkojumus par iespieddarbu izdošanu un izplatīšanu.

Sakarā ar šo Senāta lēmumu radās iekšlietu ministra 1937. gada 30. jūlija rīkojums: «Pamatojoties uz Noteikumu par karstāvokli 17. pantu, ar šo noliedzu izplatīt tādas poligrāfisko iestāžu ražojumus, kuri neatbilst tagadējam laika garam un valsts ideoloģijai, grauj morāli, veicina māņticību un ļauni ietekmē tautas veselību.» Tā paša gada 9. augustā izdots jauns sabiedrisko lietu ministra rīkojums, ar kuru A. Millera brošūra izņemta no apgrozības, pamatojoties arī uz iekšlietu ministra 1937. gada 30. jūlija rīkojumu.³⁸⁹

1935. gada 5. februārī ar iekšlietu ministra rīkojumu izņemta no apgrozības Katrīnas Lebens brošūra «Kā iespējama vielu ārstnieciskā iedarbošanās. Problēmas atrisinājums» (R.: Polārzsvaigzne, 1935), kuras izplatīšanu Veselības departaments uzskatīja par nevēlamu, jo «tā sastādīta nesakarīgi un viņas saturs nesaskan ar jaunākiem zinātnes atzinumiem»³⁹⁰. Autore gan 1935. gada 2. februārī iesniegumā Ministru prezidentam K. Ulmanim lūdza neaizliegt izplatīt viņas «lielo filozofisko darbu» (8 lpp.), pie kura viņa nostrādājusi deviņus gadus; aizliegumu tomēr neatcēla.

Veselības departaments un LU Medicīnas fakultāte saskatīja nekautrīgu reklāmu par nepārbaudītām ārstēšanas metodēm un lūdza kā tautas veselības aizsardzības interesēm neatbilstošu aizliegt izplatīt Augusta Krūmiņa brošūru «Organisma stiprināšana un pašdziedināšanās» ([B.v.]: autors, 1936).³⁹¹

Kā izdevumi, kuros nozākāts nacionālisms un tēvzemes mīlestība, marksisms atzīts par pozitīvu parādību, sludināts internacionālisms kā cilvēces vienotājs un izteikta prasība ebrejus, īstos cilvēces labdarus, pielaist valsts vadībā, izņemts no apgrozības darbs Э. Флэг «Почему я еврей?» (P., 1929)³⁹² un brošūra J.H. Kaplan «*Gedanken über Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft der Juden*» ([B.v.]: 1923)³⁹³.

Pēc Latvijas Ārlietu ministrijas pieprasījuma izņemti no apgrozības vairāki izdevumi, kas nevar veicināt labas kaimiņattiecības Latvijai ar ārvalstīm. Uz to vērsušas uzmanību šo valstu sūtniecības. Piemēram, pēc Latvijas Ārlietu ministrijas Administratīvi juridiskā departamenta direktora J. Tepfera 1935. gada 20. janvāra

pieprasījuma aizliegta Civis brošūras «Герои нашего времени» (P.: Rota, 1933) izplatīšana, kurā karikatūrās attēloti Vācijas un Padomju Savienības valstsvīri.³⁹⁴ Tāpat pēc Latvijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāra V. Muntera 1935. gada 22. janvāra ziņojuma iekšlietu ministram V. Gulbim, kurā norādīts, ka E. Duganova-Smilgaiņa grāmatas satur dažādus ķengājumus par Padomju Krieviju un tās valdošām personām, sniedz nepatiesas un pārspīlētas ziņas par turienes apstākļiem, uz ko vērsis uzmanību Padomju Savienības sūtnis, izņemts no apgrozības viņa grāmatas «Sarkanā grāmata» 1.—5. d. (R., 1934) latviešu izdevums un saīsināts izdevums krievu valodā.³⁹⁵

No apgrozības izņemti 16 izdevumi, kuros aizskartas prominentas personas, izsmietas politiskas partijas, kariķēta zemniecība un korporāciju jaunatne. Lielākā daļa no šiem izdevumiem ir daiļliteratūras darbi. Kā partiju laiku ķengu brošūras, kurās necienīgi minēts Valsts prezidents K. Ulmanis, aizliegti izplatīt Dr. Orientācija [V. Grēviņa] feļetonu krājumi «Monoklis acī» (R.: Letas mazā b-ka, 1923)³⁹⁶ un «Tikai pieaugušiem» (R.: Saule, 1925)³⁹⁷. L. Paegles komēdijā «Zemes sāls» (R.: Jaunā kultūra, 1925) «kariķēta zemniecība (saimnieki) un korporāciju jaunatne specifiski strādnieciskā, resp., proletāriskā skatījumā»³⁹⁸. Ar līdzīgu motivējumu izņemti no apgrozības arī citi izdevumi. Kā mazvērtīgs darbs ar pornogrāfiskiem izteicieniem, kurā aizskartas brīvības cīņu un vispār sabiedrībā pazīstamas personas, izņemts no apgrozības Melnā Medņa sacerējums «Sodība» ([B.v.]: autors, 1924).³⁹⁹ K. Dziļlejas stāstos «Seklais laiks. 1919.—1924.» (R.: Saule, 1925) nepiedienīgā kārtā minēts prezidents K. Ulmanis, E. Virza, daži mākslinieki un aizsargi.⁴⁰⁰ J. Lūkes jautrības spēlē «Demokrātiskās precības» (R.: autors, 1930), kurai nav literāriskas un mākslinieciskas vērtības, kariķēti parlamentāriskā laikmeta darbinieki, sevišķi negatīvi tēlots Kārlis Mākulis (domāts K. Ulmanis).⁴⁰¹

Par [Ernesta] Arņa romānu «Tauriņu kauja» (R.: J. Roze, 1933) cenzors A. Krūmiņš raksta: «Autors ar neslēptu nolūku diskreditēt zināmu sabiedrības daļu šķietami atmasko Latvijas mantīgo pilsoņu amorālisko, izvirtušo dzīvi. Līdzekļus tai tie iegūstot ar dažādām nelietīgām spekulācijām un citiem netīriem paņēmieniem, kā palīglīdzekļi lietojot kukuļošanu, piedzirdīšanu, neslavas celšanu un tamlīdzīgi.

Romānā nav neviena pozitīva tipa. Koruptīvi ierēdņi, muļķīgi vai apzināti ļaunprātīgi ministri, departamentu direktori, deputāti, partiju dižvīri, valsts apzadzēji, neuzticīgas, izvirtušas sievas mijas cits caur citu raibā jūklī.

Lasītājam var likties, kā viņš zem romāna personāžas uzzīmē daudzas prominentas personas no bij. Zemnieku savienības aprindām.

Bez tam 65., 66. l.p. nepārprotami sarkastiskā veidā minēts tagadējā Valsts prezidenta vārds sakarā ar neglītu tirdzniecisku «operāciju».⁴⁰²

Par bijušās Zemnieku savienības parādīšanu negatīvā nozīmē aizliegts izplatīt Ārija drāmu «Zemnieks» (Pļaviņās: autors, 1933)⁴⁰³ un par «nepiederīgu prezidenta vārdu un personas attēlošanu» izņemts no apgrozības karastāvokļa laikā O. Zandera romāns «Rūda» (R.: Mir, 1935)⁴⁰⁴. Cenzors A. Komsārs apvainojumus pret Valsts prezidentu K. Ulmani saskatīja arī K. Ozoliņa darbā «Divas revolūcijas. Karš ar muižniecību. Kā Latvija cēlās. 1917—1920» (R.: Marksistu klubs, 1934).⁴⁰⁵

Ar iekšlietu ministra biedra 1935. gada 2. janvāra rīkojumu, pamatojoties uz noteikumu par karastāvokli, apķīlāts un, pārgrozot šo rīkojumu, 18. janvārī aizliegts izplatīt Latvijā karastāvokļa laikā (neminot iemeslu) V. Eglīša romāns «Domājošā Rīgā» (R.: autors, 1934). Sakarā ar to V. Eglītis 4. janvārī rakstīja iekšlietu ministra biedram paskaidrojumu un lūgumu. Vispirms V. Eglītis iebilda, ka viņa darbs nosaukts par brošūru (tā parasti cenzori un ziņojumos «Valdības Vēstnesī» apzīmēja apķīlājamus darbus); romānā kā mākslas darbā viņš gribējis monumentalizēt augstāko radošo inteliģenci — augstskolu aprindas ar ortodoksiem un radošiem zinātniekiem, brīvi domājošus filozofus un reliģiskus meklētājus, kā arī visu piecu mākslu lielmeistarus savās darba gaitās.

Savu rīcību, uzrakstot darbu no dzīves faktiem un autora fantāzijas, viņš gribot attaisnot, atsaucoties kaut vai uz Aristofana, Dantes un Moljēra rīcību ar sava laikmeta faktiem un personībām, attēlojot tos epā vai komēdijā. Latviešu literatūrā šie jautājumi tiekot pirmo reizi cilāti un tādēļ arī sveši.

Ja arī romānā būtu fakti, kuru dēļ to vajadzētu apķīlāt, tad to ētiskā nevērtība ir nosodīta, nevis slavēta, «jo romāna nolūks viscaur ir augsti intelektuāls, ētiski nacionāls, estētiski cēls». Tomēr; ja būtu nepieciešams romānu apķīlāt, attiecīgās lappuses varētu

izņemt un to vietā ielikt citas, lai pēc tam romānu varētu pārdot, jo tā pozitīvā ideju bagātība, kas tajā ielikta, nedrīkstētu iet bojā. «Mans vārds latviešu literatūras vēsturē,» turpina V. Eglītis, «jau pārāk pazīstams, lai ar maniem darbiem varētu tik nievājoši apieties, apvainojot mani pornogrāfijā.»

Romāns sarakstīts 1928. gadā, atsevišķas nodaļas nolasītas radiofonā, pēc tam tas ilgāku laiku nogulējis «Jaunāko Ziņu» redakcijā, un to avīze nedrukājusi tieši tādēļ, ka «vērtējusi par pārāk dziļu un intelektuālu parastajiem avīzes lasītājiem, kāds viņš arī tiešām ir». Paskaidrojuma beigās autors rezumē, ka «visi nacionālās kultūras renesanses gaidītāji, radītāji un pravieši šo romānu lasa, ieteic un aizstāv kā sen cerētu un gaidītu.»

Izrādās, ka pieprasījumi pēc šā darba bija arī no ārzemēm, kuru apmierināšanai Preses un biedrību nodaļai V. Eglītis 1936. gada 19. martā lūdza izsniegt Valtera un Rapas grāmatnīcai pāris desmitu eksemplāru; 27. martā V. Eglītis saņēma 5 eksemplārus, apsoliya tos neizplatīt Latvijā, bet nodot Valtera un Rapas grāmatnīcai izsūtīšanai uz ārzemju pieprasījumiem.

Pēc karastāvokļa atcelšanas V. Eglītis 1938. gada 24. februārī lūdza Valsts prezidentam K. Ulmanim nepiemērot viņa mākslas darbam to rīkojumu, kas vērsti pret pretvalstiskiem aģitācijas vai pornogrāfijas rakstiem, paskaidrojot, ka ne Rīgas apgabaltiesas prokurors A. Karčevskis, ne tieslietu ministrs H. Apsītis tajā nekā pretlikumīga savā laikā nav atraduši. Savu lūgumu V. Eglītis vēl papildina ar šādu dzejoli:

Es lūdzu, Prezident, šai mūža posmā,
Kad paliek sešdesmit kā Jums, tā man,
Bet vēl mēs gara pilni darba rosmē,
Jo iedvesmes, kā senāk, dvēslē tvan,
Ir domājošai Rīgai saites raisīt,
Pirms liesmas aprijušas nava to,*
Es vēlējos vien netikumus graizīt,
Kas liels un cēls, šis romāns slavē to.
Man žēl ir grāmatas, kas uzrakstīta
Sirds asinīm, ka tikai reta vien,
Kā ies tā nāvē, noslēpumā tīta,
Par nedzimušu palikt mūža dien.

* Iznīcināmos darbus parasti sadedzināja Iekšlietu ministrijas ēkas apkurināšanas krāsnīs.

Vai nu paskaidrojums iekšlietu ministram A. Bērziņam, vai lūgums un dzejolis Valsts prezidentam, vai arī citi apsvērumi noteica to, ka 1938. gada 14. martā ar sabiedrisko lietu ministra lēmumu 1935. gada apķīlāšana un izņemšana no apgrozības tika atcelta un visi no apgrozības izņemtie eksemplāri nodoti autoram.⁴⁰⁶ V. Egliša «Domājot Rīga» bija viens no diviem darbiem, kam izņemšana no apgrozības karastāvokļa laikā pēc tā izbeigšanās tika atcelta.

1937. gadā aizliegta izplatīt A. Niedras «Tautas nodevēja atmiņu» 1.—3.d. (R.: Straume, 1924—1930), ko cenzors A. Krūmiņš vērtē šādi: «Niedra, gribēdams attaisnoties, cenšas diskreditēt Pagaidu valdību, sevišķi toreizējo Min. prezidentu K. Ulmani. Bez tam ļoti krasi aizstāv baronus un vispār vāciešus. Autors atļaujas šādus izteicienus: «uzkraut Bermonta armijas politiku Baltijas vāciešiem ir grēks» — 114. l.p., 137. l.p. — «baroni labāk zaudēja savu zemi nekā nodeva Latvijai.»⁴⁰⁷

Sakarā ar V. Beķera grāmatas «Manas atmiņas par Latvijas valsts nodibināšanās laikmetu» (R.: autors, 1925) izņemšanu no apgrozības 1937. gada 10. jūnijā cenzors A. Krūmiņš rakstīja: «Pilnīgi nepielaižamā tonī autors kritizē tagadējā Valsts prezidenta darbību Latvijas tapšanas periodā. Līdzīgā opozīcijā autors nostājas pret ģen. Balodi, izsakoties tā: «Vēl 1919. g. februāra mēnesī bijušais krievu armijas kājnieku «štāba kapitans» Balodis, kas lielā kara sākumā komandēja tikai vezumniekus, pēc tam visu laiku pavadīja vācu gūstā, pēkšņi, gandrīz viena gada laikā bij no likteņa laimes izvērīts — bez attiecīgām tehniskām [teorētiskām] zināšanām...» Tālāk norādītas inkriminētas vietas grāmatā 135.—139. lpp. Citāta turpinājums tur šāds: «...pateicoties viņa padotiem, bet patstāvīgi strādājošiem virsniekiem, kā pulkvedim Kalniņam, Zemitānam, Berķim, Jansonam, Laimiņam, ģen. Radziņam un citiem, kā arī igauņiem un poļiem — par Latvijas varonīgās armijas virspavēlnieku, apveltīts ar ģenerāļa titulu un augstiem kaujas ordeņiem...»⁴⁰⁸

Par K. Ulmaņa un ģenerāļa J. Baloža vadošās lomas noliegšanu Latvijas atbrīvošanā, skarot arī citas ievērojamas personas, kurām neapšaubāmi nopelni Latvijas atbrīvošanā (ģen. Peniķis), izņemta no apgrozības arī S. Staprāna atmiņu grāmata «Caur Krievijas tumsu pie Latvijas saules» (R., 1928).⁴⁰⁹ Par izplatīt nevēlamu 1937. gadā tika atzīta arī P. Zālītes grāmata «Vācu varas

pastari Latvijā» (R.: A. Raņķis, 1925). Cenzors A. Krūmiņš die-
nesta atzīmē to vērtē kā darbu, kurā «autors vēršas... pret visiem
latviešu tautas un Latvijas valsts ienaidniekiem, sīki iztīrājot Gol-
ca, Bermonta, valsts vācu, Baltijas baronu, Andrieva Niedras un
citu nodevēju darbību. Daudz faktiska materiāla par Latvijas tap-
šanas laika notikumiem sakarā ar iepriekš minētām personām un
grupām. Pagaidu valdības rīcība, uzsverot toreizējā Ministru pre-
zidenta K. Ulmaņa lomu, diezgan asi kritizēta — nav atzīta par
vienīgo pareizo. Par toreizējo Ministru prezidentu kā par cilvēku,
tā arī kā par valstsvīru nav dots labvēlīgs raksturojums... Sevišķi
izcelti plkv. Voldemāra Ozola un plkv. Jorģa Zemitāna nopelni
Latvijas atbrīvošanā iepretim tagadējā Valsts prezidenta K. Ulma-
ņa un ģenerāļa Baloža nopelniem. Vispār pastrīpota rivalitāte zie-
meļnieku un kalpakiešu starpā.»⁴¹⁰ Necienība pret K. Ulmani
saskatīta arī atmiņu grāmatā E.W. Rosenberg «Für Deutschland
und Fortschritt in Lettland» (R., 1927)⁴¹¹ un M. Āboliņa brošūrā
«Valmieras apriņķa valdes Zemnieku savienības vairākuma «izci-
lus» darbi» (Valmierā, 1930), kurā politiskos nolūkos noniecināti
redzami sabiedriski darbinieki,⁴¹² par ko abi izdevumi izņemti no
apgrozības.

Vairāk darbu izņemts no apgrozības par ticības aizsardzības
noteikumu pārkāpšanu — gan daiļliteratūras darbi, gan populār-
zinātniski apcerējumi, kas vēršas pret reliģiju vispār vai noteiktu
konfesiju, darbi par reliģijas vēsturi un antireliģisku propagandu.

Brošūra K.L. «Patiesības pilna dzeja par baznīckundzību» (R.,
1931) uzskatīta kā tiešs uzbrukums garīdzniecībai.⁴¹³ Rutku Tēva
[A. Mihelsona] lugu «Kristus otrā atnākšana» (R.: Daina, 1931)
nebija vēlams izplatīt: antireliģisks propagandas darbs, kurā «rupjā
veidā ķengāti kristīgās ticības simboli»⁴¹⁴. E. Brikmaņa darbā
«Bikts» (R.: Latvju kultūra, 1933) saskatīta «vai nu perversa ero-
tika, vai šķiru cīņas motīvi»; vāka zīmējumā vulgāra reliģijas sim-
bolu profanācija.⁴¹⁵ Danno [D. Kļaviņš] savā brošūrā «Kāda nerra
kalna sprediķis un tā mistrojumi, kā aforismi, līdzības u.c.» (Jel-
gavā: Kosmoss, 1928) uzskata reliģiju un baznīcu par mistifikāciju,
kas cilvēcei esot nesusi ļaunumu. Cenzors A. Krūmiņš autora prā-
tojumus neuzskata par «garīgi vesela cilvēka domāšanas rezultā-
tiem»⁴¹⁶.

No populārzinātniska rakstura darbiem minami divi P. Birker-
ta apcerējumi — «Pedagoģiskie viduslaiki tagadējā Latvijā. Reli-

ģija un ētika mūsu skolās» (R.: Literātu b-ba «Domas», 1928), kurā autors vēršas pret reliģiju, aicina uz šķiru naidu un neparasti vulgārā valodā, kā atzīmē cenzors E. Paegle, grib pierādīt, ka reliģija tikumības ziņā ir visnegatīvākā ideoloģija un tai nav vietas skolās,⁴¹⁷ un «Ko tauta saka par baznīcu un mācītājiem» (R.: Nākotnes kultūra, 1927), kurā, apskatot jautājumu no marksistiskā viedokļa, mācītājus uzskata par tautas izsūcēju palīgiem.⁴¹⁸ Kā darbs, kurā saturs apskatīts no marksistiskā viedokļa un grauj kristīgās baznīcas pamatus, aizliegts izplatīt A. Celmiņa grāmatas 2 izdevumus «Kā Dievi cēlušies. Populāri zinātnisks ievads reliģijas vēsturē» (R.: Kultūras balss, 1927, 1928).⁴¹⁹ Izplatīšanai nevēlama bija arī K. Dēķena — bijušā deputāta runa Saeimā «Kas ir tagadējā baznīca?» (R.: Saule, 1926), kas aģitē pret reliģiju un mācītājiem,⁴²⁰ un A. Ārmaņa grāmata «Dīvs, bazneicungs un tauta» (R.: Kultūras balss, 1931), kurā «autors karo pret kristīgo baznīcu, īpaši katoļiem, nostādamies pa daļai uz vēsturiskā materiālisma pamata»⁴²¹. Par evaņģēliskās luterāņu baznīcas Latvijas arhibīskapa (un citu prominentu personu) noķengāšanu vienā rakstā apkārtlāts 1934. gada 23. novembrī «Jaunais Jeruzalemes kalendārs 1935. gadam» (Ventspili; Ž. Čače, 1934)⁴²² un «Jaunais Latvijas kalendārs 1935. gadam» (Ventspili; Ž. Čače, 1934)⁴²³.

No apgrozības izņemtas vairākas grāmatas, kas bija domātas reliģijas apkarošanai, — K. Eliasa «Kā izcēlās kristīgā ticība un baznīca» (R.: Kultūras balss, 1931), kurā «autors nesaudzīgi kritizē kristīgo baznīcu un, proti, no vēsturiskā materiālisma viedokļa, kādēļ grāmata uzskatāma kā aģitācija pret baznīcu vispār»⁴²⁴, P. Holbaha «Tā Dieva vārda īsa vārdnīca» (R.: Marksistu klubs, 1930), kurā saskatīta «Dieva vārda zaimošana marksistiskā apgaismojumā»⁴²⁵, un kristīgās ticības apkarošanai veltītais darbs Dr. Natas «*Populäre Betrachtung über den Menschen Jesus Christus und seine Lehre*» (Lepzig; Rīga, 1930)⁴²⁶.

Izplatīšanai nevēlami bija arī vairāki darbi, kuros izskaidrotas dažādas parādības reliģisko uzskatu garā, izteiktas domas par dažādām konfesijām, kas bieži vien saasina to savstarpējās attiecības. Piemēram, par brošūru «Svētki» (R.: Latvijas rakstu apg., 1934) Garīgo lietu pārvaldes atzinumā teikts, ka darbs sarakstīts sektantiskā garā, nonievājot Svētos rakstus; cenzors E. Paegle atzīmē, ka izskaidrojumi nesaskan ar evaņģēliskas baznīcas mācībām.⁴²⁷ Arī E. Ermaņa darbā «Ļoti svarīgas parādīšanās sapnī un paziņojumi

par tā kunga otro atnākšanu» (R., 1934) saskatīti no tikumiskā viedokļa nepieļaujami izteicieni un sapņu izskaidrošana tā Kunga vārdā. Arī Garīgo lietu pārvalde to neatļāva izplatīt.⁴²⁸ E. Svedenborga grāmatu «Debess un elle» (Liepājā: Jaunā baznīca, 1921) cenzors A. Krūmiņš uzskatīja par reliģisku murgojumu Jāņa parādīšanās grāmatas garā; autors liekot manīt, ka viņu inspirējis pats Dievs.⁴²⁹ Nemīnot iemeslu, 1934. gada 5. novembrī apķīlāti «Lūgšanas nedēļas priekšlasījumi 1934. gadam» (R.: Latvijas rakstu apg., 1934) un krievu valodā ar nosaukumu «Чтения для молитвенных дней на 1934 год». Pēc apgāda pieprasījuma, paskaidrojot, ka Lūgšanas nedēļas priekšlasījumi tulkoti no angļu valodas un krievu izdevumu paredzēts sūtīt uz Mandžūriju, Preses un biedrību nodaļa un Garīgo lietu pārvalde atļāva aizsūtīt uz ārzemēm 61 eksemplāru latviešu un 1035 eksemplārus krievu valodā.⁴³⁰

Pēc Garīgo lietu pārvaldes un Politiskās pārvaldes 1936. gada decembra ierosinājuma 1937. gada 7. janvārī izņemts no apgrozības A. Driksņa apcerējums «Mōrtiņš Luters (pēc vēsturnīka prof. Grizara jaunokō kritikas dorba «Der Luter»)» (Rēzeknē: Marijanu b-ba, 1931), ko cenzors E. Paegle raksturoja šādi: «Grāmatiņa uzskatāma kā neiecietības un naida piesātināts aģitācijas izdevums pret luterticību un par labu katoļiem, pie kam autors attiecībā uz Luteru pašu, kā arī viņa mācību lieto tikai tumšas krāsas. Tas, protams, rada luterticīgos dibinātu nemieru un sašutumu. Sava musinošā satura dēļ brošūras izplatīšana noliedzama.»⁴³¹ Kā «ass polemiska rakstura izdevums, kas ceļ naidu baznīcu starpā un tamdēļ neatbilst tagadējā laikmeta pozitīvam garam», izņemta no apgrozības B. Vaļpitra brošūra «Kas tī taidi ir baptisti?» (Viļānos, 1928).⁴³²

Līdzās kūdīšanai pret legālu baznīcu noķengāti daži sabiedriski darbinieki apcerējumā A.Г. Мидунецкий «Раскрытие баптизма. Ч. 1—3» (Двинск, 1930).⁴³³

1936. gada februārī karastāvokļa laikā aizliedza izplatīt R. Borkovska darbu «Jaunā Latgale» (R.: Oriens, 1936). Tautas labklājības ministrs V. Rubulis par šo darbu iekšlietu ministram A. Bērziņam rakstīja: «R. Borkovska grāmatu «Jaunā Latgale» esmu lasījis tikai rokrakstā. Mans atzinums tādā veidā, kā bija uzrakstīta, bija negatīvs. Kā redzams, tā ir nodrukāta bez nopietniem labojumiem. Tāpēc pievienojos ministra J. Čamaņa kunga atzinu-

miem, ka šī grāmata nav piemērota vienības laikmetam, sacel nemienu un būtu izņemama no apgrozības.» Šo rakstu parakstījis arī izglītības viceministrs J. Čamanis. Izdevniecības «Oriens» īpašniece I. Zvanītāja lūgumā Preses un biedrību nodaļas priekšniekam norādīja, ka garīdzniecība romānā saskata to aizskarošu tendenci un katoļu prese esot uzsākusi pret romānu akciju. Tā kā izdevniecība esot spiesta ar to rēķināties, tā labprātīgi nolēmusi R. Borkovska darbu izņemt no apgrozības un lūdz neizplatītos eksemplārus paņemt Preses un biedrību nodaļas glabāšanā un, ja iespējams, iespaidot katoļu presi izbeigt nelabvēlīgo akciju. Aprīļa sākumā izdevniecība bija savākusi neizplatītos 410 eksemplārus un lūdza Preses un biedrību nodaļai turpmākos norādījumus par šo darbu.⁴³⁴

Vairāku darbu izplatīšana nebija vēlama to pornogrāfiskā, ētiski piedauzīgā un netiklību veicinošā satura dēļ. Vairākums no tiem bija bez literāras un mākslinieciskas vērtības, un tiem atbilstoša vieta būtu neķītrību un jaunatnei kaitīgās literatūras sarakstos. Te minēti arī daži darbi seksuālā teorijā un psihoanalīzē.

Kā netiklību veicinoši izdevumi izņemti no apgrozības: L. Zamaičas stāsts «Čīgāns un trīs dāmas» (R.: Promets, 1924)⁴³⁵, E. Baltā brošūra «Mīlas analīze» (R., 1932)⁴³⁶, A. Moreka komēdija «Laimes atslēga» (R.: Komisijā pie D. Zeltiņa, 1918)⁴³⁷ un Homo Grisenbergensis [A. Grīns] «Vadonis skuķkopībā» (R., 1925)⁴³⁸. Pornogrāfisku izteicienu, kā arī zobošanās dēļ par valdību vecās iekārtas plāksnē 1934. gada novembrī apķīlāts «Latvijas kalendārs 1935. gadam» (Alūksnē: Pastalnieks, 1934).⁴³⁹ Kā izdevums, kurā attēlota «austrumnieciska mīlas prakse tekstā un zīmējumos naturālā veidā», no apgrozības izņemta «Kama sutra» (R.: Ars, 1931).⁴⁴⁰ Par bezvērtīgiem pornogrāfiska rakstura izdevumiem uzskatīti: romāns Ю. Берзинь «100% любви, разгула и спекуляции» (P.: Грамату драугс, 1928)⁴⁴¹, Мура «Жрицы любви» (P.: Grāmatu draugs, 1931)⁴⁴² un J. Enosch «Kreuzigung, Höllenfahrt und-Apokatastasis» (R., 1931)⁴⁴³.

Par izplatīšanai nevēlamiem vēl atzīti vairāki darbi, kuriem Preses un biedrību nodaļas cenzūra devusi pozitīvu vērtējumu. Piemēram, E. Vilsones grāmata «Simpsona kundze un viņas brīnišķā dzīve» (R.: Oriens, 1937). «Jautājums par S. kundzes attiecībām,» rakstīja vec. cenzors E. Paegle, «ar bij. Anglijas karali apskatīts ar atturību un korektību, lielāku kā laikrakstos. Visumā grāmatā nav

saskatāma kaitīga tendence, nav tanī arī elementu, kas dotu iemeslu tō ieskaitīt sēnalu literatūrā. Atļauju devu tikai pēc pozitīvas atbildes saņemšanas no Ārlietu ministrijas.» Tomēr grāmata 1937. gada 18. februārī izņemta no apgrozības.⁴⁴⁴ Līdzīga atsauksme ir par diviem V. Štekela un vienu Z. Freida darbu. V. Štekela «Vēstules mātēm» 1.—2.d. (R.: Ēra, 1931—1933) «sarakstītas populārā valodā, ievērojot visas stingri zinātniska darba prasības. Autors apskata bērnu audzināšanas problēmas, sākot ar dīgļa attīstību mātes miesās, beidzot ar pubertātes laikmeta iestāšanos. Tā kā V. Štekels ir pazīstams Freida skolnieks, tad arī viņš ir zināmā mērā drusku vienpusīgi apskatījis bērnu attīstību no analītiskas seksuālpsiholoģijas viedokļa. Tā paša autora «Modernā laulība» (R.: Ēra, 1932) kritiski apskata visus mēģinājumus reformēt laulības jautājumu. Patstāvīgu laulības dzīves sasāpējušu jautājumu atrisinājumu autors nedod. Kā «Vēstules mātēm», tā «Modernā laulība» ieteicama visiem tiem, kas laulībā ir un kas grib laulībā doties. Šīs grāmatas iespiestas 2000 eks. Nav domātas plašajām masām.

Z. Freida «Trīs apcerējumi par seksuālo teoriju» (R.: Ēra, 1935) saprašanai nepieciešama ne tikai plaša vispārēja izglītība, bet arī stipri plašas zināšanas psihoanalīzē, seksuālpsiholoģijā, psihopatoloģijā utt. Kā tūri zinātnisks darbs... var interesēt tikai zinātniekus, ārstus, atsevišķus interesentus. Caurmēra lasītājam darbs par «gudru». Jāatzīmē, ka tulkojums nesaīsināts no...1925. g. izdevuma. Tulkojums jāatzīst par ļoti labu... iespiests 1000 eks. Tātad izdevums nav domāts peļņai.» Visi trīs darbi 1935. gada 29. augustā izņemti no apgrozības karastāvokļa laikā.⁴⁴⁵

Kā izplatīšanai nevēlami minami vēl pieci izdevumi, kam nav ne literāras, ne zinātniskas vērtības. Jau 1934. gada 5. novembrī apķīlāta brošūra «Maģija. Melnā bībele. 6. un 7. Mozus grāmatas burvības» E. Limmaņa sakopojumā un apgādībā (Gulbenē, 1934), par ko cenzors E. Šķipsna rakstīja: «6. un 7. Mozus grāmatas izdevumi un to satura dažādi tulkojumi jau vairākkārt aizliegti gan latviešu, gan vācu valodā. Grāmatā ir samērā maz no tā sauktām 6. un 7. Mozus grāmatām, tālab virsraksts «Maģija...» ir nepareizs un pircējus maldinošs reklāmas paņēmiens.» Tā paša gada 8. novembrī E. Limmanis rakstīja K. Ulmanim un lūdza apķīlājumu atcelt, jo šai darbā, sakrājot avīžu izgriezumus par šo tēmu, viņš saglabāšot tautas gara mantas un apgaismošot okultismu. Preses

un biedrību nodaļas vadītājs 1935. gada 7. janvārī E. Limmanim atbildēja, ka neatrod par iespējamu viņa lūgumu ievērot.⁴⁴⁶ Sēnalu literatūras saturs bija arī otrai E. Limmaņa sakopojumā un apgādā iznākušai brošūrai «Burvību varā. Notikumi un nostāsti» (Gulbenē, 1935), ko 23. janvārī aizliedza izplatīt Latvijā karastāvokļa laikā. Tai pašā dienā slēdza E. Limmaņa izdevniecību, kas nebija laidusi klajā neviena pozitīva izdevuma.⁴⁴⁷

Kā mazvērtīgs darbs ar erotiska rakstura piedauzībām izņemts no apgrozības K. Vanaga apcerējums «Sieviete un bauda» (R.: autors, 1924).⁴⁴⁸ Pie sēnalu literatūras pieskaitīts arī spekulatīvā nolūkā izdots F. Gvinnera darbs «Loterijas noslēpumi? — jeb praktiski padomi loterijā vienmēr ar sekmēm spēlēt un caur to savu laimi gūt» (R.: Pērle, 1928)⁴⁴⁹, Danno [Kļaviņa D.] — «Atklātnes» (Jelgavā: Kosmoss, 1928)⁴⁵⁰ un O. Hermaņa brošūra «Mans ceļojums». (2 izdevumi. — R.: autors, 1935), par kuru Sabiedrisko lietu ministrijas Tūrisma nodaļas vadītājs K. Vanags rakstīja: «Tā kā Otomāra Hermaņa grāmata... ievērojami propagandē līdzīgus «pasaules apceļojumus» un var atstāt ļoti negatīvu iespaidu uz ceļot kāro jaunatni... minēto brošūru Preses un biedrību nodaļai pa karastāvokļa laiku vajadzētu aizliegt izplatīt kā kaitīgu valsts interesēm.»⁴⁵¹

No apgrozības izņemti vairāki krievu padomju rakstnieku darbu pārpublicējumi, kuru agrākie izdevumi jau bija aizliegti ievest un izplatīt Latvijā, piemēram, Н. Огнев «Дневник Костьи Рябцева» (P.: Грамату драугс, 1928)⁴⁵², Ф. Глад ков «Цемент» (R.: Grāmatu draugs, 1929)⁴⁵³ un Л. Славин «Наследник (P.: Книга для всех, 1931)⁴⁵⁴. Nevēlams izplatīšanai bija arī L. Laicena stāstu krājums «Kameras» (R.: Kreisā fronte, 1929), kurā bija ievietoti jau Latvijā aizliegti sacerējumi (Lielbritānijas Vidusjūras flotes bojāeja).⁴⁵⁵

Trīs darbi izņemti no apgrozības par Preses likuma neievērošanu — «Bauskas un Skaistkalnes vilcienu un autobusu saraksts 1934.—1935. gadam» (Bauskā: H. Vulfsons, 1934), jo izdevējs nebija pieteicis izdevniecību,⁴⁵⁶ un J. Freimaņa darba «Latvji karā (Latvijas atbrīvotāji). Izlūka atmiņas un tēlojumi» 1. d. (R.: Latvijas atbrīvotājs, 1935) — par kara ministra ģenerāļa J. Baloža ģimenes ievietošanu bez Preses un biedrību nodaļas atļaujas.⁴⁵⁷ Par sēriju izdevuma «Aizraujoši romāni» nepiesūtīšanu caurskatīšanai iepriekšējai cenzūrai, ko ievada visiem periodiskajiem izdevumiem

pēc 1934. gada 15. maija, ar iekšlietu ministra 1934. gada 5. jūlija lēmumu konfiscēti šā izdevuma 7 laidieni (nr. 15.—21.). Sēriju izdevumam «Aizraujoši romāni» koncesija izdota kā žurnālam; redaktors Edgars Foršū. Bez tam par izdevuma nepiesūtīšanu cenzūrai karastāvokļa laikā slēgta izdevniecība «Afrodīte», kas izdeva šo sēriju, un spiestuve «Grāmatu draugs», kurā to iespieda, sodīta ar 500 latu naudas soda.⁴⁵⁸

Vairāk nekā 20 izdevumiem, kas izņemti no apgrozības pēc 1934. gada 15. maija sakarā ar karastāvokli, Preses un biedrību nodaļas arhīva dokumentos nav dienesta atzīmes, kurā parasti bija minēts aizliegšanas iemesls; te atrodas tikai iekšlietu ministra rīkojums un ziņas par tā publicēšanu. Šo izdevumu vidū atrodama gan daiļliteratūra, gan sociālpolitiska, gan ekonomiska satura izdevumi. Vairāki šo autoru darbi izņemti no apgrozības jau pirms, bet lielākā daļa — pēc apvērsuma. Tāpat izplatīšanai nevēlamo vidū sastopami arī tādas pašas vai līdzīgas tematikas apcerējumi, arī pēc 1934. gada 15. maija slēgto organizāciju izdevumi.

No daiļliteratūras izdevumiem minami J. Mieža dramatiski tēlojumi «Cīņa ar baroniem» (R.: autors, 1925)⁴⁵⁹, Z. Mauriņas un J. Zandera dziesmu spēle skolēnu teātriem «Lidotājs pavasarī» (R.: A. Gulbis, 1935)⁴⁶⁰, «Kreisās frontes» rakstnieka P. Zara [I. Lēmaņa] stāsts «Māte» (R.: autors, 1934)⁴⁶¹, R. Buča «Sadragātā dzīve. Kādas sievietes dzīves un grēka stāsts» (R.: Jaunā doma, 1934)⁴⁶², A. Indāna «Kad lielgabali dun» (R.: autors, 1934)⁴⁶³, K. Bērziņa patriotiska skatu luga «15. maijs» (R.: autors, 1934)⁴⁶⁴ un A. Ruņģa oriģinālromāns «Sātana brālēni» (R.: Mir, 1935)⁴⁶⁵. No cittautu rakstnieku tulkojumiem aizliegts izplatīt Ž. Simenona darbs «Noslēpumainais grieķis» (R.: Dzintarzeme, 1935)⁴⁶⁶, H.H. Eversa romāna «Alraune» 1.—2. d. (R.: Orients, 1930)⁴⁶⁷ un O. Behtovas romāns «Kaislību vilņos» 20 burtnīcās (R.: Orients, 1932—1933) un tā reklāmas brošūriņa, ko izņēma no apgrozības pēc Krāslavas Valsts ģimnāzijas direktora raksta par reklāmas brošūriņas izplatīšanos ģimnāzijā un Jaunatnei kaitīgās literatūras komisijas lūguma Iekšlietu ministrijai brīdināt izdevniecību «Orients» nepopularizēt tādu literatūru jaunatnes vidū. Sakarā ar izdevniecības īpašnieces lūgumu Preses un biedrību nodaļai 1937. gada 12. februārī tika atļauts izdevniecībai «Orients» savākt apgrozībā esošos eksemplārus un 70 790 burtnīcas nodot Ģertrūdes ielas 49. mājas pārziņa atbildīgā glabāšanā bēniņos līdz turpmākam rīkojumam.⁴⁶⁸

Ar literatūras «kreiso fronti» bija saistīts A. Upīša apcerējums «Linarda Laicena pozīcija un manējā» (R.: autors, 1931).⁴⁶⁹

No sociālpolitiskas tematikas izdevumiem no apgrozības izņemts literatūras kritiķa un Latvijas sociāldemokrātijas darbinieka J. Jansona (Brauna) Kopotu rakstu 4.—7. sēj. (R.: Daile un darbs, 1925—1928), kuros ievietoti politiski, sabiedriski un kultūrvēsturiski apcerējumi,⁴⁷⁰ N. Leņina «Bērnišķā «kreisuma» slimība komunismā» ([B.v.], 1920)⁴⁷¹, E. Kuršinskajas «Čartisms. Skati iz Anglijas vēstures» (R.: k/s. «Taurētājs», 1913)⁴⁷² un «Strādnieku gada grāmata. 1934» (R.: Jaunā kultūra, 1933)⁴⁷³.

Nesenai Latvijas vēsturei bija veltīti 4 izplatīšanai aizliegti darbi — A. Buševica «Kur izeja? Latvijas tautsaimniecības attīstības problēmi» (R.: Kultūras balss, 1930)⁴⁷⁴, P. Lejiņa «Lai dzīvo karš!» (R.: Kultūras balss, 1930)⁴⁷⁵, J. Lielbārža «Latvju tautai ziedots mūžs (leģionāra, ģenerālštāba atv. plkv. ltn. Lāčplēša ordeņa kavaliera V. Ozola gaitas un ciešanas)» (R.: autors, 1933)⁴⁷⁶ un J. Kaul «*Wie steht es eigentlich mit Lettland?*» (R., 1931)⁴⁷⁷.

Divu J. Pošeikas darbu izņemšana no apgrozības varēja būt saistīta ar ārpolitiku — Latvijas un Padomju Savienības diplomātiskajām attiecībām: «Mani šausmu piedzīvojumi GPU cietumos Padomju Krievijā» ([B.v.], 1933, publicēts ar pseidonīmu Harijs Bogomolovs) un «Latvijas grāvēji (LSD vadoņu slepenā sadarbība ar komunistiem)» (R.: autors, 1934).⁴⁷⁸

No apgrozības izņemti arī vairāki pēc 1934. gada 15. maija slēgto strādnieku organizāciju instruktivie materiāli vai pasākumu apraksti, piemēram, biedrības «Darba jaunatne» izdevums «Norādījumi nodaļu dibināšanai un darbībai» (R.: Darba jaunatnes b-bas Centrālā valde, 1929)⁴⁷⁹, «Lauku darba jaunatnei» (R.: b-bas «Darba jaunatne» Centrālā valde, 1933)⁴⁸⁰, Liepājas Tautas augstskolas 2 izdevumi sakarā ar kultūras svētkiem «Mūsu kultūra» (Liepājā, 1932—1933)⁴⁸¹, sesto Latvijas Strādnieku sporta svētku «Svētku vadons» (R.: SSS Galvenā valde, 1930)⁴⁸² un ar pseidonīmu Homo Sapiens krievu valodā publicētā brošūra «*Пусть объединения евреев с гоями*» (P.: autors, 1934)⁴⁸³.

Par vairākiem (10) izdevumiem Preses un biedrību departamenta arhīva dokumentos ziņas netika atrastas. Par tiem ir tikai avīzē «Valdības Vēstnesis» publicētie ziņojumi, kas vēlāk apkopoti R. Lapsiņa sastādītajā «Aizliegto grāmatu, brošūru un citu Latvijā iespiesto poligrāfisko ražojumu sarakstā» (R., 1939). Pēc satura

tie ir līdzīgi pārējiem pēc 1934. gada 15. maija no apgrozības izņemtajiem izdevumiem, bieži vien to pašu autoru darbi vai pēc apvērsuma slēgto organizāciju izdevumi. Te minams Rīgas Arod biedrību Centrālbiroja žurnāla «Vienība» turpinājums — krājums «Arodnieku Domas» (R., 1925)⁴⁸⁴, «Kas jāzin laukstrādniekiem nelaiemes gadījumos?» (R.: Lauku strādnieku arodbiedrības valde, 1928)⁴⁸⁵ un astoņas J.F. Rutherforda brošūras par dažādiem reliģiskiem jautājumiem Bībeles skaidrojumā latviešu, krievu un vācu valodā Internacionālās Bībeles pētnieku biedrības izdevumā: 1933. gadā — «Bēgšana uz valstību», «Brīvība», «Dieva valstība — vienīgā pasaules cerība», «Kur atrodas mirušie?», «Последняя война»; 1934. gadā — «Ļaužu šķiršana», «Разделение людей», «*Zuflucht zum Königreich — fliehet auf die Berge*».⁴⁸⁶

Nobeidzot pārskatu par grāmatām, kas izņemtas no apgrozības karastāvokļa laikā no 1934. gada 15. maija līdz 1938. gada 12. februārim, jāpiebilst, ka darbu vērtēšanas kritēriji salīdzinājumā ar demokrātiskās republikas periodu bija mainījušies.

Aptuveni pusī (50%) no izplatīšanai aizliegtajām grāmatām veido izdevumi, kuros cenzūra saskatīja materiālistiska pasaules uzskata, sociālisma, komunisma, marksisma popularizēšanu, revolucionāras un revolucionāri anarhistiskas mācības, sociālistiskās Krievijas aprakstus un tās valsts iekārtas cildinājumu, šķiru cīņas propagandu, kreisu vai radikāli kreisu tendenci.

Pārējo izdevumu saturs un politiskā orientācija ir visai plaša. Vispirms te minami pēc apvērsuma slēgto organizāciju (politisko partiju, arodniecisko un citu organizāciju) izdevumi, darbi, kuros nozākāts nacionālisms un tēvzemes mīlestība, paustas laika garam un valsts ideoloģijai neatbilstošas idejas, nepareizi apgaismota saimnieciskā, kultūras un mākslas dzīve Latvijā un izplatītas nepareizas ziņas par Latvijas valsti, tās vēsturi, zemi un tautu, kā arī darbi, kas traucēja uzturēt labas attiecības ar kaimiņvalstīm.

No apgrozības tika izņemti arī vācu muižniecību aizstāvoši darbi, kuros kritizēta Latvijas valdība, izvirzīts jautājums par atlīdzību vācu muižniekiem par zemi un privilēģijām vāciešiem, cildināta vācu «kultūrtrēģeru» loma, veicināts naidis starp latviešiem un vāciešiem.

Izplatīšanai aizliegti bija arī darbi (ap 15%), kuros aizskarts Valsts un ministru prezidents, Ministru kabineta locekļi un citas

prominentas personas, armija un aizsargu organizācija, kā arī izdevumi, kuros saskatīti ticības aizsardzības noteikumu pārkāpumi.

Pārējo izplatīšanai nevēlamo izdevumu vidū minami apcerējumi, kuros pausti aplami uzskati medicīnā un veselības aizsardzībā, ētiski piedauzīga un netiklību veicinoša literatūra, kam nav ne mākslinieciskas, ne literāras vērtības, krievu padomju daiļliteratūras pārpublicējumi, kuru agrākie Padomju Krievijas izdevumi bija aizliegti Latvijā, un darbi, kurus laižot klajā nav ievērota preses likumdošana.

Visiem šajā periodā no apgrozības izņemtajiem darbiem iekšlietu ministra rīkojumā bija minēts «Noteikumu par karastāvokli» 17. vai 17. «a» pants, vēlāk arī iekšlietu ministra 1937. gada 30. jūlija rīkojums — lielākoties bez hronoloģiska ierobežojuma, daļai darbu ar piebildi — «pa karastāvokļa laiku». Tomēr pēc karastāvokļa izbeigšanās aizliegumu neatcēla, jo Likuma par kārtību un sabiedrisko drošību valstī nodaļā «Pārejas noteikumi» bija paredzēts, ka «līdzšinējie rīkojumi, lēmumi un rīcība, kas pamatoti uz karastāvokļa likuma, paliek spēkā»⁴⁸⁷. Cik pašlaik zināms, bija tikai divi izņēmumi. 1938. gada martā tika atcelts 1935. gada 2. janvāra rīkojums par apķīlāšanu un 18. janvāra rīkojums aizliegt izplatīt karastāvokļa laikā V. Eglīša romānu «Domājošā Rīga» (R.: autors, 1934) un 1938. gada 16. aprīlī atcelts 1937. gada 19. oktobra rīkojums par F. Rīmkastena romāna «Sarkanā ekselence» (R.: Rīts, 1933) izņemšanu no apgrozības.⁴⁸⁸

OTRAIS PRESES LIKUMS (1938. g. februāris — 1940. g. jūnijs)

1924. gadā pieņemtie likumi (Preses likums, Likums par tirdzniecību ar poligrāfisko iestāžu ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām un Likums par preses lietu tiesāšanas kārtību) tika atcelti 1938. gada 14. februārī, kad pieņēma jaunu 1937. gada 1. aprīlī nodibinātās Sabiedrisko lietu ministrijas sagatavoto Preses likumu un Likumu par spiestuvēm, bibliotēkām, lasītavām un par tirdzniecību ar iespieddarbiem.⁴⁸⁹ Īstenībā 1924. gada likumi no 1934. gada 15. maija līdz 1938. gada 11. februārim bija spēkā tikai daļēji, jo pēc apvērsuma tos lielākoties aizstāja «Noteikumi par karastāvokli» un iekšlietu ministra paplašinātās tiesības. Reizē ar

Sabiedrisko lietu ministrijas izveidošanu tai nodeva arī Preses un biedrību departamentu, kas agrāk bija Iekšlietu ministrijas sastāvā. Jaunos likumus pieņēma laikā, kad beidzās karastāvokļa 7. pagarinājums un pieņēma Likumu par kārtību un sabiedrisko drošību valstī.⁴⁹⁰

Jaunais Preses likums bija plašāks, detalizētāk izstrādāts un ar noteiktāku sociālpolitisku ievirzi nekā iepriekšējais un bija attiecināts uz visiem ķīmiskā un mehāniskā ceļā izgatavotiem iespaiddarbiem un izplatīšanai paredzētiem rakstiem, attēliem un skaņu platēm. Latvijas preses uzdevumi tajā izteikti šādi: «Latvijas garīgās un materiālās kultūras veicināšana un izkopšana ir Latvijas preses galvenais uzdevums.»

Konkrētāk tas izklāstīts 12. pantā: «Katra periodiska izdevuma uzdevums ir audzināt veselīgu, radošu sabiedrisko domu, sekmēt tautas tieksmes pēc vienības un vienprātības, veicināt 15. maija ideju iesakņošanos tautā, atbalstīt valdības darbu valsts un tautas politiskās, saimnieciskās un kultūras dzīves izkopšanā. Lai šo uzdevumu izpildītu, katra periodiskā izdevuma pienākums ir atvērt savas slejas visplašāk Latvijas dzīves jautājumu apskatīšanai.»

Atšķirībā no iepriekšējā likuma visos jautājumos, kas saistīti ar preses izdošanu un izplatīšanu, šajā likumā bija noteikts, ka ir jāizprasa no Sabiedrisko lietu ministrijas atļauja (nevis tikai jāpie-teic kā 1924. gada likumā). Lielāka atbildība bija noteikta periodiskā izdevuma redaktoram un izdevējam, reglamentējot, kas var būt atbildīgais redaktors, un noteikta izdošanas atļaujas saņemšanas kārtība. Redaktors bija atbildīgs ne vien par saturu, bet arī par sludinājumiem. (Pēc izdevēja lūguma īpašus redaktorus varēja apstiprināt arī atsevišķām izdevuma daļām.) Spiestuve varēja sākt periodisko izdevumu iespiest tikai pēc tam, kad uzrādīta Sabiedrisko lietu ministrijas izdošanas atļauja.

Daudz plašāks izklāsts bija veltīts jautājumiem par to, ko nedrīkst publicēt presē. Bez 1924. gada Preses likumā paredzētajiem četriem pantiem jaunajā likumā bija vēl ietverti papildināti 1934. gadā publicētie «Noteikumi par periodiskiem izdevumiem». Saskaņā ar 1938. gada Preses likuma 13. pantu periodiskajā presē nedrīkstēja publicēt:

«1) rakstus vai notēlojumus: a) kuru mērķis vai tendence ir musināt uz nepaklausību vai pretdarbību likumiem, valdības rīkojumiem vai saistošiem noteikumiem vai uz naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām vai b) kuros nicinoši izsakās par valsti, tautu,

valsts iekārtu, valsts galvu, valdību, tās locekļiem, tiesu vai par karaspēku vai karaspēka daļu, vai par aizsargu organizāciju vai tās vienību, vai policiju, vai c) kuri var būt par cēloni kārtības vai sabiedriskā miera traucēšanai;

2) ziņas, kas nepareizi vai tendenciozi apgaismo valdības vai tās locekļu darbību vai kas nepareizi apgaismo saimniecisko, kultūras un mākslas dzīvi Latvijā vai izplata nepareizas ziņas par Latvijas valsti, vēsturi, zemi un tautu;

3) ziņas, kas grauj, nievā vai nonicina baznīcu, reliģiju, ģimeni vai citus pastāvošos likumīgos iestādījumus;

4) nepārbaudītas ziņas, kas var apgrūtināt Latvijas attiecības ar ārvalstīm, vai ziņas, kas satur apvainojumus pret draudzīgu valstu galvām, valdības locekļiem vai diplomātiskiem pārstāvjiem;

5) mazvērtīgus, pieklājības jūtas apvainojošus vai pret labiem tikumiem vērstus rakstus, notēlojumus vai sludinājumus;

6) rakstus, kas cildina noziedzības un noziedznieku gaitas vai ar pavadinošiem aprakstiem un attēlojumiem padara tās pievilcīgas;

7) rakstus ar nicinošu vai ļaunu polemiku pret citiem periodiskiem izdevumiem.»

Stingrākas prasības noteiktas arī neperiodisku iespieddarbu izdevniecībām; to atvēršanai vajadzīga Sabiedrisko lietu ministrijas atļauja. (Pēc 1924. gada likuma tās bija tikai jāpieteic.) Izdevniecībām aizliegts laist klajā tikai tulkotu daiļliteratūru latviešu valodā, zinātnisku un daiļliteratūras darbu saīsinātus tulkojumus. Noteikumus tulkotās daiļliteratūras daudzuma regulēšanai izdod, kā arī izņēmuma kārtā saīsinātus tulkojumus atļauj Sabiedrisko lietu ministrija. Tāda pati atļauja vajadzīga sludinājumu un valdības locekļu ģimietņu ievietošanai neperiodiskos iespieddarbos. Nebija atļauts izdot periodisku vai neperiodisku izdevumu ar tādu pašu vai līdzīgu nosaukumu apturētā vai aizliegtā vietā. Nedaudz palielināts obligāto eksemplāru skaits un grozīta to piesūtīšanas kārtība (visi obligātie eksemplāri jāpiesūta Sabiedrisko lietu ministrijai). Palielināta redaktora un izdevēja atbildība par aizskartas personas vai iestādes atspēkojuma vai pārlabojuma ieviešanu, kas tomēr neatsvabināja atbildīgo redaktoru un izdevēju no atbildības tiesas ceļā. Bet neatkarīgi no tā sabiedrisko lietu ministrs varēja sodīt redaktoru vai izdevēju, vai abus kopā ar Preses likuma 44. pantā paredzēto sodu — apturēt izdevuma iznākšanu uz noteiktu laiku vai anulēt izdošanas atļauju.

Papildināts arī pants (35.) par ārzemju poligrāfisko ražojumu ieviešanas regulēšanu. Saskaņā ar to sabiedrisko lietu ministram bija tiesības konfiscēt un iznīcināt no ārzemēm pienākušos izdevumus, ja to saturs pēc Latvijas likumiem bija noziedzīgs, aizliegt un ierobežot ārzemju literatūras ieviešanu, ja tās tendence kaitīga valsts un sabiedrības interesēm vai tās saturs mazvērtīgs, kā arī izdot noteikumus, kas regulē to ieviešanu un izplatīšanu Latvijā. Tālāk paskaidrots, ka nav konfiscējami ārzemju izdevumi, kas adresēti Valsts un Ministru prezidentam, Ministru kabineta locekļiem, valsts centrālām iestādēm, Valsts, Latvijas Universitātes un Rīgas pilsētas bibliotēkai, bet laikrakstu redakcijām — vienā eksemplārā. Citas personas vai iestādes šajā pantā minētos aizliegtos ārzemju izdevumus varēja saņemt tikai ar Sabiedrisko lietu ministrijas atļauju.

Saskaņā ar likuma 42. pantu sabiedrisko lietu ministrs Latvijā iespiestos darbus, ja tie izgatavoti un izplatīti pretēji Preses likuma noteikumiem, varēja apķīlāt (t.i., atņemt, izņemot tos eksemplārus, kas pārgājuši citu personu pārziņā viņu personiskai lietošanai) un lemt par apķīlāto darbu vai to daļu iznīcināšanu. Tāpat apķīlājami arī stereotipi un citi izgatavošanas piederumi, kas sagatavoti apķīlātā izdevuma iespiešanai, un tie iznīcināmi, ja poligrāfiskās iestādes atbildīgais vadītājs tos nevēlētos izjaukt vai iznīcināt pats.

Paplašinātas arī sabiedrisko lietu ministra tiesības sodīt redaktorus un izdevējus administratīvā kārtā (44. pants). Tā, piemēram, par 13., 18. un 28. pantā paredzēto noteikumu neievērošanu (neatļautu ziņu ievietošana izdevumā, tulkotās literatūras izdošanas noteikumu neievērošana, aizskartas personas vai iestādes atspēkojuma vai labojuma nepublicēšana) sabiedrisko lietu ministrs varēja sodīt atbildīgo redaktoru, izdevēju vai abus kopā administratīvā kārtā ar naudas sodu līdz Ls 1000 vai ar arestu līdz trim mēnešiem, ja par šiem nodarījumiem Sodū likumos nav paredzēti augstāki sodi, vai prasīt atbildīgā redaktora maiņu vai anulēt izdošanas atļauju.

Jaunais Likums par spiestuvēm, bibliotēkām, lasītavām un par tirdzniecību ar iespieddarbiem, tāpat kā iepriekšējais, nebija attiecināts uz minētajiem valsts iestāžu uzņēmumiem. Salīdzinājumā ar 1924. gada likumu tajā noteiktas stingrākas prasības poligrāfisko iestāžu, grāmatveikalu, bibliotēku un lasītavu vadītājiem un paplašinātas sabiedrisko lietu ministra tiesības. Piemēram, poli-

grāfisko iestāžu atvēršanai vajadzīga Sabiedrisko lietu ministrijas atļauja, ko tā izsniedz saziņā ar Finanšu ministriju. (Iepriekšējā likumā šādu uzņēmumu atvēršana bija tikai jāpieteic attiecīgam apriņķa priekšniekam vai pilsētas prefektam.) Sabiedrisko lietu ministrs, ja viņš uzskatīja par vajadzīgu, valsts un sabiedriskās interesēs varēja anulēt uzņēmuma atvēršanai izsniegto atļauju. Kolportieriem bija aizliegts piedāvāt un izplatīt ārzemju izdevumus. Skatlogos un vitrīnās, kā arī uz lasāmiem galdiem publiskās vietās bija aizliegts izlikt apskatīšanai un lasīšanai periodiskos izdevumus svešvalodās lielākā skaitā nekā valsts valodā. Tāpat kā iepriekšējā likumā, poligrāfisko ražojumu veikalos, noliktavās, bibliotēkās un lasītavās, kā arī kolportieriem bija aizliegts uzglabāt, piedāvāt un izplatīt Latvijā aizliegto literatūru, kuras saraksti publicēti «Valdības Vēstnesī».

Jauno Preses likumu sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš plaši komentēja 1938. gada 1. marta priekšlasījumā Latvijas Preses biedrībā «Jaunais Preses likums un tā uzdevumi»,⁴⁹¹ kurā stāvoklis Latvijā pirms 1934. gada 15. maija raksturots kā laikmets, kas bijis atgājis projām no kopējiem mērķiem, kad atsevišķai politiskai partijai nebijis vairs uzdevums tik daudz kalpot valstij un tautai kā savai šķirai un savas partijas varas nostiprināšanai. Tāpat zināmā šausirdībā un seklumā iebridusi arī prese, kura bijusi atkarīga no politisko partiju darbības. Tos iestādījumus, kurus nodibinājis karstāvokļa likums, vajadzējis atvietot ar jauniem. Un tādi, kuri tos atvietojot un dodot iespēju vadīt un kārtot kā sabiedrisko, tā preses dzīvi, esot likumi par presi, biedrībām, poligrāfiskām iestādēm un valsts drošības likums.

Jaunais Preses likums paredzēja iespējas valdībai ne vien pārzināt presi, bet arī to kontrolēt un vadīt, iespēju lemt ne vien par atsevišķas personas atbilstību redaktora vai izdevēja pienākumu izpildei, bet arī par pieteiktā periodiskā izdevuma vajadzību.

Raksturojis jaunā Preses likuma galvenās atšķirības salīdzinājumā ar iepriekšējo, A. Bērziņš uzsver, ka 15. maijam likumā esot ierādīta īpaša vieta, jo tam sekojot «vesels idejiskās pārbūves laikmets». 15. maijs esot nācis kā nepieciešamība, kā jauna mācība, kurai bijusi ne tikai jānoārda tā kārtība, kas pastāvējusi līdz 15. maijam, bet jādod jauns saturs dzīvei, darbam, idejām, tautai tās kopējās gaitās un uzdevumos.⁴⁹² Šajā laikā presei esot aktīvi jāiesaistās un jāpalīdz to uzdevumu realizēšanā, kādus valdība veic,

vispirms sniedzot pareizu un plašu informāciju, pirmajā vietā atspoguļojot Latvijas notikumus. «Un mēs neapstāsimies nekādu līdzekļu priekšā, lai atgādinātu un pasacītu izdevējiem un redaktoriem,» turpina ministrs, «ka laikraksts, kas tiek drukāts Latvijā, ir Latvijas vajadzībām, tas ir domāts Latvijai, domāts visplašākai informācijai mūsu pašu zemē.»⁴⁹³ Tas pats jāievēro, ja laikraksts izplatās ārzemēs vai iznāk un izplatās Latvijā minoritāšu valodā; arī tad jāinformē par tautu, kuras vidū tās dzīvo.

Aplūkojot vārda un preses brīvību, A. Bērziņš paskaidro, ka vārda brīvība nenozīmē žurnālistu patvaļības noārdīt to, ko cits cēlis, vai nesodītu uzbrukšanu. Šādaī pārprastai preses brīvībai robežas reglamentē Preses likuma 13. pants, nosakot, ko nav atļauts publicēt presē. «Preses nozīme un svars un vārda brīvība, vārda svētums un vārda brīvība ir tikai tad atzīstama par brīvību, ja šis brīvais vārds var kalpot labajam tautas dzīvē.»⁴⁹⁴ Rezumējot teikto, A. Bērziņš piebilst, ka jaunais Preses likums esot vērstis pret sliktu presi, bet tajā pašā laikā visnoteiktākā veidā aizstāvēt labu presi. Un, tā kā acumirkli lielam lielā preses daļa esot tikai laba prese, tad šis likums esot domāts «mūsu tagadējas» preses aizsardzībai.

Līdzīgi jauno Preses likumu raksturoja Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departamenta direktors M. Jansons: «Ja jaunais Preses likums ir bargs un ierobežojošs, tad tas, protams, ir tikai ar nolūku, lai atvairītu negatīvo un sargātu pozitīvo presi, kam ir uzlikts atbildīgs pienākums — sabiedriskās domas audzināšanas darbs, garīgās un materiālās kultūras veidošanas darbs 15. maija ideju garā.»⁴⁹⁵

Lai gan jaunais Preses likums un Likums par kārtību un sabiedrisko drošību valstī stājās spēkā 1938. gada februārī, tomēr nedaudz vairāk kā divu gadu laikā līdz 1940. gada jūnijam gan viens, gan otrs piedzīvoja vairākus grozījumus un papildinājumus.

1939. gada 29. jūnijā pieņemts Preses likuma 42. pantā sabiedrisko lietu ministra tiesības paplašināt, norādot, ka viņš var apķīlāt un lemt par visu izdevumu iznīcināšanu neatkarīgi no tā, vai tie izgatavoti un izplatīti pirms vai pēc šā likuma stāšanās spēkā, ja vien tie izgatavoti vai izplatīti pretēji šā likuma noteikumiem un pēc sava satura ir kaitīgi valsts un sabiedrības interesēm. Likuma 13. pants papildināts ar jaunu punktu: periodiskā izdevumā nav atļauts ievietot sludinājumus, kurus sabiedrisko lietu ministrs aiz-

liedzis ar sevišķu rīkojumu. Papildināts arī 19. pants (iespieduma darbu bezmaksas izplatīšana uz ielām, laukumos, staigājot pa dzīvokļiem, pieļaujama vienīgi ar Sabiedrisko lietu ministrijas atļauju) un 30. pants — ar Valsts un Ministru prezidenta, Ministru kabineta locekļu, karavīru, sabiedrisko darbinieku un Brīvības pieminekļa attēliem un atveidojumiem var tirgoties vienīgi ar Sabiedrisko lietu ministrijas atļauju; to izplatīšanu Sabiedrisko lietu ministrija var noliegt, ja tie savā izpildījumā ir mazvērtīgi, kā arī izsniegto izplatīšanas atļauju anulēt.⁴⁹⁶

Tādējādi šie papildinājumi paredzēja iespējas Sabiedrisko lietu ministrijai ne vien stingrāk kontrolēt un vadīt kārtējās preses izdošanu un izplatīšanu, bet arī lemt par agrāko gadu izdevumu izplatīšanas ierobežošanu vai to iznīcināšanu.

Sabiedrisko lietu ministrijas tiesības periodiskās preses vadīšanā paplašināja arī 1940. gada janvāra papildinājumi Preses likumam. Tā 16.¹ pants noteica: «Ja saimnieciskie apstākļi to prasa, tad sabiedrisko lietu ministram saziņā ar tirdzniecības un rūpniecības ministru ir tiesības noteikt periodisko izdevumu formātu un lappušu skaitu.»⁴⁹⁷

Ar līdzīgu ievirzi bija arī 1940. gada 18. maijā pieņemtie grozījumi. Likuma 13. pants (ko nav atļauts publicēt periodiskajā presē) papildināts ar jauniem — 8. un 9. punktu: «8) rakstus, ziņas, notēlojumus vai sludinājumus tādā sakārtojumā, kurā saskatāms kāds iepriekšējos (1.—7.) punktos minētā aizlieguma pārkāpums; 9) sludinājumus pirmā lapas pusē.» Tā paša likuma 44. pants izteikts šādi: «Par 13., 16.¹, 18. un 28. pantā paredzēto noteikumu neievērošanu sabiedrisko lietu ministrs var sodīt atbildīgo redaktoru, izdevēju vai abus kopā administratīvā kārtā ar naudas sodu līdz Ls 20 000, — vai ar arestu līdz 3 mēnešiem, ja par šiem nodarījumiem Sodu likumos nav paredzēti augstāki sodi. Bez tam viņš var prasīt atbildīgā redaktora maiņu vai apturēt periodiskā izdevuma iznākšanu uz laiku līdz 6 mēnešiem, vai anulēt 9. pantā minēto atļauju.»⁴⁹⁸

1939. gada septembrī papildināts arī Likums par kārtību un sabiedrisko drošību valstī, pieņemot līdzās citiem šādu jaunu 10.² punktu, kas bija attiecināts arī uz presi: «Sabiedrisko interešu sargāšanas labā sabiedrisko lietu ministrs var izdot noteikumus un dot rīkojumus par preses izdevumu un radio informācijas iepriekšēju cenzēšanu vai ierobežošanu.»⁴⁹⁹

Nav zināms, vai ir publicēts rīkojums par iepriekšējās cenzūras ieviešanu. Preses un biedrību departamenta arhīva dokumentos atrodas rīkojuma projekts (1939. g. septembrī), ko bija paredzēts izsludināt ar iekšlietu ministra un sabiedrisko lietu ministra parakstu. Saskaņā ar šo projektu «periodiskā izdevuma novilkumi pirms to iespiešanas jānodod iepriekšējai cenzūrai Rīgā Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību nodaļai, citās vietās — augstākam policijas priekšniekam. Iespiežams tikai tas teksts, kuru atļāvusi cenzūra.»⁵⁰⁰

Lai gan nav atrasts publicēts rīkojums, daļēja pirmsiespieduma cenzūra tomēr no 1939. gada septembra pastāvēja. Par to liecina sabiedrisko lietu ministra A. Bērziņa runa ministrijas atbildīgo darbinieku un preses pārstāvju — laikrakstu atbildīgo redaktoru — sanāsmē, kurā viņš raksturoja starptautisko stāvokli (bija sācies otrais pasaules karš) un Latvijas ārpolitiku, pamatoja pirmsiespieduma cenzūras nepieciešamību un aicināja redaktorus par starptautisko politiku, īpaši par Latvijas un Krievijas attiecībām, publicēt tikai oficiālās ziņas. «Mēs negribam ne ierobežot, ne apgrūtināt jūsu darbu,» teica A. Bērziņš debatēs pēc savas runas, «bet ir labi, ja politisko informāciju izskata cauri vairākas acis, lai nerastos kādi sarežģījumi. Tā nav redakcijas piedzīvojumu apšaubīšana, bet tikai piesardzība.»⁵⁰¹

Pēc jaunā Preses likuma pieņemšanas izplatīšanai aizliegti deviņi darbi. Četri no tiem bija publicista un pedagoga J. Dāvja darbi.

1938. gada 30. augustā apķīlāta viņa brošūra «Dabas valdnieks alkohola varā» (R.: autors, 1926). Izņemšanai pamatojumam cenzors V. Jurģis min šādu citātu: «Ja Latvijas atbrīvotājus no karaļa Alkohola un cara verdzības tauta vienmēr paturēs pateicīgā un svētā piemiņā, tad pirmā Latvijas Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa vārdu vēsture ierakstīs piķa burtiem, jo viņš nodeva no jauna Latviju karaļa Alkohola verdzībā. Un par šo nodevības darbu tauta ir jau taisījusi savu spriedumu, viņa ir pamatīgi nopiķojusi Kārli Ulmani, nokristīdama par «ulmanīti» to cara žulgu, kuru krievu tauta raksturīgi iesaukusi par «merzavčik» (nelietīts, neģēlīts).»⁵⁰²

Pēc Armijas štāba Apmācības daļas priekšnieka 1938. gada 23. marta ziņojuma Preses un biedrību departamenta direktoram, ka armijas vadība ir uzdevusi izņemt no apgrozības un iznīcināt

J. Dāvja grāmatu «Briesmas draud» (R.: autors, 1926), Rīgas apgabaltiesa nolēma apķīlāšanu (arī iepriekšējos gados klajā laistajiem šā darba pieciem izdevumiem) atstāt spēkā, jo darbs satur Latvijas Sodū likumu 110. pantā paredzētās noziedzīgās nodarījuma pazīmes — Valsts prezidenta un Ministru kabineta locekļu apvainošanu.⁵⁰³

Kā darbs ar asu polemisku raksturu, kas vērsti pret autoram nepatīkamām fiziskām un juridiskām personām, ar 1938. gada 13. augusta lēmumu apķīlāta J. Dāvja grāmata «Cīņa par atturību» (Bulduros: autors, 1938). Bez tam autors, kā norāda cenzors E. Paeģle, šai darbā iztīrā aizliegtās brošūras «Briesmas draud» saturu, aicina pilsoņus nodarboties ar politiku savās politiskās partijās (to darbība ar iekšlietu ministra 1934. gada 16. maija lēmumu apturēta), izdevis šo darbu, iepriekš neizprasot Preses likuma 17. pantā paredzēto izdošanas atļauju, un «sacerējuma literārais stils visumā neatbilst laikmeta sadraudzīgajam garam». Ņemot vērā teikto un pamatojoties uz Preses likuma 42. pantu, apķīlāti visi iespiesti eksemplāri un uzdots akciju sabiedrības «Valters un Raņa» spiestuves vadītājam visus ar šā darba iespiešanu saistītos salikumus un matrices izjaukt.⁵⁰⁴

To pašu apsvērumu dēļ apķīlāts J. Dāvja autobiogrāfiskais darbs «Manas gaitas un atziņas» (Bulduros: autors, 1938), bez tam šajā grāmatā atkārtoti iespiesti no apgrozības jau izņemtie darbi «Briesmas draud» un «Cīņa par atturību».⁵⁰⁵

1939. gada 31. martā apķīlāts A. Kurcija romāns «Dzīvības vārtos» (R.: Zelta grauds, 1938).⁵⁰⁶

1940. gada 27. maijā pēc Latvijas Ārlietu ministrijas pieprasījuma sakarā ar Francijas sūtniecības verbālu notu sabiedrisko lietu ministrs, pamatojoties uz Preses likuma 42. pantu, nolēma apķīlāt un iznīcināt visus apķīlātos eksemplārus P. Mantnieka Kartogrāfijas institūta izdevumam «Viduseiropas rietumdaļa. Rietumvācija un tās kaimiņvalstis» (R., 1939), kurā «Francijas valsts sastāvdaļa — Elzasa un Lotringija — atdalīta no pārējās Francijas daļas ar īpašu melnas krāsas punktētu līniju, kura savukārt vēl pārklāta ar zaļas krāsas platāku strīpu»⁵⁰⁷.

Pamatojoties uz jaunā Preses likuma 42. pantu, 1940. gada 24. februārī apķīlāts R. Pētersona vēsturisks romāns «Varoņu cilts. 1.d.» (R.: Karma, 1940). Kā atzīmē cenzors A. Krūmiņš, romānā

grūti atrast kaut kādu loģisku kopsakarū, jo autors pilnīgi nerēķinās ar vēsturisko notikumu secību un to faktisko norisi. Tādējādi grāmatas saturs un stils ir mazvērtīgs un neatbilst tagadējā laika garam. Tā paša gada 24. aprīlī autors lūdza izsniegt viņam 10 eksemplāru personiskām vajadzībām — pievienošanai doktora disertācijas darbam Ženēvas augstskolā Šveicē. Lūgums noraidīts, jo grāmata sakarā ar sabiedrisko lietu ministra 24. februāra lēmumu iznīcināta.⁵⁰⁸

1940. gada 31. maijā apķīlāta un iznīcināta brošūra «Cukura vērtīgums cilvēka uzturā. Pēdējo 10 gadu zinātnisko pētījumu gaismā» (R.: A. Dunkels, 1940), jo Tautas labklājības ministrijas Veselības departaments, neceļot principiālus iebildumus pret anonīmās brošūras idejām, tomēr uzskatīja tās formu un stilu par nepiemērotu, kādēļ izdevuma izplatīšana atzīstama par nevēlamu.⁵⁰⁹ Pēdējais darbs, kas apķīlāts 1940. gada 28. jūnijā un kam visus apķīlātos eksemplārus nolemts iznīcināt, pamatojoties uz Preses likuma 42. pantu, bija Mazsalacas pilsētas valdes izdotā R. Cukura brošūra «Mazsalacas pilsēta un apkārtnē. Īsa hronika un ceļvedis tūristiem». Lēmumu parakstījis jaunās valdības sabiedrisko lietu ministrs P. Blaus un Preses un biedrību departamenta direktora v.i. J. Niedre.⁵¹⁰

NOBEIGUMS

Kopumā no 1920. līdz 1940. gadam konfiscētas, izņemtas no apgrozības vai izplatīšanai aizliegtas vairāk nekā 400 (424) grāmatas, kas ir 1,6% no visa 20. un 30. gados Latvijā izdoto grāmatu klāsta. Tās laiduši klajā 152 izdevēji (to skaitā izdevniecības); 52 — pirms 1934. gada 15. maija, 100 — pēc tam (9 izdevniecības darbojušās pirms un pēc apvērsuma). 39 grāmatas bija autoru izdevumi, 28 iznākušas bez izdevniecības apzīmējuma, minēta tikai tipogrāfija.

Izdevniecības vai izdevējorganizācijas, no kuru produkcijas apķīlāts vai izņemts no apgrozības visvairāk darbu, ir šādas: «Kultūras balss» — 22 izdevumi, «Daile un darbs» — 17 izdevumu, Saeimas strādnieku un zemnieku frakcija — 14 izdevumu, arodnieciskās organizācijas — 13 izdevumu, biedrības «SSS» Galvenā valde — 11 izdevumu, «Nākotnes kultūra» — 9 izdevumi. Pa četriem darbiem izņemts no apgrozības sešām izdevniecībām («Audra», «Laikmets», «Latvijas Bērnu draugu biedrība», «Marksistu klubs», «Oriens», «Saule»). Tāpat no sešu izdevniecību vai izdevējorganizāciju («Darbs», «Ēra», «N. Kadners», «Latvijas Rakstu apgāds», Rīgas Arodbiedrību Centrālbirojs, «Tagadne») klajā laistās literatūras aizliegts izplatīt pa trim darbiem. Pa diviem darbiem izņemts no apgrozības 20 izdevniecībām. Pārējām vairāk nekā 60 izdevniecībām vai izdevējorganizācijām aizliegts izplatīt pa vienam darbam.

Autoru vidū, kuriem izņemts no apgrozības visvairāk darbu vai to izdevumu, minami: L. Laicens — 14 izdevumu, L. Paegle — 9, F. Mendrs un K. Dzirleja — pa 8 darbiem, J.F. Rutherfordss — 8 izdevumi, S. Putāns un A. Kurcijs — 5 izdevumi. Pa 4 izdevu-

miem izņemts no apgrozības K. Beierbaham, J. Dāvim, J. Janso-
nam (Braunam), J. Kaulam un R. Lapsam; pa 3 izdevumiem —
P. Birkertam, V. Štekelim un I. Lēmanim.

No apgrozības izņemto izdevumu klāsts bija dažāds — uzsau-
kumi (lapiņas), atsevišķi izdevumi (no neliela apjoma brošūrām
līdz vairāksējumu izdevumiem) un periodiskā prese (no atseviš-
ķiem numuriem vai laidieniem līdz mēnešrakstiem un dienas avi-
zēm, kas līdz apturēšanas brīdim iznākušas pat 14 gadu ilgi).

Visā šajā laikā tika kontrolēta, vēlāk arī vadīta periodiskā un
neperiodiskā prese. Izplatīšanai tika aizliegti izdevumi, kas vairāk
vai mazāk noteiktā laikposmā traucēja vai, kā teikts par izdevu-
miem, skāra starptautiskās attiecības, neveicināja valdības politi-
kas realizēšanu visās dzīves jomās. Vispirms šajā gadījumā minami
izdevumi par politiskajiem un sociālekonomiskajiem jautājumiem,
kuros tika saskatīta musināšana uz pretdarbību valsts politikai vi-
sās politikas, ekonomikas un sabiedrības dzīves jomās, kā arī ne-
vēlamas ideoloģijas popularizēšana.

Spriest par to, cik pamatota bija viena vai otra izdevuma iz-
ņemšana no apgrozības, iespējams, tikai izanalizējot katru izdevu-
mu pēc satura salīdzinājumā ar tā laika cenzoru vai nozaru
speciālistu vērtējumu un valdības politiku. Ne vienmēr no apgro-
zības izņēma visus viena autora darbus. Tāpat pēc satura līdzīgi
darbi bieži vien netika aizliegti izplatīšanai. Reizēm darbi citās
valodās bija pārdošanā bez ierobežojumiem, bet to tulkojumi lat-
viešu valodā tika izņemti no apgrozības. Noteicošais lēmuma pie-
ņemšanā, cik tas manāms pēc varas iestāžu motivējuma, bija
attiecīgā izdevuma saturs. Sniegt kaut vai tikai nozīmīgāko izde-
vumu analīzi (nav šaubu, ka bija izdevumi bez zinātniskās, literāras
vai mākslas vērtības) šā darba ietvaros nav iespējams, tādēļ tikai
īsumā raksturosim atsevišķus periodus kopumā, minot galvenās
tendences un varas iestāžu politiskās vadlīnijas.

Jāpiebilst, ka izplatīšanai aizliegto vidū bija izdevumi, kas ne-
bija tieši saistīti ar valsts politiku, bet skāra valsts un sabiedrības
dzīves svarīgas jomas, piemēram, jaunatnes audzināšanu, reliģiju,
ģimenes dzīvi. Izņemot no apgrozības šādus un mazvērtīgus, pie-
klājības jūtas apvainojošus vai pret labiem tikumiem vērstus sace-
rējumus un notēlojumus (arī pornogrāfiska rakstura darbus),
līdzās valsts likumos paredzētajiem sabiedriskās tikumības pārkā-
pumiem bija jāņem vērā arī tālaika (arī citās valstīs atzītās) ētiskās

normas un sabiedrības uzskati, kas manāmi atšķīrās no mūsdienām. Lielākā daļa šāda satura izdevumu iekļauta «Sēnalu literatūras sarakstā», ko publicēja Izglītības ministrija, īstenojot Likumu par jaunatnes pasargāšanu no sēnalu un neķītrību literatūras.

Līdz 1924. g. 12. februārim izplatīšanai aizliegtie izdevumi bija darbi, kuros tieši vai netieši tika popularizētas lielnieciskas vai citas pret Latvijas valsti un tās iekārtu vērstas idejas, tika kritizēta Latvijas valdības politika, kā arī atsevišķu partiju darbība, bija samanāms aicinājums uz cīņu par strādnieku tiesību paplašināšanu, pausti kaitīgi uzskati medicīnā vai izdevumiem bija pornogrāfisks saturs. Īpaši saasināta cenzūras un preses uzraudzības iestāžu uzmanība tika veltīta tiem darbiem, kuros kaut vai netieši bija saskatāma komunisma propaganda un lielinieku darbības pozitīvs vērtējums.

Laikā no 1924. gada februāra līdz 1934. gada 15. maijam apķīlātajiem un konfiscētajiem izdevumiem aizliegums visbiežāk motivēts ar musināšanu veikt dumpīgu nodarījumu, graut valsts sabiedrisko iekārtu, nepaklausīt likumiem un likumīgās varas rīkojumiem, kā arī veicināt naidu starp atsevišķām iedzīvotāju daļām (šķīrām un kārtām) vai starp darba devējiem un strādniekiem.

Visai plašs bija izdevumu klāsts, kuros inkriminēti sabiedriskā miera noteikumu pārkāpumi, izplatot apzināti nepatiesas baumas par valdības rīkojumu, vispārēju postu vai citu notikumu, tādējādi sabiedrībā radot uztraukumu.

Aptuveni 1/4 no visām izplatīšanai aizliegtajām grāmatām saskatīta necienība pret likumīgo varu — pastāvošās valsts iekārtas, Valsts prezidenta personas, valdības locekļu un valsts likumdevējas iestādes — Saeimas — nonievāšana.

Nedaudz mazāk aizliegto izdevumu bija par ticības aizsardzības noteikumu pārkāpumiem. Te bija antireliģiskas tematikas darbi, sacerējumi, kuros dažādi notikumi mēģināti izskaidrot reliģisku tekstu garā, bieži vien nonievājot kristīgās baznīcas mācības, kā arī sektu izdevumi, kas tika publicēti sludinātāja savtīgos nolūkos.

Izplatīšanai aizliegto vidū bija izdevumi, kuros saskatīti sabiedriskās tikumības noteikumu pārkāpumi, — pornogrāfiski darbi, kam nav ne zinātniskas, ne mākslas vērtības.

Bez tam vēl minami darbi, ko bija aizliegts izplatīt par Latvijas pilsoņu pierunāšanu uz neatļautu pārceļošanu uz ārzemēm un apzināti nepatiesu baumu izplatīšanu par labumiem ar nolūku uz-

mudināt atstāt pastāvīgo dzīvesvietu. Aizliegtu vidū bija arī komunismu cildinoši darbi.

Arī aizliedzot izplatīt sociālekonomiska satura literatūru, šai laikā parasti netika minēta tikai atšķirīgu mācību propaganda, kas veido nepareizu pasaules uzskatu; to saistīja arī ar kādu no iepriekšminētajiem likumpārkāpumiem.

Laikā no 1934. gada 15. maija līdz jaunā Preses likuma izsludināšanai 1938. gada 14. februārī apturētos periodiskos izdevumus bija laidošas klajā galvenokārt politiskās partijas un tādas kreisās un galēji labējās politiskās organizācijas, ko slēdza tūlīt pēc apvērsuma vai bija paredzēts to darbību apturēt vēlāk. Informējot par šo izdevumu apturēšanu tālaika presē, tos raksturoja kā sociālistiskās preses orgānus, kas ar demagoģiju un tendenciozajiem rakstiem grāvuši uzticību un pašātvību uz Latvijas valsti, un ģimenes dzīvi ārhošus izdevumus.

No citu organizāciju izdevumiem minami strādnieku kultūras, pašpalīdzības un sporta organizāciju, darba jaunatnes un zemnieku savienību, literāro biedrību un arodorganizāciju izdevumi. Apturēto vidū bija arī tādi izdevumi, kas nebija saistīti ar politiskām organizācijām, bet tajos saskatīta tālaika likumdošanas un valsts iekārtas kritika un valdības darbības un rīcības diskreditēšana.

Jāpiemin arī reliģiska satura izdevumi, kas apturēti nepiemērota satura, karastāvokļa noteikumu neievērošanas un naida kurināšanas dēļ starp atsevišķām iedzīvotāju daļām.

No apgrozības izņemti arī izdevumi, kuros saskatīta sociālistiska, pat komunistiska tendence, marksisma un šķiru cīņas propaganda, necienības izrādīšana Ministru prezidentam, kaitīgu uzskatu popularizēšana medicīnā un veselības aizsardzībā. Aizliedzīgiem apsvērumiem no apgrozības izņemti agrāko gadu periodiskie izdevumi vai to atsevišķi numuri.

Arī grāmatas šajā laikā izņēma no apgrozības intensīvāk nekā iepriekšējā periodā. Pirms 1934. gada apķīlāja un konfiscēja darbus drīz pēc to iznākšanas, pēc apvērsuma — pārsvarā demokrātiskās republikas laika izdevumus.

Aptuveni pusi no izplatīšanai aizliegtajām grāmatām veido izdevumi, kuros cenzūra saskatīja materiālistiskās pasaules uzskata, sociālisma, komunisma, marksisma, revolucionāru un revolucionāri anarhistisku mācību popularizēšanu, sociālistiskās Krievijas iekšpolitikas un ārpolitikas sasniegumu tendenciozus aprakstus un

tās valsts iekārtas cildinājumu, šķiru cīņas propagandu, kreisu vai radikāli kreisu tendenci.

Pārējo izdevumu saturs un politiskā orientācija bija visai plaša. Vispirms minami pēc apvērsuma slēgto organizāciju (politisko partiju, arodniecisko un citu organizāciju) izdevumi, kuros paustas tālaika garam un valsts ideoloģijai neatbilstošas idejas.

Visai plašs bija tādu grāmatu klāsts, kurās nepareizi apgaismo-ta saimnieciskā, kultūras un mākslas dzīve Latvijā un izplatītas nepareizas ziņas par Latvijas valsti, tās vēsturi, zemi un tautu, kā arī darbi, kas traucēja uzturēt labas attiecības ar kaimiņvalstīm.

No apgrozības tika izņemti vācu šovinistu un muižniecības aizstāvju darbi, kuros kritizēta Latvijas valdības rīcība valsts tapšanas periodā, tendenciozi izskaidrota Latvijas vēsture, izvirzīts jautājums par atlīdzību vācu muižniekiem par zemi un privilēģijām vāciešiem, cildināta vācu «kultūrtrēģeru» loma, pausts naidis starp latviešiem un vāciešiem.

Izplatīšanai aizliegti arī darbi, kuros aizskarts Valsts un Ministru prezidents, Ministru kabineta locekļi un citas prominentas personas, armija un aizsargu organizācija, izsmietas politiskas partijas, kariķēta zemniecība un korporāciju jaunatne.

Vairākos darbos saskatīti ticības aizsardzības noteikumu pārkāpumi. Tie bija populārzinātniski antireliģiski apcerējumi, darbi, kuros izsmieta reliģija vispār vai kāda noteikta konfesija, polemiska rakstura darbi, kas ceļ naidu starp baznīcām, kuros dažādas parādības izskaidrotas reliģisko uzskatu garā, un izdevumi, kuros izsmieta garīdzniecība.

Pārējo izplatīšanai nevēlamo izdevumu vidū minami apcerējumi, kuros pausti aplami uzskati medicīnā un veselības aizsardzībā, pornogrāfiska, ētiski piedauzīga un netiklību veicinoša literatūra, kam nav ne literāras, ne mākslas vērtības, krievu padomju daiļliteratūras pārpublicējumi, kuru agrākie Padomju Krievijas izdevumi bija aizliegti izplatīt Latvijā, un darbi, kurus laižot klajā nav ievērota preses likumdošana.

Laikā no 1938. gada februāra līdz 1940. gada 17. jūnijam bija spēkā otrais Latvijas Preses likums.

Jo detalizētāk tika izstrādāti un papildināti valsts dokumenti par presi, jo mazāks kļuva izplatīšanai aizliegto izdevumu skaits. Daļa jau bija apturēta un izņemta no apgrozības iepriekšējos gados; pēc 1938. gada iznākošo presi stingrāk reglamentēja jaunie

likumi un to papildinājumi. Sākoties otrajam pasaules karam, preses kontroles uzmanība vairāk tika orientēta uz starptautisko informāciju.

Latvijas Republikas pēdējo divu gadu laikā aizliegti izplatīt tikai 14 izdevumi (grāmatas un brošūras). No apgrozības tie izņemti kā darbi, kas sagatavoti vai izplatīti pretēji Preses likuma noteikumiem. Senāk izdotajiem darbiem inkriminēta Ministru prezidenta un Ministru kabineta locekļu cieņas aizskaršana.

1938. gada likumdošanas dokumenti par presi un to papildinājumi leģitimēja stāvokli, kāds bija pēc 1934. gada 15. maija, un kopā ar papildinājumiem un precizējumiem veicināja šai laikā aizsāktu procesu vēl tālāku veidošanos, arvien vairāk pārzinot, vadot un stingrāk kontrolējot presi, ierobežojot valdībai nevēlamo uzskatu izplatīšanos presē. Arvien vairāk tika publicēts tikai oficiālais viedoklis.

PAR PRESES LIKUMIEM, PRESES BRĪVĪBU UN CENZŪRU

Likums par presi, par tās tiesībām ikvienā valstī ir viens no svarīgākajiem normatīvajiem aktiem, kas regulē sabiedrības dzīvi. Pēc preses likuma satura var spriest par demokrātijas pakāpi valstī. Arī Latvijā.

Jau divus gadsimtus — kopš Lielās franču revolūcijas — ir tradīcija katras demokrātiskas valsts satversmē ietvert deklarāciju par preses un vārda brīvību.

Latvijas Tautas Padome, 1918. gada 18. novembrī pasludinot neatkarīgu Latvijas valsti, attiecīgu pantu ietvēra savā politiskajā platformā (tā bija pagaidu Satversme): «Preses, vārda, sapulču un biedrošanās brīvības nodrošināmas ar Pagaidu valdības noteikumiem.» Preses un vārda brīvību deklarēja arī 1922. gada Satversme.

Ar Preses likuma izstrādāšanu tik ātri neveicās. 1920. gada 26. janvārī Tautas Padome pieņēma rezolūciju, kurā izteica «vēlēšanos, lai valdība visdrīzākā laikā izstrādātu un iesniegtu Tautas Padomē likumprojektu par presi».⁵¹¹ Toreiz tikko bija padzīts Bermonta karaspēks, Latgalē vēl cīnījās pret lieliniekiem, un arī pēc pamiera ar Padomju Krieviju valdībai bija tik daudz rūpju izpostītās zemes atjaunošanā un starptautisko attiecību izveidošanā, ka Preses likuma projektu tā Satversmes sapulcē iesniedza tikai 1922. gada 28. februārī. Likumprojekta apspriešana Juridiskajā komisijā turpinājās ilgi, tā ka arī Satversmes sapulce Preses likumu vēl nepieņēma. Pēc plašām debatēm likumu pieņēma 1. Saeima 1924. gada 12. februārī, un tā pirmais pants apstiprināja preses brīvību šā likuma ietvaros.

Preses brīvība ir demokrātijas princips, un tomēr arī valstīs ar vispilnīgāko demokrātiju (arī Amerikas Savienotajās Valstīs) ir bi-

juši laiki un apstākļi, kad nepieciešami preses darbības ierobežojumi. Ja ne miera laikos, tad kara apstākļos sāk darboties visvairāk ienīstais brīvās preses ierobežotājs — cenzūra. Visās politiskajās cīņās par demokrātiju viena no galvenajām prasībām vienmēr ir bijusi preses un vārda brīvības nodrošināšana un cenzūras atcelšana.

Parasti daži preses brīvības ierobežojumi ietverti pašā likumā par presi. Tā, piemēram, likuma nosacījumi regulē personu loku, kas var būt periodiska izdevuma vai grāmatu izdevēji, un nosaka kārtību, kādā var iegūt izdevēja tiesības (ar reģistrāciju, ar kādas iestādes atļauju vai bez kādām formalitātēm). Saskaņā ar 1924. gada likumu par periodiska izdevuma izdevēju un redaktoru varēja būt Latvijas pilsoņi, ne jaunāki par 25 gadiem, bet grāmatu izdošanai bija nepieciešama tikai pilngadība — 21 gads.

1924. gadā nākotnē pazīstamais grāmatizdevējs Helmars Rudzītis gribēja izdot žurnālu «Sensācija», bet viņš pats nevarēja būt ne tā izdevējs, ne atbildīgais redaktors, jo viņam bija tikai 21 gads. Šos pienākumus lētticīgi uzņēmās kādas spiestuves tehniskais vadītājs Nikolajs Džonsons; kad nācās atbildēt par kādu žurnālā ievietotu pornogrāfisku rakstu, viņš nosēdēja divas nedēļas cietumā... 23 gadi H. Rudzītīm bija tad, kad viņš dibināja apgādu «Grāmatu draugs», lai izdotu lētas grāmatas sērijās. Tā kā grāmatu sēriju varēja pielīdzināt periodiskam izdevumam, arī šoreiz līdz likumā noteiktajam vecumam viņam pietrūka divu gadu. Par apgāda vadītāju reģistrēja viņa māti Annu Rudzīti. Tā likumu apgāja ar likumu.

Daudz grūtāk kļūt par izdevēju bija cariskajā Krievijā līdz 1905. gadam. Kuriozs gadījums notika ar izcilo grāmatizdevēju Ansi Gulbi. 1903. gadā viņš bija nodomājis sākt izdevējdarbību ar mēnešrakstu «Pēterburgas Žurnāls». Sarunājis par žurnāla redaktoru teologu, vēlāk Latvijas Universitātes profesoru Ludi Bērziņu, kas toreiz bija skolotājs Kijevā, A. Gulbis 3. maijā iesniedza Galvenajai preses lietu pārvaldei abu dokumentus un izdodamā žurnāla programmu. Lai labvēlīgi noskaņotu pārvaldes ierēdņus, A. Gulbis iesniegumā rakstīja: «Vēloties palīdzēt daudzajiem latviešu ienācējiem Pēterburgā un Iekškrēvijas guberņās labāk iepazīties un tuvināties krievu dzīvei vispār un Pēterburgai sevišķi kā šīs dzīves centram un cenšoties sasniegt šo mērķi ar latviešu publikas informēšanu par Pēterburgas dzīvi, (...) pagodinot padevīgi lūgt Galve-

no preses lietu pārvaldi atļaut man izdot ikmēneša žurnālu latviešu valodā.» Pārvalde no Policijas departamenta un Kijevas un Vidzemes gubernatora vēlējis iegūt ziņas par A. Gulbi un L. Bērziņu. Par L. Bērziņu no Kijevas pienāca labvēlīgas ziņas — viņš nav sodīts, un nav sūdzību par viņa tikumisko un politisko stāju. Turpretim par Ansi Gulbi, kas toreiz strādāja ļoti labi atalgotu darbu Pēterburgā, Policijas departaments 9. septembrī ziņoja, ka tas esot rakstvedis kādā valsts viņa noliktavā Rīgā ar 70 rubļu atalgojuma mēnesī un tam citu līdzekļu neesot. Acīmredzot bija atradies vēl kāds cits Ansis Gulbis... Galvenās preses lietu pārvaldes priekšnieks uzrakstīja rezolūciju: «Ievērojot to, ka lūdzējam nav nepieciešamo līdzekļu projektējamā žurnāla izdošanai, ir pamats aizdomām, ka viņš žurnāla izdošanai ir tikai fiktīva persona. Noraidīt!»⁵¹²

Ansis Gulbis bija sarūgtināts par neveiksmi un domāja, ka iedarbojušies kādi viņa nelabvēļi vai arī ierēdņiem dotais kukulis bijis par mazu. Patiesību viņš tā arī neuzzināja; tā atklājās, tikai ielūkojoties Pēterburgas arhīva materiālos.

Saskaņā ar 1924. gada likumu Latvijā pastāvēja vienkārša pieteikumu sistēma preses darbībai: ja personas atbilda likuma nosacījumiem, Iekšlietu ministrija nevarēja liegt atļauju ne izdevēja, ne redaktora darbībai. Stāvoklis mainījās 1934. gadā, kad valstī izveidojās autoritārā iekārta. Preses tiesības ierobežoja vairāki atsevišķi noteikumi, ko 1938. gada 11. februārī ietvēra jaunā Preses likumā. Pieteikumu sistēmas vietā stājās atļauju sistēma: periodiskajam izdevumam vai grāmatu izdevniecībai bija jāsaņem Sabiedrisko lietu ministrijas atļauja. Bija vesela rinda noteikumu personām, kas vēlējās kļūt par periodiskā izdevuma atbildīgo redaktoru: tam bija jābūt Latvijas pilsonim; ja izdevums ir latviešu valodā, redaktoram jābūt latvietim; redaktoram jābūt vismaz 25 gadus vecam, ar piemērotu aroda izglītību, jābūt nevainojamam morālā ziņā un nesodītam par mantkārīgā nolūkā izdarītu noziegumu vai par pretvalstisku noziegumu.

Pieteikumu sistēmas un pat atļauju sistēmas nosacījumi tikai minimāli ierobežo preses brīvību salīdzinājumā ar valsts varas tiesībām ietekmēt preses izdevumu saturu un politisko virzienu, cenžēt rakstus un administratīvi sodīt par noteikumu neievērošanu, kā arī administratīvi apturēt periodisko izdevumu un izdevniecību darbību, apķīlāt un iznīcināt periodiskos un neperiodiskos izdevumus.

Par to, cik tālu valsts vara var iejaukties preses darbībā un cik tālu tā var noteikt jautājumu loku, par kuriem presē rakstīt aizliegts, ir notikušas nebeidzamas diskusijas. Vienīgais kritērijs šajā jautājumā nav demokrātijas attīstības pakāpe. Liela loma ir izglītības līmenim un tautas vai zemes vēsturiskajām tradīcijām. Uzskati mainās arī laika gaitā: mainās laiki, mainās tikumi. Lūk, daži piemēri.

Kad 1865. gadā Vācijā iznāca Vilhelma Buša «Maksis un Morīcs», ko Aspazijas (vēlāk arī citu rakstnieku) tulkojumā pazīst arī katrs latviešu bērns, šī grāmata kļuva ļoti populāra. Taču pēc dažiem gadiem Prūsijas Izglītības ministrijas Skolu pārvalde aizliedza darbu izplatīt, jo tas kaitējis skolotāju autoritātei. Mūsu dienās šādu motīvu grūti iedomāties.

1915. gadā bija pabeigts Krišjāņa Barona mūža darbs: «Latvju dainu» pēdējā — sestā — sējuma korektūras bija izlasītas un izlabotas, un bija jāgaida no Pēterpils iespiestais eksemplārs. Bet pēkšņi radās šķēršļi. 21. aprīlī Petrogradas Preses komitejas priekšnieks rakstīja Galvenajai preses lietu pārvaldei satrauktu ziņojumu par šo Ķeizariskās Zinātņu akadēmijas izdevumu: «Izskatot šo izdevumu pēc būtības, Petrogradas Preses komiteja atrada to par pilnīgi nepieļaujamu brīvai apgrozībai publikā, tāpēc ka tā saturs ir tieši pornogrāfisku, netikumīgu un, kā paši sastādītāji raksturo, necenzējamu dziesmu krājums. Ievērojot to, ka šo grāmatu Ķeizariskā Zinātņu akadēmija, bez šaubām, izdevusi zinātniskos nolūkos, un neatrodot tāpēc iemesla uzlikt šai grāmatai arestu pēc pazīmēm, kas paredzētas Sodu likumu 1001. pantā, Petrogradas Preses komiteja pagodinās par minēto ziņot Galvenajai preses lietu pārvaldei.»

Rakstam bija pievienota cenzora Mārtiņa Remiņa atsauksme ar vairāku tautasdziesmu tulkojumu krievu valodā. Cenzors rakstīja, ka šajā dainu krājumā galvenokārt attēlotas dzimumu attiecības, atklāti nosaukti dzimumorgāni, tāpēc nebūtu pieļaujama grāmatas atklāta pārdošana.

Jau nākamajā dienā Galvenās preses lietu pārvaldes priekšnieka vietnieks A.M. Muromcevs deva norādījumu Petrogradas Preses komitejai uzlikt dainu sējumam arestu un ierosināt tiesas vajāšanu uz Sodu likumu 1001. panta pamata. 28. aprīlī tas pats Muromcevs rakstīja Zinātņu akadēmijas viceprezidentam P.V. Ņikitinam, ka dainu 6. sējuma eksemplārus var izmantot vie-

nīgi akadēmijas locekļi. Metiena lielākajai daļai draudēja iznīcināšana.

Līdz tiesas procesam un dainu sadedzināšanai tomēr nenonāca. Zinātņu akadēmijas galvenais sekretārs S. Oldenburgs ziņoja Galvenās preses lietu pārvaldes priekšniekam, ka «Latvju dainu» 6. sējumam iespiedis jaunu titullapu ar norādījumu, ka izdevums «pārdošanā nav nododams». ⁵¹³ Sējuma metiena lielākā daļa iegula Zinātņu akadēmijas noliktavā. Pēc cenzūras atcelšanas 1917. gadā šis sējums bija atrodams visos Petrogradas grāmatu veikalos.

Neatkarīgajā Latvijā 1918. gada 18. novembrī bija deklarēta preses un vārda brīvība, bet, kad to nācās realizēt, radās sarežģījumi. Bija kara laiks, un bija nepieciešami ierobežojumi preses ziņojumos par militāriem jautājumiem. Kad Kurzeme bija atbrīvota no lielinieku karaspēka un Pagaidu valdība bija atgriezusies Rīgā, armijas virspavēlnieks ģenerālis D. Šimonsons 1919. gada 30. jūlijā izdeva pavēli par kara cenzūras ieviešanu. Cenzori stājās pie darba un svītvoja visu, ko ikkurš no viņiem uzskatīja par vajadzīgu. Īpaši cieta sociāldemokrātu laikraksti. Tautas Padomes sociāldemokrātu frakcijas locekļi protestēja. 23. augusta sēdē viņi iesniedza steidzamu pieprasījumu Ministru prezidentam. Motivējot pieprasījumu, F. Menders teica: «Kara cenzūra, kas ieviesta ar armijas virspavēlnieka pavēli, tiek ar katru dienu apzinīgi vai neapzinīgi pārvērsta par politisku cenzūru. Nezinu, vai ir kāda slepena pavēle, bet fakts ir tas, ka mums pastāv politiska cenzūra zem kara cenzūras maskas. Minētajā pavēlē sacīts, ka aizliegts ne-labvēlīgi atsaukties par karaspēku vai kara iestāžu darbību. Turpretim cenzūras prakse rāda pavisam ko citu. Tā prakse, pie kuras sāk pieturēties mūsu cenzori, ir ļoti slidena un var novest pie tā, ka tas, ko mēs saucam par brīvo vārdu, Latvijā nebūs. Jādomā, ka cilvēkiem, kuri iecelti par kara cenzoriem, nav ne mazākās jēgas par literatūru un žurnālistiku, ja viņi sāk rīkoties kā vecos laikos antidemokrātiskie krievu cenzori ar savu sarkano zīmuli.» ⁵¹⁴

Sociāldemokrātu pieprasījumi par cenzoru darbību bija arī dažās turpmākajās Tautas Padomes sēdēs, un Pagaidu valdības pārstāvjiem nācās piekrist, ka daži cenzori savā darbībā ir pārcenkušies. Vēl vairāk iebildumu radās tad, kad pēc armijas virspavēlnieka štāba priekšnieka pavēles izdeva instrukciju cenzoriem un laikrakstu redakcijām, kurā bija aizliegts laikrakstos apspriest miera slēgšanas nepieciešamību un nosodoši kritizēt valdību un val-

dības rīkojumus. 1920. gada 21. janvāra Tautas Padomes sēdē bija liela diskusija par preses brīvību un tās ierobežojumiem.

J. Akurāters, kas Tautas Padomē pārstāvēja nacionāldemokrātu partiju, uzstājās pret absolūtu preses brīvību: «Pat Francijā, kur ir pirmā brīvības nesēja, nav absolūtas preses brīvības. Kara laikā tur preses brīvība tika vēl nežēlīgāk apspiesta kā pie mums. Ar to Francija panāca, ka viņa uzvarēja. Tani brīdī, kad valsts iet bojā, nevar ļaut katram izteikties. Vajadzīgs ķirurgs, kurš ar savu operācijas nazi izgriež visu, kas lieks, un izved tautu jaunā dzīvē. Mums jārēķinās ar apstākļiem. Par preses brīvību var runāt tik tālu, cik tālu viņa neiziet uz mūsu Satversmes postīšanu.»⁵¹⁵

Diskusija turpinājās 26. janvārī, kad uz sociāldemokrātu iesniegto pieprasījumu atbildēja iekšlietu ministrs Arveds Bergs. Viņš noraidīja pārmetumus, kas diskusijā bija izteikti gan preseī, gan cenzoriem: «Mūsu prese ir tīra. Viņa savu reputāciju uzturēs arī tālāk, un mums par viņu nav jāšaubās. Viņa ir pilnā mērā savus uzdevumus izpildījusi šajos grūtos laikos, un es to nebūt nekautrējos teikt. Tāpēc no valdības puses nav nekādu iemeslu uzlikt viņai spaidus. (...) Jūs prasāt, kādus soļus valdība nodomājusi spert, lai preses brīvība nebūtu apdraudēta. Nekādus. Viņi nav vajadzīgi, tādēļ ka preses brīvība nav apdraudēta. Mūsu prese ir brīvāka nekā kaut kurā karojošā valstī, bet pret preses anarhiju valdība ir spiesta rīkoties. Priekš tam Latvijā ir prokurors un, es ceru, vienmēr būs prokurori.»⁵¹⁶

Beidzoties kara stāvoklim, izbeidzās arī militāro cenzoru darbība. 1924. gada Preses likums miera apstākļos neparedzēja ne pirmcenzūru, ne pēccenzūru. Periodisko un neperiodisko izdevumu apķīlāšana, konfiscēšana, izdevējdarbības apturēšana un vainīgo saukšana pie atbildības varēja notikt Kriminālprocesa likumā paredzētajā kārtībā, tātad uzraudzība un sankciju noteikšana no administratīvajām iestādēm pārgāja prokuratūras un tiesas pārziņā. Taču arī Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļā bija ierēdņi, kuru uzdevums — sekot izdoto grāmatu un periodiskās preses saturam un, konstatējot likumu pārkāpumus, ziņot par to prokuratūrai.

Uzmanības centrā bija gan politiskie raksti, kas vērsās pret valsts iekārtu, gan literatūra, kas skāra morāli. Bija, piemēram, vairāki žurnāli, kuru izdevējus un redaktorus tiesa sodīja vai apturēja izdevuma iznākšanu par pornogrāfiju («Mīla un Flirts»,

«Mīla un Laulība», «Mīla, Laulība un Flirts» un citi). Sabiedrības lielākā daļa atzina sankcijas pret šiem izdevumiem un to vadītājiem par pareizām. Tagad, kad no tā laika jau pagājis vairāk nekā pusgadsimts, sabiedrībā valdošā morāle nav vairs tik stingra. Viens no šo erotisko izdevumu izdevējiem, redaktoriem un rakstu autoriem Helmārs Rudzītis par savu žurnālu «Sensācija» atmiņās raksta: ««Sensācijas» saturs bija riskantāks, arī bildes «atklātākas» [nekā citos žurnālos], bet, salīdzinot ar šodienas izdevumiem, «Sensācija» neliktos nemaz sensacionāla, šodien tā pat dažam labam pamatskolniekam liktos bāla un «neierosinoša».»⁵¹⁷ Un viņam ir taisnība.

Tomēr presē bija vairākas citas nevēlamas parādības, kas slēpās aiz «brīvās preses» aizkara. Te minams visai izplatītais žurnāls «Aizkulises» (1925—1934), kura faktiskais izdevējs un redakcijas vadītājs bija žurnālists A. Tupiņš. Liela sabiedrības daļa šo žurnālu nosodīja par populāru personu (mākslinieku, valsts darbinieku) ģimenes dzīves attēlošanu, par intrigu vērpšanu, par tukšu baumu izplatīšanu. «Aizkulišu» rakstiem bija arī traģiskas sekas. Izcilā pianiste Lilija Kalniņa-Ozoliņa, satraukta par kādu viņas personisko dzīvi aizskarošu rakstu, 1934. gadā izdarīja pašnāvību. Sašutums sabiedrībā bija tik liels, ka mākslinieku grupa ar Nacionālās operas diriģentu komponistu Jāni Kalniņu priekšgalā izdemolēja J. Lukstiņa spiestuvi, kur iespieda «Aizkulises».

Ierosinot grozījumus Preses likumā un Sodū likumos, valdība vairākkārt centās ierobežot nevēlamās tendences periodiskajā un neperiodiskajā presē. Saeimas deputātu vairākums parasti ļoti jūtīgi reaģēja uz mēģinājumiem ierobežot preses brīvību. Tā notika, piemēram, 1933. gadā, kad Ā. Bļodnieka vadītais Ministru kabinets Satversmes 81. panta kārtībā izdarīja grozījumus Preses likumā un Sodū likumos, nosakot ierobežojumus preses izplatīšanā un paredzot stingrākas sankcijas par valsts atbildīgo darbinieku nonievāšanu. Ar lielu balsu vairākumu Saeimā 20. oktobra sēdē noraidīja izdarītos likumu grozījumus. Raksturīga bija dzejnieka K. Skalbes (Demokrātiskā centra deputāta) runa, aizstāvot preses brīvību. «Brīvā prese,» teica Skalbe, «organizēja un propagandēja brīvās Latvijas ideju. Ja mūsu mazā armija varēja darīt brīnumus, tad par to mums jāpateicas arī brīvajai preseī. Kas mums palīdzēja satriekt lieliniekus, kas mums palīdzēja satriekt Bermontu? Tas, ka mūsu vidū bija brīvības ideja, kuras nebija ne vienā, ne otrā

pusē. Brīvības ideja bija ar mums visās cīņās, un, lūk, tāpēc mēs uzvarējām. Tagad valsts pastāv jau 15 gadu, un mums nedraud nekādas iekšējas briesmas, nekādi nemieri. Bet tagad acimredzot valdība grib palaisties uz tiem mehāniskiem spēkiem, kas viņai rokā: uz rupju valsts varu, — un tamdēļ ierobežo preses brīvību. Mani kungi, tā ir liela kļūda, jo brīva prese arvien ir palīdzējusi valstij viņas darbā, apkarodama panamas, korupcijas, atsegdama valsts dzīves trūkumus, jo bez kritikas neviena valsts nevar pastāvēt.»⁵¹⁸

Stāvoklis mainījās pēc 1934. gada 15. maija. Pārejot no demokrātiskās iekārtas uz autoritāro, presi pakļāva ierobežojumiem. Atkal darbojās cenzūra. Periodiskās preses iepriekšēja cenzūra 1934. gadā pastāvēja tikai īsu laiku, bet aktīva bija pēccenzūra. Iekšlietu un vēlāk Sabiedrisko lietu ministrijā cenzori sekoja ne vien jaunajām grāmatām un periodiskajai presei, bet sijāja arī iepriekšējos gados iznākušo literatūru. Saskaņā ar 1938. gada jauno Preses likumu liela vara preses lietās bija sabiedrisko lietu ministra rokās — ne tikai tiesības apstiprināt izdevējus un atbildīgos redaktorus, bet arī apķīlāt preses izdevumus un lemt par to iznīcināšanu, prasīt atbildīgā redaktora maiņu, sodīt atbildīgo redaktoru un izdevēju. Tiesa gan, gadījumu, kad ministrs izlietoja šīs tiesības, nebija visai daudz, bet jau šādas rīcības iespēja lika izdevējiem un redaktoriem būt ļoti piesardzīgiem. Tā, piemēram, «Jaunāko Ziņu» šefredaktors Antons Benjamiņš bieži saviem redaktoriem pirms rakstu iespiešanas lika sūtīt rakstu novilkumus pārbaudei uz Sabiedrisko lietu ministriju.

Iepriekšējo cenzūru periodiskajai presei atjaunoja pēc otrā pasaules kara sākšanās 1939. gada 1. septembrī. Šai cenzūrai bija pakļauti ārpolitiskie un militārie raksti, jo valdība uzmanījās, lai karojošās valstis nevarētu to vainot neitralitātes pārkāpšanā. Svītroja daudzus rakstus. Tā, piemēram, kad 1939. gada 18. septembrī Padomju Armija iegāja Polijā, Aleksandrs Grīns uzrakstīja avīzei «Brīvā Zeme» ievadrakstu «Polijas ceturtā dališana». Rakstā bija asa apsūdzība Padomju Savienībai un Vācijai, kas — autora vārdiem — turpināja cara un ķeizara imperiālistisko politiku un sadalīja Poliju, noslīcinot tās brīvību asinīs. Grīna raksts jau bija salikts iespiešanai, bet tā publicēšanu apturēja sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš.

Raksti, kas neskāra ārpolitiku, ārzemju informāciju un militāros jautājumus, netika cenzēti. Taču ļoti bieži atbildīgi valsts darbinieki deva personiskus norādījumus preseī.

Un tad nāca padomju okupācijas laiks, kad iepriekš cenzējama bija katra rakstu rinda un kad preses brīvība kļuva par skaistas pagātnes jēdzienu.

Konstantīns Karulis

AVOTU UN LITERATŪRAS NORĀDES

- ¹ Latvijas Sargs. — 1919. — 13. febr. — Nr. 21.
- ² Valdības Vēstnesis. — 1919. — 1. aug. — Nr. 1.
- ³ Latvijas Sargs. — 1919. — 30. jūl. — Nr. 99.
- ⁴ Valdības Vēstnesis. — 1919. — 14. dec. — Nr. 86.
- ⁵ Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LVVA), 3724. f., 1. apr., 25., 26. lp.
- ⁶ Latvijas Tautas Padome [stenogrammas]. 2. puse. — R., 1920. — 743. lpp.
- ⁷ Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas. — 1922. — 6. burtn. — 607. lpp.
- ⁸ Turpat. — 1922. — 11. burtn. — 1559. lpp.
- ⁹ Valdības Vēstnesis. — 1920. — 9. nov. — Nr. 257.
- ¹⁰ Turpat. — 1921. — 20. janv. — Nr. 15.
- ¹¹ Likumu un Valdības Rīkojumu Krājums. — 1921. — 22. martā. — 6. burtn. — 97., 98. lpp.
- ¹² Valdības Vēstnesis. — 1921. — 12. aug. — Nr. 179.
- ¹³ Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. 3. sesija. — R., 1924. — 435.—446. sl.
- ¹⁴ Turpat. — 455.—490., 492.—505. sl.
- ¹⁵ Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. 4. sesija. — R., 1924. — 167.—178., 184., 185., 189. sl.
- ¹⁶ Valdības Vēstnesis. — 1924. — 12. febr. — Nr. 35.
- ¹⁷ Jaunais Preses likums // Latvijas Vēstnesis. — 1923. — 4. dec. — Nr. 272.
- ¹⁸ *Stalāžs J.* Preses likums // *Latvis*. — 1924. — 19. janv. — Nr. 701.
- ¹⁹ *B. Jaunais* Preses likums // *Kurzemes Vārds*. — 1923. — 6. dec. — Nr. 276.
- ²⁰ *Avots A.* Jaunais Preses likums // *Brīvā Zeme*. — 1924. — 28. febr. — Nr. 49.
- ²¹ Valdības Vēstnesis. — 1924. — 12. apr. — Nr. 86.
- ²² Turpat. — 1924. — 14. nov. — Nr. 260.
- ²³ Turpat. — 1929. — 17. maijā. — Nr. 109.
- ²⁴ Turpat. — 1930. — 20. martā. — Nr. 65.
- ²⁵ Turpat. — 1934. — 16. apr. — Nr. 83.
- ²⁶ Turpat. — 1936. — 12. martā. — Nr. 59.
- ²⁷ Turpat. — 1924. — 11. nov. — Nr. 257.
- ²⁸ LVVA, 3724. f., 1. apr., 2291. l., 1., 2., 6., 7., 14., 20., 21. lp.

- ²⁹ LVVA, 3724. f., 1. apr., 2264. l., 1., 3., 17. lp.
- ³⁰ Valdības Vēstnesis. — 1927. — 28. apr. — Nr. 92.
- ³¹ Turpat. — 1932. — 1. jūn. — Nr. 120.
- ³² *Vilde K.* Jaunatnes pasargāšana no sēnalu literatūras // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. — 1930. — Nr. 7/8. — 137.—139. lpp.
- ³³ Aizliegto grāmatu, brošūru un citu Latvijas iespiesto poligrāfisko ražojumu saraksts: Ziņas par laiku līdz 1939. gada 31. janvārim / Sast. R. Lapsiņš. — R., 1939. — 176 lpp.
- ³⁴ Sēnalu literatūras saraksts: Komisijas lēmumi līdz 1938. g. 31. decembrim / Sast. R. Lapsiņš. — R., 1939. — 102 lpp.
- ³⁵ *Ego E.* Par brīvo vārdu // Sociāldemokrāts. — 1932. — 27. apr. — Nr. 93.
- ³⁶ *Blanks E.* Preses tiesāšana // Latvijas Sargs. — 1921. — 23. nov. — Nr. 266.
- ³⁷ Cīņas balsis. 1920.—1940. — R., 1959. — 576 lpp.
- ³⁸ Turpat. — 6., 563. lpp.
- ³⁹ Līdz 1933. g. 1. augustam Latvijā bija spēkā Krievijas 1903. g. 22. marta Sodulikumi ar paskaidrojumiem un motīviem par Latvijas valdības izdotajiem grozījumiem; no 1933. g. 1. augusta — Latvijas Sodulikumi.
- ⁴⁰ LVVA, 3724. f., 1. apr., 854. l., 34. lp.
- ⁴¹ Turpat, 1122. l., 2. lp.
- ⁴² Turpat, 874. l., 11. lp.
- ⁴³ Turpat, 699. l., 3. lp.
- ⁴⁴ Turpat, 1195. l., 1. lp.
- ⁴⁵ Turpat, 1057. l., 2. lp.
- ⁴⁶ Turpat, 1227. l., 19. lp.
- ⁴⁷ Turpat, 677. l., 63. lp.
- ⁴⁸ Turpat, 967. l., 3., 4. lp.
- ⁴⁹ Turpat, 1190. l., 113., 114., 116. lp.
- ⁵⁰ Turpat, 850. l., 1., 2. lp.
- ⁵¹ Turpat, 836. l., 1., 2., 22. lp.
- ⁵² Turpat, 868. l., 18., 41., 63., 65. lp.
- ⁵³ Turpat, 832. l., 43.—48. lp.
- ⁵⁴ Turpat, 1205. l., 1., 2., 10., 17. lp.
- ⁵⁵ Turpat, 1118. l., 1., 2., 3., 6., 9. lp.
- ⁵⁶ Turpat, 1128. l., 1., 2., 3., 6. lp.
- ⁵⁷ Turpat, 883. l., 17., 18., 20. lp.
- ⁵⁸ Turpat, 1018. l., 9., 10. lp.
- ⁵⁹ Turpat, 859. l., 10., 11., 22., 23. lp.
- ⁶⁰ Turpat, 1333. l.; 18., 19. lp.
- ⁶¹ Turpat, 593. l., 1., 6. lp.
- ⁶² Turpat, 880. l., 10., 14. lp.
- ⁶³ Turpat, 865. l., 9., 10., 14., 15. lp.
- ⁶⁴ Turpat, 1243. l., 1.—44., 46., 58. lp.
- ⁶⁵ Turpat, 879. l., 10., 11. lp.
- ⁶⁶ Turpat, 1409. l., 1., 10. lp.
- ⁶⁷ Turpat, 1223. l., 5., 8., 9., 10. lp.

- 68 LVVA, 3724. f., 1. apr., 690. l., 10., 11., 16. lp.
69 Turpat, 1319. l., 21., 22. lp.
70 Turpat, 1084. l., 1., 2. lp.
71 Turpat, 1412. l., 59., 60. lp.
72 Turpat, 783. l., 1., 2. lp.
73 Turpat, 1250. l., 1., 3., 5., 7., 8., 11., 18. lp.
74 Turpat, 804. l., 18., 19. lp.
75 Turpat, 1176. l., 6., 7. lp.
76 Turpat, 1135. l., 3., 4. lp.
77 Turpat, 704. l., 3., 5. lp.
78 Turpat, 700. l., 1., 3. lp.
79 Turpat, 1313. l., 49., 51. lp.
80 Turpat, 1231. l., 14., 16., 20., 21. lp.
81 Turpat, 855. l., 7. lp.
82 Turpat, 592. l., 1., 20., 86., 87., 91. lp.
83 Turpat, 1131. l., 1., 2., 12. lp.
84 Turpat, 808. l., 2., 3. lp.
85 Turpat, 1016. l., 5., 6. lp.
86 Turpat, 1082. l., 2., 3., 13. lp.
87 Turpat, 802. l., 2., 3., 12., 16. lp.
88 Turpat, 720. l., 4., 6., 16. lp.
89 Turpat, 807. l., 1., 3., 12. lp.
90 Turpat, 954. l., 1., 24., 48., 55. lp.
91 Turpat, 1008. l., 3., 7., 8., 14., 15. lp.
92 Turpat, 591. l., 31.—33. lp.
93 Turpat, 969. l., 1. lp.
94 Turpat, 1083. l., 2., 8., 10. lp.
95 Turpat, 834. l., 1., 2., 8. lp.
96 Turpat, 748. l., 1.—5., 9. lp.
97 Turpat, 1312. l., 5., 16., 23. lp.
98 Turpat, 654.a l., 19., 23. lp.
99 Turpat, 1134. l., 55., 57. lp.
100 Turpat, 741. l., 23., 29. lp.
101 Turpat, 1103. l., 18., 26., 27., 32. lp.
102 Turpat, 956. l., 17., 18.—20., 22., 23., 25. lp.
103 Turpat, 590. l., 18., 41., 44., 45., 48. lp.
104 Turpat, 853. l., 1., 13. lp.
105 Turpat, 1007. l., 2., 6., 12. lp.
106 Turpat, 1106. l., 1., 2., 10., 12. lp.
107 Turpat, 852. l., 22., 25., 26., 27. lp.
108 Turpat, 1305. l., 1., 4., 5., 6. lp.
109 Turpat, 1167. l., 1.—39. lp.
110 Turpat, 724. l., 1., 3., 5., 6. lp.
111 Valdības Vēstnesis. — 1925. — 23. okt. — Nr. 238.
112 Turpat. — 1931. — 2. sept. — Nr. 195.; 9. sept. — Nr. 201.

- 113 Valdības Vēstnesis. — 1931. — 26. sept. — Nr. 216.
- 114 Turpat. — 4. febr. — Nr. 27.
- 115 Turpat. — 2. dec. — Nr. 271.
- 116 Turpat. — 1928. — 2. okt. — Nr. 223.
- 117 Turpat. — 1929. — 13. martā. — Nr. 59.
- 118 Turpat. — 1931. — 23. sept. — Nr. 213.
- 119 Turpat. — 2. sept. — Nr. 195.; 9. sept. — Nr. 201.
- 120 Turpat. — 1929. — 6. jūl. — Nr. 148.; 10. jūl. — Nr. 151.
- 121 Turpat. — 1928. — 5. okt. — Nr. 226.
- 122 Turpat. — 1925. — 23. okt. — Nr. 238.
- 123 Turpat. — 1931. — 11. apr. — Nr. 79.
- 124 Turpat. — 1925. — 23. okt. — Nr. 238.
- 125 Turpat. — 1926. — 29. maijā. — Nr. 116.
- 126 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1004. l., 1.—3., 15. lp.
- 127 Turpat, 831. l., 1.—8., 10., 11. lp.
- 128 Turpat, 822. l., 18. lp.
- 129 Turpat, 1200. l., 1., 2., 4.—6., 12., 21. lp.
- 130 Turpat, 849. l., 18., 22., 31. lp.
- 131 Turpat, 1107. l., 3. lp.
- 132 Turpat, 1193. l., 1. lp.
- 133 Turpat, 1353. l., 1.—9., 11., 30. lp.
- 134 Turpat, 1352. l., 1.—5. lp.
- 135 Turpat, 1214. l., 1., 2., 14. lp.
- 136 Turpat, 1014. l., 1.—4. lp.
- 137 Turpat, 1011. l., 1.—8., 11., 12., 14. lpp.
- 138 Turpat, 1376. l., 1.—16., 19., 20., 22. lp.
- 139 Turpat, 696. l., 1., 5., 6., 9., 15. lp.
- 140 Turpat, 695. l., 1., 2. lp.
- 141 Turpat, 1204. l., 1., 4., 7. lp.
- 142 Turpat, 1199. l., 1., 3., 7., 12. lp.
- 143 Turpat, 1013. l., 1., 4., 6. lp.
- 144 Turpat, 1012. l., 1., 2., 4., 5. lp.
- 145 Turpat, 825. l., 1.—13., 39. lp.
- 146 Turpat, 697. l., 1.—3., 7., 9. lp.
- 147 Turpat, 733. l., 1., 4. lp.
- 148 Turpat, 828. l., 1.—10., 12., 17., 18., 29. lp.
- 149 Turpat, 1356. l., 1.—10., 18., 31. lp.
- 150 Turpat, 1021. l., 3., 4., 6., 15. lp.
- 151 Likums par Valsts bibliotēku // Valdības Vēstnesis. — 1922. — 1. jūn. — Nr. 121.
- 152 Latvijas Sargs. — 1919. — 13. febr. — Nr. 21.
- 153 Valdības Vēstnesis. — 1937. — 3. aug. — Nr. 171.
- 154 Turpat. — 1934. — 16. maijā. — Nr. 107.
- 155 *Bērziņš A.* Labie gadi: Pirms un pēc 15. maija. — Ņujorkā, 1963. — 186.—190. lpp.

- 156 *Labsvīrs J.* Atmiņas un pārdomas. — 142.—144. lpp.; *Labsvīrs J.* Kā tas bija īstenībā // Austrālijas Latvietis. — 1988. — 10. jūn. — Nr. 1931.
- 157 Latviešu periodika. 3. sēj. — R., 1988. — 485. lpp.
- 158 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1514. l., 21. lp.
- 159 Valdības Vēstnesis. — 1934. — 17. nov. — Nr. 261.
- 160 Rīkojums par kara stāvokļa izsludināšanu // Valdības Vēstnesis. — 1934. — 16. maijā. — Nr. 107.
- 161 Slēgtie laikraksti un žurnāli // Brīvā Zeme. — 1934. — 17. maijā. — Nr. 107.
- 162 Jaunākās Ziņas. — 1934. — 17. maijā. — Nr. 108.
- 163 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1514. l., 3., 7.—19., 25.—33., 41., 46.—48., 50.—54. lp.
- 164 *Alberings L., Līnis E.* Rūjiena. — Vāsteras, 1978. — 124 lpp.
- 165 Valdības Vēstnesis. — 1934. — 11. okt. — Nr. 229.
- 166 Jaunais Kurzemnieks. — 1934. — 17. okt. — Nr. 42.
- 167 Ventas Bals. — 1934. — 23. okt. — Nr. 81.
- 168 LVVA, 3724. f., 1. apr., 784. l., 1.—13., 19. lp.
- 169 Jaunākās Ziņas. — 1935. — 21. sept. — Nr. 215.
- 170 Valdības Vēstnesis. — 1936. — 25. apr. — Nr. 93.
- 171 LVVA, 3724. f., 1. apr., 656. l., 1., 2. lp.
- 172 Turpat, 1119. l., 2., 3., 5., 7. lp.
- 173 Turpat, 1178. l., 1., 2. lp.
- 174 Valdības Vēstnesis. — 1937. — 26. apr. — Nr. 92.
- 175 Turpat. — 1937. — 13. sept. — Nr. 206.
- 176 Turpat. — 10. nov. — Nr. 256.
- 177 LVVA, 3724. f., 1. apr., 795. l., 3., 5., 6., 9. lp.
- 178 Turpat, 1326. l., 1., 2. lp.
- 179 Turpat, 1321. l., 1., 2. lp.
- 180 Turpat, 846. l., 1., 2. lp.
- 181 Turpat, 901. l., 1., 2. lp.
- 182 Turpat, 896. l., 1., 2. lp.
- 183 Turpat, 1395. l., 1. lp.; 1396. l., 1., 2. lp.
- 184 Turpat, 757. l., 1., 2. lp.
- 185 Jaunais Ceļš. — 1934. — 30. jūn. — Nr. 64.
- 186 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1514. l., 15., 25. lp.
- 187 Brīvā Zeme. — 1934. — 3. jūn. — Rīta izd.
- 188 Latgolas Škola. — 1935. — Nr. 4. — 16. lpp.
- 189 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1514. l., 5., 6. lp.
- 190 *Jansons M.* Preses likums un Latvijas prese // Vārds. — 1938. — Nr. 11. — 484. lpp.
- 191 *Lapiņš J.* Atdzimšana. — R., 1935. — 114. lpp.
- 192 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1041. l., 1., 2. lp.
- 193 Turpat, 788. l., 1., 2. lp.
- 194 Turpat, 892. l., 1., 2. lp.
- 195 Turpat, 1042. l., 1., 2. lp.
- 196 Turpat, 1037. l., 1., 2. lp.
- 197 Turpat, 714. l., 1., 2. lp.

- 198 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1102. l., 1., 2. lp.
 199 Turpat, 897. l., 1., 2. lp.
 200 Turpat, 898. l., 1., 2. lp.
 201 Turpat, 915. l., 1., 2. lp.
 202 Turpat, 902. l., 1., 2. lp.
 203 Turpat, 1283. l., 1., 2. lp.
 204 Turpat, 633. l., 1., 2. lp.
 205 Turpat, 634. l., 1., 2. lp.
 206 Turpat, 811. l., 1., 3. lp.
 207 Turpat, 809. l., 1., 2. lp.
 208 Turpat, 762. l., 1., 2., 4., 5. lp.
 209 Turpat, 627. l., 1., 2. lp.
 210 Turpat, 913. l., 1., 2. lp.
 211 Turpat, 712. l., 1., 2. lp.
 212 Turpat, 1288. l., 1., 2. lp.
 213 Turpat, 920. l., 1., 2. lp.
 214 Turpat, 1032. l., 1., 2. lp.
 215 Turpat, 759. l., 1., 2. lp.
 216 Turpat, 1044. l., 1., 2. lp.
 217 Turpat, 1415. l., 1., 2. lp.
 218 Turpat, 1187. l., 1., 2. lp.
 219 Turpat, 919. l., 1., 2. lp.
 220 Turpat, 861. l., 2., 3., 4. lp.
 221 Turpat, 673. l., 1., 2. lp.
 222 Turpat, 1035. l., 1., 2. lp.
 223 Turpat, 776. l., 1., 2. lp.
 224 Turpat, 1152. l., 1., 2. lp.
 225 Turpat, 1282. l., 1., 2. lp.
 226 Turpat, 798. l., 1., 2. lp.
 227 Turpat, 638. l., 1., 2. lp.
 228 Turpat, 923. l., 1., 2. lp.
 229 Turpat, 1286. l., 1., 2. lp.
 230 Turpat, 1048. l., 1., 2. lp.
 231 Turpat, 1270. l., 1., 2. lp.
 232 Turpat, 1034. l., 1., 2. lp.
 233 Turpat, 1399. l., 1., 2. lp.
 234 Turpat, 1163. l., 1., 2. lp.
 235 Turpat, 767. l., 1., 2. lp.
 236 Turpat, 926. l., 1., 2. lp.
 237 Turpat, 1266. l., 1., 2. lp.
 238 Turpat, 1159. l., 1., 2. lp.
 239 Turpat, 1271. l., 1., 2. lp.
 240 Turpat, 751. l., 1., 2., 3. lp.
 241 Turpat, 1284. l., 1., 2. lp.
 242 Turpat, 1095. l., 1., 2. lp.

- 243 LVVA, 3724. f., 1. apr., 921. l., 1., 2. lp.; 766. l., 1., 2. lp.
- 244 Turpat, 826. l., 1., 2. lp.
- 245 Turpat, 1290. l., 1., 2. lp.
- 246 Turpat, 987. l., 1., 2. lp.
- 247 Turpat, 625. l., 1., 2. lp.
- 248 Turpat, 900. l., 1., 2. lp.
- 249 Turpat, 812. l., 1., 2. lp.
- 250 Turpat, 1298. l., 1., 2. lp.
- 251 Turpat, 1260. l., 1., 2. lp.
- 252 Turpat, 909. l., 1., 2. lp.
- 253 Turpat, 1182. l., 1., 2. lp.
- 254 Turpat, 1029. l., 1., 2. lp.
- 255 Turpat, 903. l., 1., 2. lp.
- 256 Turpat, 635. l., 1., 2. lp.
- 257 Turpat, 774. l., 1., 2., 5., 6. lp.
- 258 Turpat, 709. l., 1., 2. lp.
- 259 Turpat, 1033. l., 1., 2. lp.
- 260 Turpat, 706. l., 1., 10., 23. lp.
- 261 Turpat, 1097. l., 1., 2. lp.
- 262 Turpat, 1274. l., 1., 2. lp.
- 263 Turpat, 1272. l., 1., 2. lp.
- 264 Turpat, 1039. l., 1., 2. lp.
- 265 Turpat, 1031. l., 1., 2. lp.
- 266 Turpat, 912. l., 1., 2. lp.
- 267 Turpat, 629.a l., 1., 2. lp.
- 268 Turpat, 1001. l., 1., 2. lp.
- 269 Turpat, 620. l., 2., 5. lp.
- 270 Turpat, 1280. l., 1., 2. lp.
- 271 Turpat, 1053. l., 1., 2. lp.
- 272 Turpat, 1323. l., 1., 2., 4. lp.
- 273 Turpat, 1164. l., 1., 2., 4. lp.
- 274 Turpat, 1027. l., 1., 2. lp.
- 275 Turpat, 1289. l., 1., 2. lp.
- 276 Turpat, 1264. l., 1., 2. lp.
- 277 Turpat, 1036. l., 1., 2. lp.; 1028. l., 1. lp.
- 278 Turpat, 1327. l., 1., 2. lp.
- 279 Turpat, 674. l., 1., 2., 4. lp.
- 280 Turpat, 1291. l., 1., 2., 5., 6. lp.
- 281 Turpat, 1155. l., 1., 2. lp.
- 282 Turpat, 810. l., 1., 2. lp.
- 283 Turpat, 630. l., 1., 2. lp.
- 284 Turpat, 768. l., 1., 2. lp.
- 285 Turpat, 1156. l., 1., 2. lp.
- 286 Turpat, 892. l., 1., 2. lp.
- 287 Turpat, 624. l., 1., 2. lp.

- 288 LVVA, 3724. f., 1. apr., 755. l., 1., 2. lp.
289 Turpat, 799. l., 1., 2. lp.
290 Turpat, 629. l., 1., 2. lp.
291 Turpat, 1261. l., 1., 2. lp.
292 Turpat, 626. l., 1., 2. lp.
293 Turpat, 672. l., 1., 2. lp.
294 Turpat, 894. l., 1., 2. lp.
295 Turpat, 800. l., 1., 2. lp.
296 Turpat, 764. l., 1., 2. lp.
297 Turpat, 1329. l., 1., 2. lp.
298 Turpat, 986. l., 1., 2. lp.
299 Turpat, 1400. l., 1., 2. lp.
300 Turpat, 989. l., 1., 2. lp.
301 Turpat, 1153. l., 1., 2. lp.
302 Turpat, 750. l., 1., 2. lp.
303 Turpat, 628. l., 1., 2. lp.
304 Turpat, 771. l., 1., 2. lp.
305 Turpat, 1292. l., 1., 2. lp.
306 Turpat, 708. l., 1., 2. lp.
307 Turpat, 1186. l., 1., 2. lp.
308 Turpat, 1299. l., 1., 2. lp.
309 Turpat, 933. l., 1., 2. lp.
310 Turpat, 787. l., 1., 2. lp.
311 Turpat, 785. l., 1., 2. lp.
312 Turpat, 669. l., 1., 2. lp.
313 Turpat, 1268. l., 1., 2. lp.
314 Turpat, 1258. l., 1., 2. lp.
315 Turpat, 1047. l., 1., 2. lp.
316 Turpat, 1151. l., 1., 2. lp.
317 Turpat, 1287. l., 1., 2., 6. lp.
318 Turpat, 1154. l., 1., 2. lp.
319 Turpat, 1096. l., 1., 2. lp.
320 Turpat, 1094. l., 1., 2. lp.
321 Turpat, 1000. l., 1., 2. lp.
322 Turpat, 1146. l., 57., 60. lp.
323 Turpat, 1257. l., 1., 2. lp.
324 Turpat, 1002. l., 1., 2. lp.
325 Turpat, 631. l., 1., 2. lp.
326 Turpat, 670. l., 1., 2. lp.
327 Turpat, 1030. l., 1., 2. lp.
328 Turpat, 763. l., 1., 2. lp.
329 Turpat, 1300. l., 1., 2. lp.
330 Turpat, 773. l., 1., 2. lp.
331 Turpat, 775. l., 1., 2. lp.
332 Turpat, 991. l., 1., 2. lp.

- 333 LVVA, 3724. f., 1. apr., 632. l., 1., 2. lp.
- 334 Turpat, 996. l., 1., 2. lp.
- 335 Turpat, 1158. l., 1., 2. lp.
- 336 Turpat, 977. l., 1., 2. lp.
- 337 Turpat, 786. l., 1., 2., 4. lp.
- 338 Turpat, 796. l., 1., 2. lp.
- 339 Turpat, 716. l., 1., 2. lp.
- 340 Turpat, 772. l., 1., 2. lp.
- 341 Turpat, 1184. l., 1., 2. lp.
- 342 Turpat, 1420. l., 1., 2. lp.
- 343 Turpat, 1090. l., 1., 2. lp.
- 344 Turpat, 1388. l., 2.—5., 57., 58., 60.—63., 75. lp.
- 345 Turpat, 1296. l., 1., 2. lp.; 1294. l., 1. lp.; 1293. l., 1., 2. lp.
- 346 Turpat, 1276. l., 1., 2. lp.
- 347 Turpat, 1260. l., 1., 2. lp.
- 348 Turpat, 982. l., 1., 2. lp.
- 349 Turpat, 790. l., 1., 2. lp.
- 350 Turpat, 1273. l., 1., 2. lp.
- 351 Turpat, 932. l., 12. lp.; 1278. l., 1. lp.
- 352 Turpat, 1259. l., 1. lp.
- 353 Valdības Vēstnesis. — 1937. — 2. febr. — Nr. 26.
- 354 LVVA, 3724. f., 1. apr., 914. l., 1., 2. lp.
- 355 Turpat, 927. l., 1., 2. lp.
- 356 Turpat, 981. l., 1., 2. lp.; 983. l., 1., 2. lp.; 992. l., 1., 2. lp.; 994. l., 1., 2. lp.;
995. l., 1., 2. lp.; 997. l., 1., 2. lp.; 998. l., 1., 2. lp.
- 357 Turpat, 895. l., 1., 2. lp.
- 358 Turpat, 908. l., 1., 2. lp.
- 359 Turpat, 1275. l., 1., 2. lp.
- 360 Turpat, 1161. l., 1., 2. lp.
- 361 Turpat, 758. l., 2. lp.
- 362 Turpat, 1267. l., 1., 2. lp.
- 363 Turpat, 1418. l., 1., 2. lp.
- 364 Turpat, 1148. l., 1., 2. lp.
- 365 Turpat, 922. l., 1., 2. lp.
- 366 Turpat, 713. l., 1., 2. lp.
- 367 Turpat, 1092. l., 1. lpp.
- 368 Turpat, 1089. l., 1., 2. lp.
- 369 Turpat, 1050. l., 1., 2. lp.
- 370 Turpat, 1091. l., 1., 2. lp.
- 371 Turpat, 906. l., 1., 2. lp.
- 372 Turpat, 637. l., 1., 2. lp.
- 373 Turpat, 1099. l., 1., 2. lp.
- 374 Turpat, 1149. l., 1., 2. lp.
- 375 Turpat, 1393. l., 1., 2. lp.
- 376 Turpat, 1401. l., 1., 2. lp.

- 377 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1281. l., 1., 2. lp.
378 Turpat, 1262. l., 1., 2., 4., 6. lp.
379 Turpat, 640. l., 1., 2. lp.
380 Turpat, 1402. l., 1., 2. lp.
381 Turpat, 934. l., 1., 2. lp.
382 Turpat, 968. l., 1., 26., 28., 74. lp.
383 Turpat, 636. l., 1., 2., 4. lp.
384 Turpat, 911. l., 1., 2. lp.; 923. l., 1., 2. lp.
385 Turpat, 761. l., 1., 2. lp.
386 Turpat, 1346. l., 1., 2. lp.
387 Turpat, 769. l., 1., 2. lp.
388 Turpat, 665. l., 1., 2. lp.
389 Turpat, 756. l., 2.—4., 9., 13.—14., 17. lp.
390 Turpat, 886. l., 1., 18., 22., 24., 26. lp.
391 Turpat, 1101. l., 1., 3., 4. lp.
392 Turpat, 1160. l., 1., 2. lp.
393 Turpat, 801. l., 1., 2. lp.
394 Turpat, 1023. l., 1., 3. lp.
395 Turpat, 1256. l., 1., 3.—5., 52., 53., 58. lp.
396 Turpat, 1043. l., 1., 2. lp.
397 Turpat, 1331. l., 1., 2. lp.
398 Turpat, 1417. l., 1., 2. lp.
399 Turpat, 1301. l., 1., 2. lp.
400 Turpat, 1255. l., 1., 2. lp.
401 Turpat, 754. l., 1., 4. lp.
402 Turpat, 1332. l., 1., 2. lp.
403 Turpat, 1416. l., 1., 2. lp.
404 Turpat, 1180. l., 1., 54., 58. lp.
405 Turpat, 308. l., 1., 2. lp.
406 Turpat, 752. l., 1., 4., 6., 7., 54., 58., 59., 63. lp.
407 Turpat, 1330. l., 1., 2. lp.
408 Turpat, 1052. l., 1., 2. lp.
409 Turpat, 710. l., 1., 2. lp.
410 Turpat, 1394. l., 1., 2. lp.
411 Turpat, 789. l., 1., 2. lp.
412 Turpat, 1397. l., 1., 2. lp.
413 Turpat, 1162. l., 1., 2. lp.
414 Turpat, 905. l., 1., 2. lp.
415 Turpat, 668. l., 1., 2. lp.
416 Turpat, 917. l., 1., 2. lp.
417 Turpat, 1165. l., 1., 2., 7. lp.
418 Turpat, 916. l., 1., 2. lp.
419 Turpat, 891. l., 1., 2. lp.
420 Turpat, 907. l., 1., 2. lp.
421 Turpat, 760. l., 1., 2. lp.

- 422 LVVA, 3724. f., 1. apr., 842. l., 1.—84., 87. lp.
423 Turpat, 840. l., 1.—34., 38. lp.
424 Turpat, 899. l., 1., 2. lp.
425 Turpat, 1328. l., 1., 2. lp.
426 Turpat, 1150. l., 1., 2. lp.
427 Turpat, 1253. l., 1., 8., 9., 10. lp.
428 Turpat, 971. l., 1.—8., 9., 10. lp.
429 Turpat, 1285. l., 1., 2. lp.
430 Turpat, 972. l., 1.—28., 29., 32., 34. lp.
431 Turpat, 1026. l., 1.—4. lp.
432 Turpat, 904. l., 1., 2. lp.
433 Turpat, 1183. l., 1., 2. lp.
434 Turpat, 845., l., 1., 3., 6., 8. lp.
435 Turpat, 711. l., 1., 2. lp.
436 Turpat, 1038. l., 1., 2. lp.
437 Turpat, 988. l., 1., 2. lp.
438 Turpat, 1392. l., 1., 2. lp.
439 Turpat, 873. l., 34.—36. lp.
440 Turpat, 893. l., 1., 2., 4. lp.
441 Turpat, 1302. l., 1., 2. lp.
442 Turpat, 1419. l., 1., 2. lp.
443 Turpat, 918. l., 1., 2. lp.
444 Turpat, 1297. l., 1., 2. lp.
445 Turpat, 1325. l., 1., 3. lp.; 1390. l., 1. lp.; 1024. l., 2., 4. lp.
446 Turpat, 1020. l., 2., 26.—28. lp.
447 Turpat, 666. l., 1., 2. lp.
448 Turpat, 1295. l., 1., 2. lp.
449 Turpat, 1185. l., 1., 2. lp.
450 Turpat, 639. l., 1., 2. lp.
451 Turpat, 1025. l., 1., 2. lp.
452 Turpat, 770. l., 1., 2. lp.
453 Turpat, 715. l., 1., 2. lp.
454 Turpat, 1098. l., 1., 2. lp.
455 Turpat, 935. l., 3., 4. lp.
456 Turpat, 664. l., 9. lp.
457 Turpat, 979. l., 1., 5., 6., 7. lp.
458 Turpat, 617. l., 1., 2., 3., 5. lp.
459 Turpat, 717. l., 1. lp.
460 Turpat, 976. l., 1., 5. lp.
461 Turpat, 1040. l., 1. lp.
462 Turpat, 1251. l., 2. lp.
463 Turpat, 887. l., 1.—14., 16., 17. lp.
464 Turpat, 1022. l., 1.—27. lp.
465 Turpat, 1254. l., 1. lp.
466 Turpat, 1086. l., 1. lp.

- 467 LVVA, 3724. f., 1. apr., 622. l., 1. lp.; 623. l., 1. lp.
- 468 Turpat, 932. l., 1., 12., 13., 22. lp.
- 469 Turpat, 984. l., 1. lp.
- 470 Turpat, 928. l., 1. lp.; 929. l., 1. lp.; 930. l., 1. lp.; 931. l., 1. lp.
- 471 Turpat, 667., l., 1. lp.
- 472 Turpat, 707. l., 1. lp.
- 473 Turpat, 1277. l., 1. lp.
- 474 Turpat, 910. l., 1. lp.
- 475 Turpat, 985. l., 1. lp.
- 476 Turpat, 990. l., 1. lp.
- 477 Turpat, 1398. l., 1. lp.
- 478 Turpat, 978. l., 1. lp.
- 479 Turpat, 1093. l., 1. lp.
- 480 Turpat, 995. l., 1. lp.
- 481 Turpat, 1046. l., 1., 2. lp.
- 482 Turpat, 1269. l., 1. lp.
- 483 Turpat, 1144. l., 1.—4. lp.
- 484 Valdības Vēstnesis. — 1937. — 29. okt. — Nr. 246.
- 485 Turpat. — 16. nov. — Nr. 261.
- 486 Jaunais Kurzemnieks. — 1934. — 17. okt. — Nr. 42.
- 487 Valdības Vēstnesis. — 1938. — 12. febr. — Nr. 35.
- 488 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1287. l., 2., 6. lp.
- 489 Valdības Vēstnesis. — 1938. — 14. febr. — Nr. 36.
- 490 Turpat. — 11. febr. — Nr. 35.
- 491 LVVA, 3724. f., 1. apr., 56. l., 1.—26. lp.
- 492 Turpat, 7. lp.
- 493 Turpat, 9. lp.
- 494 Turpat, 15. lp.
- 495 *Jansons M.* Preses likums un Latvijas preses // Vārds. — 1938. — Nr. 11. — 482. lpp.
- 496 Valdības Vēstnesis. — 1919. — 29. jūn. — Nr. 142.
- 497 Turpat. — 1940. — 31. janv. — Nr. 25.
- 498 Turpat. — 18. maijā. — Nr. 109.
- 499 Turpat. — 1939. — 20. sept. — Nr. 213.
- 500 LVVA, 3724. f., 1. apr., 23. l., 101. lp.
- 501 Turpat, 11588. l., 107., 119. lp.
- 502 Turpat, 777. l., 1., 4., 6. lp.
- 503 Turpat, 676. l., 1., 5., 8. lp.
- 504 Turpat, 718. l., 1., 2., 9. lp.
- 505 Turpat, 1055. l., 1., 2., 4. lp.
- 506 Valdības Vēstnesis. — 1939. — 31. martā. — Nr. 75.
- 507 LVVA, 3724. f., 1. apr., 1404. l., 1.—4., 10., 53. lp.
- 508 Turpat, 1405. l., 1., 3., 4., 6., 7. lp.
- 509 Turpat, 719. l., 1., 3. lp.
- 510 Turpat, 1056. l., 1. lp.

- 511 Latvijas Tautas padome. [Stenogrammas.] — R., 1920. — 743. lpp.
- 512 Centrālais Valsts vēstures arhīvs Pēterburgā, 776. f., 8. apr., 1729. l., 1.—18. lp.
- 513 Turpat, 10. apr., 1953. l., 1.—9. lp.
- 514 Latvijas Tautas padome. [Stenogrammas.] — R., 1920. — 223. lpp.
- 515 Turpat, 696. lpp.
- 516 Turpat, 737. lpp.
- 517 *Helmārs Rudzītis*. Manas dzīves dēkas. — Ņujorkā: Grāmatu draugs, 1984. — 49. lpp.
- 518 Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija. 1933. — R., [1933]. — 174. sleja.

IZDEVUMU RĀDĪTĀJS

Rādītājā alfabēta secībā ietverti darbā minētie izdevumi — grāmatas un periodiskā prese. Grāmatām uzrādīts autors (autori), nosaukums un izdošanas gads, periodiskajiem izdevumiem — nosaukums un iznākšanas gadi.

Grāmatas un periodiskie izdevumi, kuri nav bijuši aizliegti, apzīmēti ar *.

Apķīlāto, konfiscēto, no apgrozības izņemto grāmatu un periodisko izdevumu nosaukumi doti kursīvā. Pēdējiem aiz nosaukuma minēti iznākšanas gadi un aiz tiem iekavās uzrādīts apķīlātā, konfiscētā vai no apgrozības izņemtā izdevuma iznākšanas gads un numurs(i). Ja izdevums iznācis tikai viena gada laikā un tas ticis apķīlāts, konfiscēts vai izņemts no apgrozības, tad tas īpaši netiek atzīmēts (piemēram, žurnāls «Pirmais Maijs»).

Ar tiesas lēmumu vai pēc 1934. gada 15. maija ar iekšlietu ministra rīkojumu apturētie periodiskie izdevumi, kā arī izdevumi, par kuru iznākšanu nav ziņu, doti bez papildu apzīmējuma, proti, stāviem burtiem.

GRĀMATAS LATVIEŠU VALODĀ

Aiz fabrikas vārtiem. 1932 — 59

Aizraujoši romāni. Nr. 15—21. 1934 — 72—73

[AKERS R.] *R.A. Dur, cērt, sit!* 1930 — 61

APŠINĪKS P. *Sešas komēdijas.* 1937 — 59

ARNIS [E.] *Tauriņu kauja.* 1.—2. gr. 1933 — 63—64

Atklāta vēstule Skrīveru lauksaimniecības skolas pārzīņa agr. V. Brunovska lietā. 1930 — 58

Atklāti nākamo laiku noslēpumi. 1923 — 23

AUGŠKALNS-ABERBERGS J. *Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija.* 1929 — 51

AUSTRALS N. *Ko dotu Latvijai fašistu diktatūra.* 1927 — 18, 47

AVOTS A. *Polītiskās partijas 1. Saeimā.* 1922—1925. 1925 — 58—59

ĀBOLIŅŠ M. Valmieras aprīņa valdes Zemnieku savienības vairākuma «izcilus» darbi. 1930 — 67

ĀRIJS. Zemnieks. 1933 — 64

ĀRMANIS A. Dīvs, bazneicungs un tauta. 1931 — 68

Ārstniecības kalendārs 1923. gadam. 1922 — 22

BALTAIS E. Mīlas analīze. 1932 — 70

*BARONS KR. Latvju dainas. 6. sēj. 1915 — 95—96

BASTJĀNIS V. Korupcijas perēkļi. 1930 — 57

BAUERS O. Austrijas strādnieku sacelšanās, tās cēloņi un ietekme. 1934 — 47

BAUERS O. Kapitālisms un sociālisms pēc pasaules kara. 1. sēj. 1933 — 43

BAUMANE A. Auļojošā pilsēta. 1924 — 48—49

Bauskas un Skaistkalnes vilcienu un autobusu saraksts 1934.—1935. gadam. 1934 — 72

BEBUTOVA O. Kaislību vilņos. 20 burtn. 2. izd. 1932—1933 — 73—74

BEIERBAHS K. Aizputes karš. 1933 — 51

BEIERBAHS K. 25 gadu jubilejas plīvurs nost! 1929 — 49

BEIERBAHS K. Dobeles revolucionārās cīņas 1905./06. gadā. 1929 — 51

BEIERBAHS K. Pāri zemēm. 1930 — 18, 51

BEĶERS V. Manas atmiņas par Latvijas valsts nodibināšanās laikmetu. 1925 — 66

BERGS M. Pilsēta naktī. 1933 — 45

BĒRZIŅŠ K. 15. maijs. 1934 — 73

BĒRZIŅŠ K. Pulkvēdis Briedis. 1933 — 53

BĒRZKALNIETIS A. Kurp ejī, jaunatne? 1924 — 24

Biedrības «Strādnieku sports un sargs» rokasgrāmata. 1928 — 57

Biedrības «Strādnieku sports un sargs» sargu rokasgrāmata. 1922 — 57

BIRKERTS P. Ko tauta saka par baznīcu un mācītājiem. 1927 — 68

BIRKERTS P. Latvju tautas anekdotes. 4. sēj. 1930 — 21—22

BIRKERTS P. Pedagoģiskie viduslaiki tagadējā Latvijā. 1928 — 68

BLAKŠĒNIEKS R. Cīņas laikmetā. 1931 — 48

BOGDANOVŠ A. Ievads politiskā ekonomijā. 2. d. 1928 — 46

BOGOMOLOVS H., sk. POŠEIKA J.

Bokss. 1925 — 56

BORKOVSKIS R. Jaunā Latgale. 1936 — 69—70

BRANTOMS P. Galantio dāmu dzīve. 1931 — 25

BRAUNS H. [TAUNIŅŠ J.] Valmieras kļusās ielas. 1932 — 59

BRENGULIS V. Skabarga sirdī. 1931; 2. izd. 1932 — 50—51

BRĒDERMANIS A. Oktobris. 1928 — 42

BRĒDERMANIS A. Sešas skolotājas. 1931 — 52

BRIKMANIS E. Bikts. 1933 — 67

BRIKS O., MAJAKOVSKIS V., LAICENS L. Baņķiera rīkojums. 1927 — 51

BUCIS R. Sadragātā dzīve. 1934 — 73

BUŠEVICS A. Kur izeja? 1930 — 74

BUŠEVICS A. Mūsu politikas problēmi. 1927 — 43—44

[BUŠS K.] K.B. Baznīca brauc bezdibenī. 1930 — 22

*BUŠS V. Maksis un Morics — 95

- CELMIŅŠ A. *Kā dievi cēlušies?* 1927 — 23, 68; 2. izd. 1928 — 68
 CELMIŅŠ G. *Kas ir? Ko grib? Kā darbojas Pērkonkrusts?* 1933 — 58
 CIELAVS A. *Kā klājas laukstrādniekam?* 1932 — 43
 CIELAVS A. *Racionalizācija un strādniecība.* 1934 — 47
 CĪVIS, sk. ЦИВИНСКИЙ С. А.
 CĪGLERS V. *Pēckara laiks.* 1934 — 56
Cīņai sveiks! 1931 — 58
 *Cīņas balsis. 1959 — 16
Cukura vērtīgums cilvēka uzturā. 1940 — 85
 CUKURS R. *Mazsalacas pilsēta un apkārtnē.* 1940 — 85
- ČAVARS J. *Tērauda ziedi.* 1932 — 20—21
14 cīņas dienai. 1929 — 18
 ČOMIS [DREIFELDS J.] *Teļš uz troņa.* 1924 — 49
- Darba valstī SPRS.* 1928 — 54
 DĀVIS J. *Briesmas draud.* 1926 — 84
 DĀVIS J. *Cīņa par atvērību.* 1938 — 84
 DĀVIS J. *Dabas valdnieks alkohola varā.* 1926 — 83
 DĀVIS J. *Manas gaitas un atziņas.* 1938 — 84
 DEMBSKAJA V. *Kā izsargāties no grūtniecības un līdzekļi tās novēršanai.* 1931 — 59—60
 DĒĶENS K. *Kas ir tagadējā baznīca?* 1926 — 68
 DRAVNIEKS J. *Latvijas nākotne un ticības jautājums.* 1920 — 23
 DRAVNIEKS J. *Pasaules uzskats.* 1923 — 22—23
 DRIKSNIS A. *Mōrtiņš Ļuters.* 1931 — 69
 DUGANOV-SMILGAINIS E. *Sarkanā grāmata. 1.—5. d.* 1934 — 63
 DZELZĪTIS K. *Gājienā uz nākotni.* 1928 — 50
 [DZELZĪTIS K.] DZELZS K. *Sniegs un degošā sirds.* 1924 — 48
 [DZELZĪTIS K., KURCIUS A., LAICENS L.] *DZE-KU-LAI. Karaliskais tepķis un pozitīvie tipi.* 1927 — 50
 DZIĻLEJA K. *Briesmas ellē, jeb nieki nav nieki!* 1927 — 53
 DZIĻLEJA K. *Bundīņa ziemsvētku eglītes.* 1930 — 50
 DZIĻLEJA K. *Darba pils.* 1934 — 20
 DZIĻLEJA K. *Klusā nakts.* 1932 — 45
 DZIĻLEJA K. *Miega miesta atmoda.* 1931 — 45
 DZIĻLEJA K. *Saulei pretī ejam.* 1933 — 45
 DZIĻLEJA K. *Seklais laiks.* 1925 — 63
 DZIĻLEJA K. *Strādnieku sportistu dziesma.* 1934 — 20
 Dzīves dārdzība. 1929 — 51
- EBRĒ A. *Netīrais miers.* 1925 — 56
 EGLĪTIS V. *Domājošā Rīga.* 1934 — 64—66, 76
 ELIASS K. *Kā izcēlās kristīgā ticība un baznīca.* 1931 — 68
 ELIASS K. *Saimnieciskās atīstības posmi.* 1927 — 43
 ENGELSS F. *Ludvigs Feuerbahs un vācu klasiskās filozofijas liktenis.* 1922 — 42

ERMĀNIS E. *Ļoti svarīgas parādīšanās sapnī un paziņojumi par tā kunga otro atnākšanu.* 1934 — 69

EVERSS H.H. *Alraune.* 1.—2. d. 1930 — 73

FELIKSS. *Kodekss.* 1.—2. 1924, 1927 — 61

FREIDS Z. *Trīs apcerējumi par seksuālo teoriju.* 1935 — 71

FREIMĀNIS J. *Latvji karā.* 1. d. 1935 — 72

FROSS E. *Linards Laicēns.* 1928 — 53

GOLLĀTS F. *Agrārjautājums Latvijā.* 1924 — 25

[GRĒVIŅŠ V.] *DR. ORIENTĀCIJS. Monoklis acī.* 1923 — 63

[GRĒVIŅŠ V.] *DR. ORIENTĀCIJS. Tikai pieaugušie.* 1925 — 63

GRIGULIS A. *Imitācija un sirds.* 1931 — 50

GRIGULIS A. *Logs uz priekšpilsētu.* 1933 — 48

[GRĪNS A.] *HOMO GRISENBERGENSIS. Vadonis skuķkopībā.* 1925 — 70

GROTS J. *Sarkanais vārds.* 1934 — 20

GRUNDULIS E. *Žīds — antikrists un cilvēces grāvējs.* 1934 — 20

GŪTMĀNIS K. *Kapitālisms un sociālisms.* 1931 — 46

GVINNERS F. *Loterijas noslēpumi? — jeb praktiski padomi loterijā vienmēr ar sekēm spēlēt un caur to savu laimi gūt.* 1928 — 72

ĢIRTS A. *Sociāldemokrāti un sociālisms.* 1928 — 49

HEIBERGS M. *Brīvības rītā.* 1934 — 20

HERMĀNIS O. *Mans ceļojums.* 1935 — 72

HOFMĀNIS Z. *SPRS strādnieku organizāciju desmitgadu cīņa un sasniegumi.* 1928 — 18—19

HOLBAHS P. *Tā Dieva vārda īsa vārdnīca.* 1930 — 68

HOMO SAPIENS, sk. КРАМС-КРАМПИС А.

IKAUNIEKS J. *Hitlerisma briesmas Baltijā.* 1934 — 20

INDĀNS A. *Kad lielgabali dun.* 1934 — 73

Intīmais kalendārs 1932. gadam ar pikantām anekdotēm. 1931 — 21

Intīmās anekdotes. 1932 — 21

JABLONSKIS A. *Arodkustība Latvijā.* 1. d. 1931 — 43

JABLONSKIS A. *Darba aizsardzība.* 1930 — 58

JANSONS E. *No Latgales ganu zēna par bāreņu tēvu.* 1931 — 58

JANSONS (BRAUNS) J. *Kopotī raksti.* 4.—7. sēj. 1925—1928 — 74

Jaunā strādnieka dziesmas. 1928 — 46

Jaunais Jeruzalemes kalendārs 1935. gadam. 1934 — 68

Jaunais Latvijas kalendārs 1935. gadam. 1934 — 68

Jāņa Strādnieka bojāiešana. 1927 — 51

JĒGERMĀNIS F. *Dionīsa ciešanas.* 1922 — 21

- KALNIŅŠ B. *Fašisms un viņa apkarošana*. 1925 — 57
 KALNIŅŠ R. *Cilvēcīgu režīmu cietumos!* 1930 — 20
 KALNLEJA A. [BERGTĀLS A.] *Trimdas putni*. 1934 — 51
Kama sutra. 1931 — 70
Kas aizstāvēs darba jaunatnes prasības nākošā Saeimā. 1928 — 19
Kas ir? Ko grib? Kā darbojas Ugunskrusts? 1932 — 58
Kas ir «Pēdējā Brīdī»? 1929 — 58
Kas jāzin laukstrādniekiem nelaimes gadījumos? 1928 — 75
Kas jāzin lauku darba rūķiem? 1934 — 57
 KAULS J. 1919—1929 un? *Jeb atskats uz sākumu un skats nākotnē*. 1929 — 55—56
 KAUTSKIS K. *Cilvēka daba*. 1. d. 1930 — 42
Kā veidojās Latvijas dzelzceļnieku arodbiedrība. 1932 — 57
 [KĻAVIŅŠ D.] DANNO. *Atklāmes*. 1928 — 72
 [KĻAVIŅŠ D.] DANNO. *Kāda nerra kalna sprediķis un tā mistrojumi...* 1928 — 67
 KĻAVIŅŠ V. *Gaismas spēks*. 1926 — 51
Ko grib kreisā strādniecība un darba zemniecība? 1928 — 25
Ko grib Ventspils strādniecība un darba ļaudis. 1929 — 25
Ko iecerotājiem jāzin par Brazīliju? 1926 — 21
Ko Latvijas laukstrādnieki pieredzēja Dānijā? 1928 — 57
Kreisās strādniecības cīņas platforma slimo kasēs. 1930 — 18
Kreisās strādniecības cīņas programma slimo kasēs, darba vietās un sociālā politikā vispār. 1929 — 19
Kreisās strādniecības platforma pilsētu pašvaldību vēlēšanās 1931. gadā. 1931 — 19
Kreisās strādniecības platforma 1931. g. pilsētu pašvaldību vēlēšanās. 1931 — 19
Kreisās strādniecības un darba zemniecības platforma lauku pašvaldību vēlēšanās. 1931 — 25
 [KREŠE K.] K. KR. *Padomijas beidzamās dienas*. 1926 — 24
 KRŪMIŅŠ A. *Organisma stiprināšana un pašdziedināšanās*. 1936 — 62
 KUNSTMANIS J. *Darba augstā dziesma*. 1. d. 1924 — 51
Kur izeja? Kreisās strādniecības un darba zemniecības Saeimas vēlēšanu platforma Nr. 19. 1931 — 25
 KURCIJS A. *Cilvēciskie lopi*. 1929 — 48
 KURCIJS A. *Dzīvība*. 1933 — 45
 KURCIJS A. *Dzīvības vērtos*. 1938 — 84
 KURCIJS A. *Ēzelis. Mūks. Eiropa*. 1927 — 52
 KURCIJS A. *Mana dzimtene*. 1932 — 48
 KURMIS J. *Cilvēku dzīves patreizējie un nākotnes uzdevumi un mērķi*. 1931 — 43
 KURPNIĒKS A. *Dieva ceļš un velna ceļš*. 1930 — 20
 KURPNIĒKS A. *Par īsto Dieva namu un viltus Dieva namu, kas ir no velna*. 1932 — 22
 KURŠINSKAJA E. *Čartisms*. 1913 — 74
- ĶIKUTS P. *Asie lūzumi*. 1928 — 50
- LAICENS L. *Alfa un auto*. 1925 — 19, 50
 LAICENS L. *Ataisnotie*. 1921 — 48

- LAICENS L. *Aziāts*. 1929 — 50
 LAICENS L. *Berlīne*. 1924 — 52
 LAICENS L. *Bula vasara*. 1919 — 44
 LAICENS L. *Dzejas principi*. 1923 — 44
 LAICENS L. *Kameras*. 1929 — 72
 LAICENS L. *Karavane*. 1920 — 48
 LAICENS L. *Mēbelīgā Rīga un pielikumi*. 1923 — 44
 LAICENS L. *Mimozu zari*. 1921 — 48
 LAICENS L. *Mitiņš ballē*. 1925 — 48
 LAICENS L. *Semafors*. 1924 — 48
 LAICENS L. *69 dienas Sociālistisko Padomju Republiku Savienībā*. 1928 — 54
 LAICENS L., PAEGLE L. *Panama*. 1922 — 44
Laikmeta seja. 1933 — 18
 LAPIŅŠ K. *Latviešu aizsargs*. 1934 — 60
 [LAPIŅŠ K.] MERTS K. *Nacionālās diktatūras būtība*. 1926 — 58
 LAPSA J. «Tango» romāns, sk. [LAPSIŅŠ J.] LAPSA J. *Dāmu pulksteņu meistars Rūda un viņa raibi mīlestības piedzīvojumi*.
 LAPSA R. *Dzelzs gadu simteņa mokās*. 1921 — 54
 LAPSA R. *Molohs un zelts*. 1921 — 49
 LAPSA R. *Vampīra skavās*. 1921 — 45
 LAPSA R. *Vergu tukšneša smilšu gaudiņi*. 1921 — 51
 [LAPSIŅŠ J.] LAPSA J. *Dāmu pulksteņu meistars Rūda un viņa raibi mīlestības piedzīvojumi*. 1915 — 24
 *LAPSIŅŠ R. *Azliegto grāmatu, brošūru un citu Latvijā iespiesto poligrāfisko ražojumu saraksts*. 1939 — 75
 LAPSIŅŠ-ZAKSS N. *Kas ir un ko grib NAK?* 1930 — 58
Latvijas arodkustība 1926., 1927., 1928., 1929., 1930., 1931., 1932./33. gadā. 1927—1934 — 57
Latvijas finanšu politika un saimnieciskās izredzes. 1928 — 54
Latvijas kalendārs 1935. gadam. 1934 — 70
Latvijas laukstrādnieku, trūcīgās un vidējās zemniecības cīņas programma Nr. 19. 1931 — 25
Latvijas strādnieku kopējās arodbiedrības 5 gadi. 1922—1927. 1928 — 46
Lauku darba jaunatnei. 1933 — 74
 LEBENS K. *Kā iespējama vielu ārstnieciskā iedarbošanās*. 1935 — 62
 LEJIŅŠ P. *Lai dzīvo karš!* 1930 — 74
 [LĒMANIS I.] ZARS P. *Mašīnas*. 1933 — 45
 [LĒMANIS I.] ZARS P. *Māte*. 1934 — 73
 [LĒMANIS I.] ZARS P. *Strādnieku dzīve*. 1932 — 45
 LIELBĀRDIS J. *Latvju tautai ziedots mūžs*. 1933 — 74
 LIMMANIS E. *Burvību varā*. 1935 — 72
 LIMMANIS E. *Maģija. Melnā Bībele. 6. un 7. Mozus grāmatas burvības*. 1934 — 71—72
 LINDIŅŠ R. *Saimnieciskās krīzes cēloņi un krīzes pagaidu likvidēšana*. 1934 — 47
 LORENS D. *Ledijas Čaterlej mīļākais*. 1934 — 22
 LOZINSKIS S. *Darba vēsture*. 1921 — 43
Lūgšanas nedēļas priekšlasījumi 1934. gadam. 1934 — 69

LEŅINS N. [V.] Bērniškā «kreisuma» slimība komunismā. 1920 — 74
[LEŅINS V.] DREIMANIS J. Kārlis Markss. 1933 — 42

Madonas raibā dzīve. 1931 — 21

Markss un marksisms. 1933 — 42

MAURIŅA Z., ZANDERS J. Lidotājs pavasaris. 1935 — 73

[MEDNIS V.] MELNAIS MEDNIS. Sodība. 1924 — 63

MELNAIS MEDNIS, sk. MEDNIS VILIS.

MENDERS F. Austrumeiropas Savienotās valstis kā Baltijas valstu nākotnes problēma. 1926 — 54

MENDERS F. Finanšu kapitāls. 1931 — 42—43

MENDERS F. Ievads politiskā ekonomijā. 1930 — 43

MENDERS F. Kapitālisms un sociālisms. 1931 — 42—43

1. Kas ir kapitālisms.

2. Finanšu kapitāls.

3. Pasaules saimniecība un pasaules politika.

4. Kas ir sociālisms.

5. Sociāldemokrātiskā partija un zemnieki.

MENDERS F. Kas ir kapitālisms. 1931 — 42—43

MENDERS F. Kas ir sociālisms. 1931 — 42—43

MENDERS F. Pasaules saimniecība un pasaules politika. 1931 — 42—43

MENDERS F. Sociāldemokrātiskā partija un zemnieki. 1931 — 42—43

MENDERS F. Sociālisms un saimniecība. 1930 — 46—47

Mēs apsūdzam. 1931 — 19

MIEZIS — [MEZEVSĶIS] J. Cīņa ar baroniem. 1925 — 73

MILLERIS A. Dzīves māksla. 1931 — 61—62

MOREKS A. Laimes atslēga. 1918 — 70

MORICS E. Arod kustības pamatjautājumi. 1927 — 43

MORO-DŽAFERI. Kas nodedzināja Reihstāgu. 1933 — 52

MUIŽNIEKS I. Kas ir tagadējā sociāldemokrātija? 1932 — 19

Mūsu jaunais strādnieks. 1925 — 52

Mūsu kultūra. 1932—1933 — 74

Neatkarīgais vārds. 1926 — 18

Nerātnās anekdotes. 1934 — 22

Nerātnās latvju tautas dainas. 1933 — 21

NIEDRA A. Tautas nodevēja atmiņas. 1.—3. d. 1924—1930 — 66

Norādījumi [biedrības «Darba jaunatne»] nodaļu dibināšanai un darbībai. 1929 — 74

Nost! Sešu dzejas. 1926 — 25, 48

Nost fašismu un karu. 1934 — 20

OZOLIŅA [-KRAUZE] A. Kira grib spēlēt karu. 1932 — 45

OZOLIŅŠ K. Darba tempi SPRS smagajā industrijā. 1933 — 54

- PAEGLE L. *Āzis un maskas*. 1921 — 45
PAEGLE L. *Cietumi nelīdz*. 1925 — 18
PAEGLE L. *Devītais janvāris*. 1925 — 50
PAEGLE L. *Gadsimtu seas*. 1921 — 44—45
PAEGLE L. *Karogi*. 1922 — 34
PAEGLE L. *Kas atsēdēs?* 1928 — 50
PAEGLE L. *Par un pret*. 1923 — 50
PAEGLE L. *Sastapšanās*. 1925 — 44
PAEGLE L. *Zemes sāls*. 1925 — 63
Par ko un pret ko cīnījās strādnieku-zemnieku frakcija trešā Saeimā. 1931 — 19
Patiesības pilna dzeja par baznīckundzību. Aut.: K.L. 1931 — 67
PĒTERSONS R. *Varoņu cilts*. 1. d. 1940 — 85
Pikantiās anekdotes un franču divdomības. 1931 — 21
PLAUDIS J. *Fatamorgana*. 1928 — 52
PLAUDIS J. *Panama galvā*. 1930 — 53
PĻEHANOVŠ G. *Marksisma pamatjautājumi*. 1921 — 42
PĻEHANOVŠ G. *Materiālisma vēsture*. 1930 — 42
POŠEIKA J. *Latvijas grāvēji*. 1934 — 74
[POŠEIKA J.] BOGOMOLOVS H. *Mani šausmu piedzīvojumi GPU cietumos Padomju Krievijā*. 1933 — 74
Pret bezdarbu. 1931 — 25
Pret fašismu. 1933 — 20
PRIKNIS J. *Brīvības piemineklis*. 1935 — 61
PURMALIS J. *Nacionālā rūpniecība*. 1929 — 58
PUTĀNS S. *Dīva apsaveršona*. 1932 — 16, 22
PUTĀNS S. *Tovā vārdā*. 1.—2. d. 1924 — 25—26, 50
PŪKIS V. *Uzsaukums*. 1929 — 19
- Radio zobgals 1926. gadam*. 1925 — 24
RENTOVICS A. *Streiklauzis*. 1932 — 45
Revolucionārā kustība Latvijā. 1927 — 44
Revolucionārās jaunatnes platforma Nr. 19. 1931 — 25
Rīgas satirikonis. 1933 — 20
Rīgas Tautas augstskola. 1931./32. māc. gada plāni, programmas, informācija [b.g.] — 52
RĪLE O. *Audzināšana sociālismam*. 1921 — 46
RĪMKASTENS F. *Sarkanā ekselence*. 1933 — 52—53, 76
RUDZĪTIS M. *Tomā iela Rīgā*. 1934 — 20
RUDZĪTIS M. *Vīrs ar basām kājām*. 1931 — 59
RUŅĪS A. *Sātana brālēni*. 1935 — 73
RŪSMANIS J. *Ko grib biedrība «Darba jaunatne»?* 1930 — 46; 2. izd. 1932 — 46
RUTHERFORDS J. *Bēgšana uz valstību*. 1933 — 75
RUTHERFORDS J. *Brīvība*. 1933 — 75
RUTHERFORDS J. *Dieva valstība — vienīgā pasaules cerība*. 1933 — 75

- RUTHERFORDS J. *Kur atrodas mirušie?* 1933 — 75
 RUTHERFORDS J. *Ļaužu šķiršana.* 1934 — 75
 RUTKU TĒVS [MIHELSONS A.] *Kristus otrā atnākšana.* 1931 — 67
- Sabiedriska darbinieka enciklopēdija. 4. sēj.* 1928 — 52
 [SALNAIS Ģ.] *FARANDOLA. Sievas burvība.* 1932 — 59
Sarkanā palīdzība. 1929 — 21
 SERDANTS A. *Plakāts un sienas avīze.* 1933 — 52
 6. un 7. *Mozus grāmata jeb Mozus maģiskā gara māksla visu noslēpumu noslēpums.*
 1. sēj. 1927 — 22
Sestie Latvijas Strādnieku sporta svētki. 1930 — 74
 6 pret 94. *Strādnieku zemnieku frakcijas darba pārskats 3 Saeimas sesijās.* 1929 —
 19
Signāls. 1933 — 21
 SILS M. *Cietumā var nokļūt katrs!* 1933 — 20
 SIMENONS G. [Ž.] *Noslēpumainais grieķis.* 1935 — 73
 SINKLERS [A.] *U. Nafta.* 1933 — 46
 SINKLERS [A.] *U. Uzbrukums nakti.* 1928 — 61
 SĪLIS J. *Kalpa zēns.* 1921 — 51
 SLAUGOTNIS-CUKURS J. 1. *Maijs un vārda brīvība.* 1929 — 19
Sociālistiskās strādnieku sporta internacionāles ledus hoki spēles noteikumi. 1932 —
 56—57
SSS Brīvības vārtu nodaļas pieci gadi. 1923—1928. 1928 — 57
SSS 9. kongress 2. un 3. aprīlī 1931. gadā. 1931 — 57
SSS sarkanie pionieri. 1932 — 51—52
SSS 1929., 1930., 1931. gadā. 1930—1932 — 56
 STAPRĀNS S. *Caur Krievijas tumsu pie Latvijas saules.* 1928 — 66—67
 STRADIŅŠ A. *Manas skrandas.* 1933 — 53—54
 STRADIŅŠ A. *Pilsoņi, cīnīsimies!* 1934 — 45
Strādnieka kalendārs 1931. gadam. 1930 — 19
Strādnieku cīņas dziesmas. 1928 — 46
Strādnieku cīņas dziesmas. 1929 — 18
Strādnieku domas. 1925 — 57—58
Strādnieku dziesmas. 1931 — 52
Strādnieku gada grāmata. 1934. 1933 — 74
Strādnieku jaunatne. 1926 — 18, 58
Strādnieku kalendārs 1934. gadam. 1934 — 53
Strādnieku kultūras svētki Liepājā. 1921 — 46
Strādnieku laika grāmata 1925. gadam. 1924 — 18
Strādnieku sportistu dziesmas. 1926 — 56
Strādnieku šķiras vienība. 1927 — 49
 STRELEVICS. *Proletāriešu šūpuļa dziesma.* 1934 — 20
 SVEDENBORGS E. *Debess un elle.* 1921 — 69
Svētki. 1934 — 68—69
- ŠĒNLANKS B. *Lielpilsēta.* 1923 — 51

- ŠTEKELS V. *Modernā laulība*. 1932 — 71
 ŠTEKELS V. *Vēstules māitēm. 1.—2. d.* 1931—1933 — 71
- TALCIS A. *Dumpīgā grāmata*. 1931 — 45—46
 TĪSNERS J. *Darba troksnī*. 1926 — 24
 TOMDĪKI, brāļi. *XX gadusimtenis*. 1932 — 61
- UPĪTS A. *Linarāda Laicena pozīcija un manējā*. 1931 — 74
- VAIŅAGS E. *Nemiera zvani*. 1932 — 53
 VALKOVSKIS M. *Gaidāmais jaunais izgudrojums. Nost laulība! Lai dzīvo brīvā mīlestība!* 1921 — 25
 VALPITRS B. *Kas ū taidi ir baptisti?* 1928 — 69
 VANAGS K. *Sieviete un bauda*. 1924 — 72
 VESTFALS P. *Antikrists*. 1924 — 21
 Viduseiropas rietumdaļa. *Rietumvācija un tās kaimiņvalstis. [Karte]*. 1939 — 84
 VIDZEMNIEKS R. *Kapitāla politika Latvijā*. 1923 — 18
 VILNIS K. *Agrārjautājums Latvijā. 1. d.* 1927 — 43
 VILSONE E. *Simpsona kundze un viņas brīnišķā dzīve*. 1937 — 70—71
 VĪNDEĢIS N. *Armaģedona un Milēnisms*. 1932 — 60
 VĪTOLS E. *Cīņa un audzināšana*. 1931 — 52
- ZALMEŽS. *Mūsu deputāti*. 1928 — 58
 ZAMAIČA L. *Čigāns un trīs dāmas*. 1924 — 70
 ZANDERS O. *Rūda*. 1935. — 64
 ZARIŅŠ A. *Kooperācija un sociālisms*. 1928 — 47
 ZĀLĪTE P. *Vācu varas pastari Latvijā*. 1925 — 67
Ziemeļlatvijas kalendārs 1920. gadam. [b.g.] — 25
Zināšana ir spēks. 1934 — 58

GRĀMATAS CITĀS VALODĀS

- AUDRA. *Literaturos ir visuomenes gyvenimo*. 1928 — 53
 BERKMAN A. *Kronštato sukilimas*. 1928 — 44
 ENOSCH J. *Kreuzigung, Höllenfahrt und Apokatastasis*. 1931 — 70
 FLEIŠMANIS Z. *Marks lebt*. 1933 — 49
Führer durch Letland. 1929 — 55
Geschichte der Heiligen Dreifaltigskirche zu Libau. 1933 — 55
 KAMKOV B. *Darbo demokratija*. 1928 — 43
 KANDER I. *Jung štorem*. 1929 — 18
 KAPLAN J.H. *Gedanken über Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft der Juden*. 1923 — 62
 KAUL J. *Russland, Deutschland, Baltikum*. 1932 — 55

- KAUL J. Sind die Deutschen Feinde der Letten? 1933 — 56
 KAUL J. Wie steht es eigentlich mit Lettland? 1931 — 74
 [KIPARSKI V.] DR. NATAS. Populäre Betrachtung über des Menschen Jesus Christus und seine Lehre. 1930 — 68
 Kovos keliu. 1925 — 18
 KRAPOTKINAS P. Valsybe ir jos istoriškasis vaidmuo. 1928 — 59
 LUWISCHCZUK A. Die Handelspolitik in der Theorie und Praxis der Deutschen Sozialdemokratie. 1929 — 47—48
 Marksisto Ido-krestomatio. 1930 — 43
 RAZUMNIJS M. Hintergeslech. 1929 — 21
 ROSENBERG E.W. Für Deutschtum und Fortschritt in Lettland. 1927 — 67
 RUTHERFORD J. Zuflucht zum Königreich-flieheth auf die Berge. 1934 — 75
 WULFIUS W. Lettland. 1925 — 54—55
 Zur Tagesordnung! 1929 — 55
 Неуставать! Выдержать! Победить! Ebreju val. 1929 — 25

- БЕНДЕР Г.Л. Евангельский Иисус и его учение. 1930 — 22
 БЕРЗИНЬ Ю. 100% любви, разгула и спекуляции. 1928 — 70
 [ВОЛПИ М.] МУРА. Жрицы любви. 1931 — 70
 ГАПАРАНДИ Е. [ЯНИТИС В.] Сказ латгальца. 1931 — 50
 ГАПАРАНДИ Е. [ЯНИТИС В.] Песня латгальца. 1928 — 50
 ГАРВИ П. Закат большевизма. 1928 — 44
 Где выход? 1931 — 25
 ГЛАДКОВ Ф. Цемент. 1929 — 72
 ДЗЕЙВЕР Е. Из истории рабочего движения в России. 1932 — 43
 ДУГАНОВ-СМИЛЬГАЙНИС Э. Красная книга. 1934 — 63
 За что борются левые рабочие? 1931 — 19
 КОЛЛОНТАЙ А. [ДОМОНТОВИЧ А.М.] Свободная любовь. 1925 — 49
 [КРАМС-КРАМПИС А.] НОМО SAPIENS. Путь объединения евреев с гоями. 1934 — 74
 Латвия — СССР. 1932 — 54
 МАЛАШКИН С. Луна с правой стороны. 1928 — 53
 МЕЖУЛЬ К. Мировая экономика и политика. 1926 — 23—24, 47
 МИДУНЕЦКИЙ А. Раскрытие баптизма. Ч. 1—3. 1930 — 69
 МУРА, см. ВОЛПИ МАРИЯ
 Навстречу времени. 1933 — 53
 Неуставать! Выдержать! Победить! 1929 — 25
 ОГНЕВ Н., см. РОЗАНОВ М.Г.
 ОЛЬБЕРГ В. Проблемы войны. 1929 — 54
 Песни борьбы. 1928 — 58
 ПУТАНС С. Стоны Латгалии. 1931 — 45
 ПУТАНС С. Тернистый путь. 1932 — 22
 РОДИН П. Язык интернациональной связи ИДО. 1931 — 18
 [РОЗАНОВ М.Г.] ОГНЕВ Н. Дневник Костьи Рябцева. 1928 — 72
 РУТЕРФОРД И. Последняя война. 1933 — 75

- РУТЕРФОРД И. Разделение людей. 1934 — 75
 СЛАВИН Л. Наследник. 1931 — 72
 Требования рабочих и трудового крестьянства Латгалии. 1928 — 25
 ТРОЦКИЙ Л. Моя жизнь. 1—2. 1930 — 49—50
 ФЛЭГ Э. Почему я еврей? 1929 — 62
 [ЦИВИНСКИЙ С.] CIVIS. Герои нашего времени. 1933 — 63
 Чего хотят рабочие и трудовое крестьянство Латгалии. 1928 — 19—20
 Чтения для молитвенных дней на 1934 год. 1934 — 69

PERIODISKIE IZDEVUMI LATVIEŠU VALODĀ

Adventes Jaunatnes Vadonis Dzīvē un Darbā. 1934—1937 — 39

Aizkulises. 1925—1934 — 36, 98

Apskats. 1934 — 34

Arodnieks. 1920—1934 — 35

Arodnieku Domas. 1925 — 75

Auces Balss. 1934 — 36

Auces Vārds. 1929—1934 — 36

Bauskas Avīze. 1930—1934 — 36

Bauskas Novada Zemnieku Balss. 1933—1934 — 36

Briesmu Zvans. 1933 — 36

*Brīvā Zeme. 1920—1940 — 11, 33, 40, 99

Brīvais Vārds. 1923—1934 — 34—35

Brīvdomātājs. 1933—1934 — 35

Burtnieks. 1927—1936 — 38

Ceiņa. 1933 — 37

Cēsu Avīze. 1927—1934 — 37

Cēsu Krokodils. 1933 — 27

Cēsu Nedēļa. 1932—1934 — 37

Cēsu Ziņas. 1933 — 36

Cilvēka Tiesības. 1928 (1928, Nr. 2) — 29

Cīņa par Tiesībām. 1928 — 29

Cīņas Jaunā Gvarde. 1928 — 29

Cīņas Tiesības. 1928 — 29

Darba Jaunatne. 1929—1933 — 36

Darba Jūrnies. 1934 — 39

Darba Laužu Cīņa par Tiesībām. 1928 — 29

Darba Zemnieks. 1933—1934 — 35

Darbs un Maize. 1928—1929 — 29

Dienas Lapa. 1933—1934 — 35—36
Dobeles Vēstnesis. 1928—1934 — 36
Dobeles Ziņas. 1934 — 36
Domas. 1923—1934 — 35
*Dzelzceļnieks. 1924—1940 — 40
Dzimtenes Ziņas. 1933 — 36

Evanģēlijuma Bazūne. 1924—1935 — 38

Gara Līdumnieks. 1933—1935 (1934, Nr. 4/5) — 39
Glābsim Dzimteni. 1933—1934 — 36

Intīmā Rīga. 1933—1934 — 36

Intīmās Politiskās Aizkulisēs jeb «Mazas Piezīmes par «Lieliem Vīriem»». 1933 — 36

Jaunā Diena. 1928, 1931—1934 — 35

Jaunā Dzīve. 1934 — 37

Jaunā Gvarde. 1928 — 28, 29, 39

Jaunā Mūsu Dzīve. 1933—1934 — 37

Jaunā Politika. — 40

*Jaunais Ceļš. 1933—1934 — 40

Jaunais Misionārs. 1931—1935 — 38

Jaunais Strādnieks. 1925 — 28

*Jaunākās Ziņas. 1911—1940 — 34, 65, 99

Jaunās Jaunjelgavas Ziņas. 1932—1933 — 36

Jaunkareivju Jaunā Gvarde. 1929 — 28

*Jaunō Straume. 1921—1934 — 40

Jelgavas Zvans. 1931, 1933 — 36

Jēkabpils Ziņas. 1930—1934 — 37

*Kara Invalids. 1934—1940 — 40

Kolektīvs. 1920 — 39

Kolektīvs Darbs. 1926 — 28

Krokodils Nenāk Brēkdams. 1933 — 27

Kuldīgas Balss. 1932—1934 — 38

Kultūras Svētiku Avīze. 1931 — 39

*Kurzemes Vārds. 1920—1940 — 11

Kurzemes Ziņas. 1933—1934 — 37

Lai Dzīvo Jaunā Gvarde. 1928 — 28

Latgolas Dorbs. 1924—1931, 1934 — 37

Latgolas Taisneība — 40

Latviešu Maiņas Klubs. 1927—1937 — 39

Latviešu Vara. 1933—1934 — 35

*Latvija. 1922—1934 — 40

Latvijas Dzelzceļnieku Vēstnesis. 1924—1934 — 34
Latvijas Grāmatrūpnieks. 1920—1934 — 35
Latvijas Jaunā Dvēsma. 1934 — 37
Latvijas Rakstnieku un Žurnālistu Arodbiedrības Provincas Preses Sekcijas Izdevums. 1931 — 35
*Latvijas Vēstnesis. 1920—1925 — 11
Latvis. 1921—1934 — 11, 32, 37—38
Lauku Darbs. 1924—1934 — 35
Lauku Doma. 1926—1936 — 35
*Lāčplēsis. 1933—1939 — 40
Lētās Ziņas. 1933 — 37
Lienuvēns. 1933 — 27

Mēs Apsūdzam. 1934 — 29

*Mīla, Laulība un Flirts. 1925 — 98

Mīla un Flirts. 1924—1925 (1925, Nr. 6) — 27, 97

*Mīla un Laulība. 1925 — 98

Modernā Mīla un Flirts. 1925 — 27

Mūsu Cīņa. 1933—1934 — 35

Mūsu Darbs un Maize. 1929 — 29

Mūsu Dzīve. 1932—1934 — 35

Mūsu Jaunais Darbs un Maize. 1928 — 29

Mūsu Jaunais Strādnieks. 1925 — 28

Mūsu Laikmets. 1929—1937 — 39

*Mūsu Lāčplēsis. 1920, 1922—1933 — 40

Mūsu Nākotne. 1922—1934 — 37

Mūsu Nākotne. 1931—1934 — 37

Pasaules Pasts. 1931—1934 — 37

Pārmaiņa — 40

Pēdējā Brīdī. 1927—1936 — 32, 38

Pēses Krāces. 1934 — 36

*Pēterburgas Avīzes. 1862—1865 — 55

*Pēterburgas Žurnāls — 93

Pie Darba. 1932—1934 — 35

Pirmais Maijs. 1926 — 28

Politiskās Aizkulisēs — 40

Pretkara Jaunā Gvarde. 1929 — 29

Psihe. 1930—1936 — 38

Republikāniets. 1932—1934 — 35

Rīgas Tautas Augstskola. 1931—1934 — 38—39

Rūjienas Domas. 1931—1934 — 37

Sensācija. 1924—1925 (1925, Nr. 13, 15, 16, 20) — 27, 95, 98

Sikspārnis. 1922—1926 (1923, Nr. 82) — 27

Skudras. 1920 (1920, Nr. 3) — 27
Sociāldemokrāts. 1920—1934 — 7, 34, 35
Straume. 1932—1937 — 39
Strādnieku Avīze. 1920—1934 — 35
Strādnieku Cīņa par Tiesībām. 1928 — 29
Strādnieku Cīņas Tiesības. 1928 — 29
Strādnieku Domas. 1925 — 28
Strādnieku Jaunā Gvarde. 1928 — 28
Strādnieku Kultūras Vienība. 1928 — 28
Strādnieku Sports un Sargs. 1926—1933 — 36
Svari. 1920—1931 (1928, Nr.42) — 27

Taisnība. 1927—1934 — 35
Talsu Vēstnesis. 1920—1934 — 35
Taurētājs. 1934 — 35
Tautas Vairogs. 1931—1935 — 38
Tautas Vienība. 1933—1934 — 35
Trešais Ceļš — 40
Tribīne. 1931—1933 — 39
Tukuma Dzīve. 1933—1934 — 36
Tukuma Ziņas. 1925—1934 — 35

Uzvarēt vai Mirt. 1932—1933 — 36

**Valdības Vēstnesis*. 1920—1940 — 4, 13, 14, 15, 17, 24, 25, 33, 57, 64, 75, 80
Vecpūsis. 1925—1926 (1925, Nr. 9, 1926, Nr. 2) — 27
Ventspils Apskats. 1933—1934 — 38
Ventspils Avīze. 1933—1934 — 37
Vidzemes Balss. 1933 — 37
Vienība. 1924 (1924, Nr. 6, 22) — 28, 29, 75
Vienība. 1929 — 29
Vienotā Strādnieku Cīņa. 1927 — 29
Vienots Darbs. 1927 — 28
Vienots Spēks. 1927 — 28
Vietējā Avīze. 1934 — 36
Vietējā Dzīve. 1933—1934 — 36
Vietējās Ziņas. 1934 — 36
Vīrziens. 1933—1934 — 34

Zemgales Darbs. 1933—1934 — 36
Zemgales Nedēļa. 1934 — 37
Zemgales Novada Jelgavas Avīze. 1933—1934 — 36
Zilais Ērglis. 1933—1934 — 35

PERIODISKIE IZDEVUMI CITĀS VALODĀS

Arbeter Jungt — 37
Arbeitslebn. 1925 — 37
Batog — 37
Darbo Frontas — 37
Europa Ost — 37
Frimorgn — 37
Jungblat — 37
Jungvarg — 37
Libausehe Zeitung der Europa-Ost — 37
Morgn. 1933 — 37
Morgnpost — 37
Myśl Pracy — 37
Naierd. 1930—1933 — 37
Naie cait — 37
Naie Fraitik — 37
Nasz Głos — 37
Die Neue Zeitung — 37
Ovnpost — 37
Rigaer Tageszeitung — 37
*Unzer Štime — 40
Volksblatt — 37
Zeitlupe — 37

Голос народа — 37
Деревня — 37
За кулисами — 37
Завтра — 37
Молодые борцы. 1929 — 28
Молодые пролетарские борцы. 1929 — 28
Обзор мировых вопросов — 39
Трудовая мысль — 37

PERSONU RĀDĪTĀJS

Rādītājā sniegtas ziņas par darbā minētajām personām no pašiem aplūkotajiem izdevumiem, pieejamās enciklopēdiskās literatūras, bibliogrāfiskajiem darbiem, kartotēkām un arhīva dokumentiem. Sākumā minētas personas, kuru darbi publicēti latviešu valodā, pēc tam citās valodās.

- ABERBERGS-AUGŠKALNS JĀNIS* (1878—1941), izglītības un sabiedriska darbinieks, vēsturnieks — 51
AKERS RŪDOLFS (1886—1980), literāts — 61
AKURATERS JĀNIS (1876—1937), rakstnieks — 97
ALBERINGS LUDIS (1881—1968), skolotājs, sabiedriska darbinieks — 105
ALKS OSKARS (1901—1982), ārsts, sabiedriska darbinieks, Sabiedrisko lietu ministrijas Veselības departamenta direktors — 59—60
APŠTĪIS HERMANIS (1893—1942), jurists, valsts darbinieks, tieslietu ministrs (1934—1940) — 65
APŠINĪKS PĪTERS (1887—1942), katoļu garīdznieks un rakstnieks — 59
ARISTOFANS (ap 445—385 p.m.ē.), sengrieķu dramaturgs — 64
ARNIS ERNESTS (līdz 1933. g. īst. v. *RUNCIS ERNESTS*, 1888—1943), rakstnieks — 63—64
ASPAZIJA (1865—1943), dzejniece — 95
AUGŠKALNS-ABERBERGS JĀNIS, sk. *ABERBERGS-AUGŠKALNS JĀNIS*
AUSTRALS N. — 18, 47
AVOTS ARVĪDS (1898—?), žurnālists — 58—59, 101
- ĀBOLIŅŠ MĀRCIS* — 67
ĀRIJS — 64
ĀRMANIS ALEKSANDRS — 68

- BALODIS JĀNIS* (1881—1965), militārs un politisks darbinieks, kara ministrs, Valsts un Ministru prezidenta biedrs (1934—1940) — 66, 67, 72
BALTAIS EDUARDS — 70
BASTJĀNIS VALDEMĀRS (1884—1975), finanšu un sabiedriska darbinieks, publicists, finanšu ministrs (1926—1928) — 57

- BAUERS OTO* (1882—1938), viens no Austrijas sociāldemokrātijas un II Internacionāles līderiem — 43, 47
- BAUMANE ALIJA* (1899—1941), rakstniece — 48—49
- BARONS KRISJĀNIS* (1835—1923), folklorists, publicists, rakstnieks — 95
- BAUMANIS S.*, grāmatizdevējs — 52
- BEBUTOVA OLGA* (1879—1952), krievu rakstniece, aktrise — 73
- BEIERBAHS KĀRLIS* (1902—194?), žurnālists — 18, 49, 51, 87
- BEĶERS VOLDEMĀRS* (1881—1941), advokāts — 66
- BENJAMIŅŠ ANTONS* (1860—1939), laikrakstu izdevējs, rakstnieks — 99
- BERGS ARVEDS* (1875—1941), advokāts, valsts un sabiedrisks darbinieks, iekšlietu ministrs (1920—1921) — 7, 8, 9, 23, 38, 97
- BERGS MILJĀNS*, literāts — 45
- BERGTĀLS ALBERTS*, sk. *KALNLEJA ALBERTS*
- BERKIS KRISJĀNIS* (1884—1941), militārs un valsts darbinieks — 66
- BERMONTS-AVALOVŠ PĀVILS* (1884—1972), krievijas armijas virsnieks, avāntūrists — 66, 67, 98
- BĒRZIŅŠ ALFRĒDS* (1899—1977), sabiedrisks un politisks darbinieks, iekšlietu un sabiedrisko lietu ministrs (1934—1940) — 32, 60, 66, 69, 80—81, 83, 99, 104
- BĒRZIŅŠ KĀRLIS* — 53, 73
- BĒRZIŅŠ LUDIS* (1870—1965), pedagogs, folklorists, literatūrvēsturnieks, dzejnieks — 93, 94
- BĒRZKALNIETIS ANDRIS* — 24
- BIRKERTS PĒTERIS* (1881—1956), folklorists, literatūrzinātnieks — 21, 68, 87
- BIRZNIĒKS ALFREDS* (1889—1950), advokāts, iekšlietu ministra biedrs un ministrs (1923—1924) — 24
- BISENIEKS J.*, grāmatizdevējs — 59
- BIZUMS D.*, grāmatizdevējs — 18
- BLAKŠENIEKS ROBERTS* — 48
- BLANKS ERNESTS* (1894—1972), žurnālists un literatūrvēsturnieks — 16, 102
- BLAUS PĒTERIS* (1900—1971), žurnālists, valsts un sabiedrisks darbinieks — 85
- BLŪMĪTIS OSVALDS* (1903—1971), Ziemeļlatgales baptistu draudzes mācītājs, paša dibinātās bāreņu patversmes un pamatskolas vadītājs — 58
- BLŪDNIEKS ĀDOLFS* (1889—1962), politisks darbinieks — 98
- BOGDANOVŠ ALEKSANDRS* (1873—1928), krievu filozofs, ekonomists, dabaszinātnieks un politisks darbinieks — 46
- BOGOMOLOVS HARIJS*, sk. *POŠEIKA JĀZEPS*
- BORKOVSKIS ROMUALDS* (1912—?), rakstnieks — 69—70
- BRANTOMS PJĒRS* — 25
- BRAUNS HELMARS [TAUNIŅŠ JĀNIS]* (1903—?), žurnālists — 59
- BRENGULIS VILIS*, dzejnieks — 50—51
- BRĒDERMANIS ALEKSIS*, skolotājs un literāts — 42, 52
- BRIEDIS FRĪDRIHS* (1888—1918), militārs darbinieks, latviešu strēlnieku leģendārais vadonis — 53
- BRIKMANIS ERIKS* — 67
- BRIKS OSIPS* (1888—1945), krievu rakstnieks un literatūras teorētiķis — 51

- BRUNOVSKIS P. — 53
 BRUNOVSKIS VOLDEMĀRS, agronoms, žurnālists — 58
 BRUŽE H., grāmatizdevējs — 59
 BUCIS ROBERTS — 73
 BUŠEVICS ANSIS (1878—1942), advokāts, žurnālists, LSDSP darbinieks, finanšu ministrs (1922—1923) — 44, 74
 BUŠS KĀRLIS — 22
 BUŠS VILHELMS (1832—1908), vācu dzejnieks un karikatūrists — 95
- CELMIŅŠ AUGUSTS — 23, 68
 CELMIŅŠ GUSTAVS (1899—1968), politisks darbinieks, organizācijas «Pērkonkrusts» vadītājs — 58
 CIELAVS ANSIS (1905—1994), finansists, publicists — 47
 CIVIS, sk. ЦИВИНСКИЙ СЕРГЕЙ АНТОНОВИЧ
 CĪGLERS VILHELMS — 56
 CUKURS REINIS (1866—?), skolotājs — 85
- ČAČE Ž., grāmatizdevējs — 68
 ČAMANIS JĀZEPS (1884—1964), garīdznieks, valsts darbinieks, pedagogs, publicists, izglītības viceministrs (1934—1940) — 70
 ČAVARS JĀNIS (1906—1983), dzejnieks un tulkotājs — 20—21
 ČOMIS, sk. DREIFELDS JĀNIS
- DANNO, sk. KĻAVIŅŠ DANIELS
 DANTE ALIGJĒRI (1265—1321), itāliešu dzejnieks — 64
 DARDZĀNS PĒTERIS (1889—1985), militārs darbinieks, Iekšlietu ministrijas preses nodaļas vadītājs (1934) — 32
 DĀVIS JĀNIS (1867—1959), publicists un pedagogs — 83—84, 87
 DEMBSKAJA VERA, ārste — 59—60
 DĒĶENS KĀRLIS (1866—1942), pedagogs, sabiedrisks darbinieks, viens no LSDSP līderiem — 68
 DRAVNIĒKS JĒKABS (arī JĒKABS DRAVIŅ-DRAVNIĒKS, 1858—1927), žurnālists, tulkotājs, grāmatizdevējs, leksikogrāfs — 22, 23
 DREIFELDS JĀNIS (1889—1926), žurnālists feļetonists — 49
 DREIMANIS J. — 42
 DRIKSNIS ALBERTS — 69
 DUGANOV-SMILGAINIS EDUARDS (1901—?), žurnālists — 63
 DUNKELS A., grāmatizdevējs — 85
 DŪNIS KĀRLIS (1889—?), grāmatizdevējs un tirgotājs — 51
 DZE-KU-LAI, sk. DZELZĪTIS K., KURCIJS A., LAICENS L.
 DZELZĪTIS KĀRLIS (1892—1982), dzejnieks — 48, 50
 DZELZS KĀRLIS, sk. DZELZĪTIS KĀRLIS
 DZIĻLEJA KĀRLIS (1891—1963), rakstnieks, literatūrkritiķis, pedagogs — 20, 45, 50, 53, 63, 86
 DŽONSONS NIKOLAJS (1891—?), spiestuves darbinieks un redaktors — 93

- EBRĒ ALSIDS* — 56
EGLĪTIS VIKTORS (1877—1945), rakstnieks, mākslas teorētiķis — 64—66, 76
EGO EDGARS (īst. v. *STAŅISLAVS BELKOVSKIS*, 1902—1941), literatūrkri-
 tiķis — 16, 102
ELLĀSS KRISTAPS (1886—1963), mākslas zinātnieks, publicists — 7, 43, 68
ENGELSS FRĪDRIHS (1820—1895), viens no komunisma mācības pamatlicē-
 jiem — 42
ERMANIS E. — 69
EVERSS HANSS HEINCS (1871—1943), vācu rakstnieks — 73

FARANDOLA, sk. *SALNAIS ĢIRTS*
FEIERBAHS LUDVIGS (1804—1872), vācu filozofs — 42
FELDMANIS J., grāmatizdevējs — 21
FELIKSS — 61
FORSŪ EDGARS, izdevniecības «Afrodīte» īpašnieks un sērijas «Aizraujoši romā-
 ni» atbildīgais redaktors — 73
FREIDS ZĪGMUNDS (1856—1939), austriešu neiropatologs, psihiatrs, psihologs,
 psihoanalīzes koncepcijas radītājs — 71
FREIMANIS JĀNIS — 72
FROSS EMĪLS (1904—1943), dzejnieks, literatūrkriķis, tulkotājs — 53

GOLCS RĪDIGERS fon der (1865—1946), prūšu ģenerālis, Landesvēra un Dzelzs-
 divīzijas komandieris Latvijā (1919) — 67
GOLĀTS FRICIS (1889—1926), publicists, literatūras kriķis — 25
GOLTS-ZELTIŅŠ DĀVIDS (1867—1943), grāmatizdevējs un tirgotājs — 70
GRĒVIŅŠ VALDIS (1895—1968), dzejnieks un tulkotājs — 63
GRIGULIS ARVĪDS (1906—1989), rakstnieks, literatūrzinātnieks — 48, 50
GRIZARS — 69
GRĪNS ALEKSANDRS (1895—1941), rakstnieks — 70, 99
GROTS JĀNIS (1901—1968), rakstnieks — 20
GRUNDULIS ERVĪNS, žurnālists — 20
GULBIS ANSIS (1873—1936), grāmatizdevējs un rakstnieks — 48—49, 73, 93, 94
GULBIS OSKARS (1906—1941), sabiedriska darbinieks — 20
GULBIS VILIS GUSTAVS (1890—1942), agronoms, valsts un sabiedriska darbi-
 nieks, zemkopības ministrs (1928, 1930, 1931—1934), izglītības ministrs
 (1933—1934), iekšlietu ministrs (1934—1939) — 33, 63
GŪTMANIS K. — 46
GVINNERS FELIKSS (īst. v. *LE MANG ERVIN*) — 72

ĢIRTS A. — 49

HANIŠS OTTO (1844—1936), mazdasnana mācības nodibinātājs — 61
HEIBERGS M. — 20
HERMANIS OTOMARS — 72
HOFMANIS ZĀMUELS — 18—19
HOLBAHS POLS ANRĪ (1723—1789), franču filozofs, ateists — 68

HOMO GRISEBERGENSIS, sk. *GRĪNS ALEKSANDRS*
HOMO SAPIENS, sk. *КРАМС-КРАМИНС АНТОХ*

IKAUNIEKS JĀNIS (1912—1969), astronoms — 20
INDĀNS ALFRĒDS — 73

JABLONSKIS ANDREJS (1880—1951), Latvijas revolucionārās kustības dalībnieks, padomju valsts darbinieks — 43, 58

JANSONS ARTURS (1893—?), militārs darbinieks — 66

JANSONS EDUARDS (1905—1970), rakstnieks, žurnālists — 58

JANSONS MĀRTIŅŠ GUSTAVS (1896—1942), skolotājs, sabiedrisks darbinieks, publicists, Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departamenta direktors (1937—1940) — 40, 81, 105

JANSONS-BRAUNS JANIS (1872—1917), literatūrkritiķis, publicists, Latvijas Sociāldemokrātiskās kustības dalībnieks — 74, 87

JĒGERMANIS FR., stud. phil. — 21

JURGIS V., cenzors — 14, 85

KADNERS N., grāmatizdevējs — 86

KALNIŅA-OZOLIŅA LILJA (1903—1934), pianiste — 98

KALNIŅŠ ANDREJS (1894—?), militārs darbinieks — 66

KALNIŅŠ BRUNO (1899—1990), žurnālists, sabiedrisks un politisks darbinieks — 9, 57

KALNIŅŠ JĀNIS (dz. 1904), komponists un diriģents — 98

KALNIŅŠ ROBERTS — 20

KALNLEJA ALBERTS (īst. v. *BERGTĀLS ALBERTS*, 1888—1959), dzejnieks, žurnālists, arodbiedrību darbinieks — 51

KARČEVSKIS ANTONS OTO (1900—?), jurists, Rīgas apgabaltiesas prokurors (1937—1940) — 65

KAULS JOHANS, žurnālists — 55, 56, 87

KAUTSKIS KARLS (1854—1938), viens no Vācijas sociāldemokrātijas un II Internacionāles teorētiķiem un līderiem — 42

KĻAVIŅŠ DANIELS, žurnālists — 67, 72

KĻAVIŅŠ R., grāmatizdevējs — 51

KĻAVIŅŠ VOLDEMĀRS, literāts — 51

KOMSĀRS ANDREJS (1907—1987), jurists, cenzors — 14, 39, 64

KRAUCS E., cenzors — 14

KREMERS, cenzors — 14

KREŠE K. — 24

KRĒSLIŅŠ V., grāmatizdevējs — 21

KRŪMIŅŠ ALEKSANDRS, cenzors — 14, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 56, 59, 60, 63—64, 66, 67, 69, 85

KRŪMIŅŠ AUGUSTS, ārsts — 62

KUNSTMANIS J., literāts — 51

KURCIJS ANDREJS (1884—1959), rakstnieks — 45, 48, 50, 52, 84, 86

KURMIS ARVĪDS — 43

- KURPNIKS ADAMS* — 22
- KURŠINSKAJA E.* (īst. v. *KURŠEVICA EMĪLIJA*, 1875—?), vēsturniece, publiciste — 74
- KVIESIS ALBERTS* (1881—1944), advokāts, iekšlietu ministrs (1921—1923), Valsts prezidents (1930—1936) — 24
- ĶIKUTS PĒTERIS* (1907—1943), dzejnieks, literatūrkritiķis — 50
- ĶIPERS JŪLIJS* (dz. 1901), dzejnieks, literatūrkritiķis, preses darbinieks — 16
- LABSVĪRS JĀNIS* (dz. 1907), skolotājs, sabiedriska darbinieks, tautsaimnieks — 105
- LAICENS LINARDS* (1883—1938), kreisi noskaņots rakstnieks un preses darbinieks — 19, 44, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 72, 74, 86
- LAIMIŅŠ EDUARDS* (1882—1982), inženieris un militārs darbinieks, kara ministrs (1931), iekšlietu ministrs (1924—1926, 1928—1931) — 24, 66
- LAPIŅŠ JĀNIS EDUARDS* (1885—1941), pedagogs, publicists — 41, 105
- LAPIŅŠ KĀRLIS* (1895—1942), rakstnieks un žurnālists — 58, 60
- LAPSA JURIS*, sk. *LAPSIŅŠ JURIS*
- LAPSA RŪDOLFS* — 45, 49, 51, 54, 87
- LAPSIŅŠ JURIS* — 24
- LAPSIŅŠ ROBERTS* (1898—?), Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departamenta preses nodaļas vadītājs — 75, 102
- LAPSIŅŠ-ZAKSS NIKOLAJS*, politisks darbinieks — 58
- LEBENS KATRĪNA*, ārste — 62
- LEJIŅŠ PAULS* (1886—?), preses darbinieks — 74
- LĒMANIS INDRIĶIS* (1904—1960), rakstnieks un sabiedriska darbinieks — 45, 73, 87
- LIEKNIS E.*, sk. *VIRZA EDVARTS*
- LIELBĀRDIS J.* — 74
- LIEPA PĒTERIS* (1879—1969), grāmatizdevējs un tirgotājs — 24
- LIMMANIS EDUARDS*, grāmatizdevējs — 71—72
- LINDIŅŠ RŪDOLFS* (1887—1941), Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas darbinieks, publicists — 47
- LĪNIS EDUARDS* (1884—1987), žurnālists, sabiedriska darbinieks — 105
- LORENSS DEIVIDS HERBERTS* (1885—1930), angļu rakstnieks — 22
- LOZINSKIS S.* — 43
- LUKSTIŅŠ J.*, spiestuves īpašnieks — 98
- LUTERS MĀRTIŅŠ* (1483—1546), vācu teologs, domātājs, sabiedriska darbinieks, reformācijas vadītājs Vācijā — 69
- LŪKE JĀNIS* (1876—?), agronoms un literāts — 63
- ĻEŅINS VLADIMIRS* (1870—1924), PSKP organizētājs, Padomju valsts dibinātājs — 42, 74
- MAJAKOVSKIS VLADIMIRS* (1893—1930), krievu dzejnieks — 51

- MANTNIEKS PĒTERIS RŪDOLFS* (1895—1979), Kartogrāfijas institūta Rīgā īpašnieks un vadītājs, karšu un atlantu izdevējs Latvijā un ārzemēs — 84
- MARKSS KĀRLIS* (1818—1883), filozofs un ekonomists, komunisma teorijas pamatlicējs — 30, 42, 48, 49
- MAURIŅA ZENTA* (1897—1978), rakstniece, literatūrzinātniece — 73
- MEDNIS VILIS* (1894—?), rakstnieks, žurnālists — 63
- MELNAIS MEDNIS*, sk. *MEDNIS VILIS*
- MENDERS FRICIS* (1885—1971), jurists, Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas darbinieks — 7, 43, 46, 54, 86, 96
- MERTS K.*, sk. *LAPIŅŠ KĀRLIS*
- MIEZIS JĀNIS*, sk. *MIEZIS-MEZEVSĶIS JĀNIS*
- MIEZIS-MEZEVSĶIS JĀNIS* (1874—1928), rakstnieks, žurnālists — 73
- MILLERIS ANDREJS* — 61—62
- MOLJĒRS* (1622—1673), franču dramaturgs — 64
- MOREKS A.* — 70
- MORICS ERNESTS* (1889—1955), žurnālists, politisks darbinieks — 43
- MORO-DŽAFERI*, franču advokāts — 52
- MUIŽNIEKS IZIDORS* (1899—?), students, 3. un 4. Saeimas deputāts — 19
- MUNTERS VILHELMS* (1898—1967), diplomāts un politisks darbinieks, ārlietu ministrs (1936—1940) — 63
- MUROMCEVS A.M.*, Krievijas Galvenās preses lietu pārvaldes priekšnieka vietnieks — 95
- NIEDRA ANDRIEVS* (1871—1942), rakstnieks, sabiedrīks un politisks darbinieks — 55, 56, 66, 67
- NIEDRE JĀNIS* (1909—1987), rakstnieks, literatūrzinātnieks, sabiedrīks darbinieks — 48, 85
- NIKITINS PJOTRS*, Krievijas Zinātņu akadēmijas viceprezidents — 95
- OLDENBURGS SERGEJS* (1863—1934), krievu orientālists indologs, Krievijas Zinātņu akadēmijas galvenais sekretārs — 96
- ORIENTĀCIJS, DR.*, sk. *GRĒVIŅŠ VALDIS*
- OZOLIŅA AUSTRĀ*, sk. *OZOLIŅA-KRAUZE AUSTRĀ*
- OZOLIŅA-KRAUZE AUSTRĀ* (1890—1941), rakstniece, publiciste — 45
- OZOLIŅŠ KĀRLIS* (1892—1942), žurnālists — 54, 64
- OZOLS VOLDEMĀRS* (1884—1949), militārs darbinieks, publicists, pedagogs — 67, 74
- PAEGLE EDVARDS* (1876—1960), senatnes pētnieks, cenzors — 14, 43, 46—47, 49, 53, 54, 55—56, 57, 59, 68, 69, 70—71, 84
- PAEGLE LEONS* (1890—1926), kreisi noskaņots rakstnieks un pedagogs — 18, 44, 45, 50, 63, 86
- PASTALNIEKS REINIS*, grāmatizdevējs — 70
- PENIĶIS MĀRTIŅŠ* (1874—1964), militārs darbinieks, pedagogs — 66
- PĒTERSONS RŪDOLFS* (1905—?), skolotājs, rakstnieks — 85

PLAUDIS JĀNIS (1903—1952), rakstnieks — 52, 53
PLENSNERS ALEKSANDRS (1892—1984), militārs darbinieks, rakstnieks, publicists — 7
PĻEHANOVŠ GEORGIJS (1856—1918), krievu un starptautiskās sociāldemokrātiskās kustības darbinieks, filozofs, marksisma propagandētājs — 42
POŠEIKA JĀZEPS (?—1941), žurnālists — 74
PRIKNIS JĀNIS — 61
PURMALIS J. — 58
PUTĀNS SEIMANŠ (1892—1969), dzejnieks — 16, 22, 25—26, 45, 50, 86
PŪKIS VALDIS (dz. 1908), literāts un grafiķis — 19

RADZIŅŠ PĒTERIS (1880—1930), militārs darbinieks — 66
RAŅĶIS AUGUSTS (1875—1937), grāmatizdevējs un tirgotājs — 67
RAUŠKA JĀNIS (1873—1967), grāmatizdevējs un tirgotājs — 44
REDIS — 21
REINHOLDS JĀNIS (1882—1938), vijolnieks, diriģents, komponists — 20
REMIKŠS MĀRTIŅŠ (1845—1921), latviešu literatūras un periodiskās preses cenzors — 95
RETOVICŠ ALFRĒDS, literāts — 45
RĪLE OTTO (1874—1943), vācu politisks darbinieks, publicists — 46
RĪMKASTENS FELIKSS (1894—?), vācu rakstnieks — 52—53, 76
ROGOVSKIS O., grāmatizdevējs — 50
ROZE JĀNIS (1878—1942), grāmatizdevējs un tirgotājs — 45, 63
RUBULIS VLADISLAVS (1887—1937), sabiedrisks un politisks darbinieks, žurnālists, ilggadējs tautas labklājības ministrs (1925—1937) — 69
RUDZĪTE ANNA, izdevniecības «Grāmatu draugs» īpašniece — 93
RUDZĪTIS HELMĀRS (dz. 1903), grāmatizdevējs — 93, 98
RUDZĪTIS L., cenzors — 14, 38, 54—55
RUDZĪTIS MEINHARDS (1910—1966), dzejnieks — 20, 29, 59
RUŅĶIS ANDREJS (ap 1890—?), literāts — 78
RUSMANIS JĀNIS, žurnālists — 46
RUTHERFORDS JOZEFŠ FRANKLINS (1869—1942), amerikāņu jurists, reliģiskas organizācijas «Jehovas liecinieki» vadonis — 75, 86
RUTKU TĒVS (ist. v. MIHELSONS ARVEDS, 1886—1961), rakstnieks, aktieris — 67

SALNAIS ĢIRTS (1906—1974), rakstnieks — 59
SAUKUMS PERSIJS, jurists — 24
SERDANTS ARNOLDS (1904—1980), pedagogs un sabiedrisks darbinieks — 52
SILKĀNS J. (1899—?), skolotājs, literāts, grāmatizdevējs — 50
SILS MARGERS — 20
SIMENONS G. [ŽORŽS] (1903—1989), franču rakstnieks — 73
SINKLERS APTONS BĪLS (1878—1968), amerikāņu rakstnieks — 46, 61
SĪLIS JŪLIJS (1891—1957), skolotājs, rakstnieks — 51
SĪMANIS ANDREJS (1867—1937), advokāts, sabiedrisks darbinieks — 8

SĪMONSONS DĀVIDS (1859—1933), militārs darbinieks, Latvijas nacionālās armijas virspavēlnieks (1919. 10. jūl. — 16. okt.) — 6, 96
SKALBE KĀRLIS (1879—1945), rakstnieks — 98—99
SKUJA JĀNIS (1886—1983), ārsts, TLM Veselības departamenta vicedirektors — 59—60, 61
SLAUGOTNIS-CUKURS JĀNIS (1888—apt. 1945), arodbiedrību darbinieks — 19
STALAŽS JĀNIS (1878—?), skolotājs — 11, 101
STAĻINS JOSIFS (1879—1953), PSKP un padomju valsts darbinieks — 50
STAPRĀNS SERGEJS (1896—1951), publicists — 66—67
STRADIŅŠ ALFRĒDS (1906—1942), rakstnieks — 45, 53—54
STRELEVICS — 20
SVEDENBORGS EMĀNUELS (1688—1772), zviedru dabaszinātnieks, teozofs — 69

ŠĒNLANKS BRUNO (1891—1965), vācu rakstnieks — 51
ŠĪMANIS PAULIS (1876—?), jurists, sabiedrisks darbinieks, publicists — 9
ŠĶIPSNA ĒVALDS (1893—?), žurnālists, cenzors — 14, 42, 56, 71
ŠTEKELS VILHELMS — 71, 87

TALCIS ADOLFS (1904—1983), rakstnieks — 45
TALEIRĀNS ŠARLS (1754—1838), Francijas valsts un politisks darbinieks, diplomāts — 38
TENTELIS AUGUSTS (1876—1942), vēsturnieks, sabiedrisks un valsts darbinieks, izglītības ministrs (1928, 1935—1938) — 61
TEPFERS JĀNIS EIŽENS BRUNO (1898—1994), jurists, Ārlietu ministrijas administratīvi juridiskā departamenta direktors, sūtnis Somijā — 63
TIRNPU KONSTANTĪNS (1865—1927), igauņu komponists, diriģents, ērģelnieks — 20
TĪSNERIS J., dzejnieks — 24
TOMDĪKI (brāļi), lietuviešu rakstnieki — 61
TUPIŅŠ ARTŪRS (1889—1952), žurnālists — 98

ULMANIS KĀRLIS (1877—1942), valsts un sabiedrisks darbinieks, Latvijas valsts dibinātājs, Valsts un Ministru prezidents — 39, 56, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 71, 83
UPĪTS ANDREJS (1877—1970), rakstnieks, literatūras zinātnieks, kritiķis — 74

ŪTMANIS G., komponists — 20

VAIŅAGS EDUARDS (īst. v. *EDUARDS BELARS*, 1911—1941), rakstnieks, žurnālists — 53
VALKOVSKIS MATĪSS — 25
VALPITRS BROŅISLAVS (1899—?), teologs, rakstnieks — 69
VANAGS K. — 72
VANAGS KĀRLIS (1907—?), žurnālists, Sabiedrisko lietu ministrijas tūrisma nodaļas vadītājs — 72

VESELIS JĀNIS (1896—1962), rakstnieks, cenzors (1934—1936) — 14, 38, 45—46,
51
VESTFĀLS PAULS — 21
VIDAS K., grāmatizdevējs — 46
VIDZEMNIEKS R. — 18
VILDE KONSTANTINS (1879—?), žurnālists, Iekšlietu ministrijas Preses un bied-
rību nodaļas vadītājs — 24, 102
VILNIS K. — 43
VILSONE EDVĪNA — 70—71
VIRZA EDVARTS (1883—1940), dzejnieks — 14, 63
VĪNDEĢIS NIKLAVS — 60
VĪTOLS EDGARS, literāts — 52
VULFSONS H. — 72

ZALMEŽS — 58
ZAMAIČA LŪCIJA (1893—1965), rakstniece — 70
ZANDERS JĀNIS (1911—1983), literatūrzinātnieks, tulkotājs — 73
ZANDERS OTO — 64
ZARIŅŠ ALEKSANDRS, kooperācijas darbinieks, žurnālists — 47
ZARS PĒTERIS, sk. LĒMANIS INDRĪKIS
ZĀLĪTE PĒTERIS (1864—1939), filozofs, žurnālists — 67
ZELTIŅŠ D., sk. GOLTS-ZELTIŅŠ DĀVIDS
ZEMITĀNS JORĢIS (1873—1928), militārs darbinieks — 66, 67
ZEMĪTS A., grāmatizdevējs — 22
ZILBERMANIS A., grāmatizdevējs — 23
ZVANĪTĀJA ILGA, izdevniecības «Oriens» īpašniece — 70

***

BERKMAN ALEKSANDER — 44
ENOSCH JEHOWA — 70
FLEIŠMANIS Z. — 49
KADNER N., grāmatizdevējs — 55
KAMKOV BORIS — 43
KANDER ICIK — 18
KAPLAN JAKOB H. — 62
KAUL JOHANN, žurnālists — 55—56, 74
KIPARSKI WOLDEMAR — 68
KRAPOTKINAS PETRAS (1842—1921), krievu revolucionārs, anarhisma teorēti-
ķis, ģeogrāfs, ģeologs — 59
LOEFFLER G., grāmatizdevējs — 54, 55
LUWISCHCZUK ABA — 47—48

NATAS, DR., sk. KIPARSKI WOLDEMAR
RAZUMNIJ MARK (1896—?), krievu rakstnieks — 21
ROSENBERG EDUARD WIKTOR — 67
ROSENKRANTZ L., grāmatizdevējs — 55
RUTHERFORD JOSEF FRANKLIN (1869—1942), amerikāņu jurists, reliģiskas or-
ganizācijas «Jehovas liecinieki» vadonis — 75
WULFIUS WOLDEMAR (1871—1938), vācbaltu vēsturnieks — 54—55

БЕНДЕР ГИРШ ЛЕЙБОВИЧ — 22
БЕРЗИНЬ ЮЛИЙ — 70
ВОЛПИ МАРИЯ, rakstniece — 70
ГАПАРАНДИ ЕВДОКИМ (īst. v. VOLDEMĀRS JĀNĪTIS)
ГАРВИ П. — 44
ГЛАДКОВ ФЕДОР (1893—1958), krievu rakstnieks — 72
ДЗЕЙВЕР ЕЛЕНА АЛЕКСАНДРОВНА — 43
РОЗАНОВ-СМИЛЬГАЙНИС ЭДУАРД (1901—?), žurnālists — 63
КОЛЛОНТАЙ [ДОМОНТОВИЧ] АЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВНА
(1872—1952), krievu revolucionāre, diplomāte, publiciste — 49
КРАМС-КРАМПИС АНТОНС — 74
МАЛАШКИН СЕРГЕЙ (1888—?), krievu rakstnieks — 53
МЕЖУЛЬ КОНСТАНТИН (1904—1938), žurnālists, sabiedrisks darbinieks —
23, 24, 47
МИДУНЕЦКИЙ АНТОНИЙ ГЕОРГИЕВИЧ — 69
МУРА, см. ВОЛПИ МАРИЯ
ОГНЕВ Н., см. РОЗАНОВ МИХАИЛ ГРИГОРЬЕВИЧ
ОЛЬБЕРГ ВАЛЕНТИН — 54
РОДИН ПАВЕЛ — 18
РОЗАНОВ МИХАИЛ ГРИГОРЬЕВИЧ — 72
РУТЕРФОРД ИОЗЕФ ФРАНКЛИН (1869—1942), amerikāņu jurists, reli-
ģiskas organizācijas «Jehovas liecinieki» vadonis — 75
СЛАВИН ЛЕВ (1896—1984), krievu rakstnieks — 72
СТРОК О.Д., grāmatizdevējs — 49
ТРОЦКИЙ ЛЕВ (1879—1940), politisks darbinieks — 49—50
ФЛЭГ ЭДМОНД (1874—1963), Šveices izcelsmes ebreju rakstnieks — 62
ЦИВИНСКИЙ СЕРГЕЙ АНТОНОВИЧ (1895—?), karikatūrists — 63
ЭТТИНГЕР Э., grāmatizdevējs — 22

SATURS

Ievads	3
Demokrātiskās Latvijas Republikas periods	6
Pirmā Preses likuma izveidošana (1918.g.—1924.g. februāris)	6
Pirmā preses likuma darbības laiks (1924.g. februāris — 1934.g. maijs)	10
Autoritārās varas laiks Latvijas Republikā	31
Ulmaņa apvērsums un pirmā Preses likuma darbība (1934.g. maijs — 1938.g. februāris)	31
Otrais Preses likums (1938.g. februāris — 1940.g. jūnijs)	76
Nobeigums	86
Par preses likumiem, preses brīvību un cenzūru — <i>K. Karulis</i>	92
Avotu un literatūras norādes	101
Izdevumu rādītājs	114
Personu rādītājs	130

JĀNIS PAEGLIS
WHAT WAS FORBIDDEN
FOR THE READER
OF THE FIRST [LATVIAN] REPUBLIC
PRESS RULES AND THE PUBLICATIONS
FORBIDDEN FOR SPREADING IN LATVIA,
1918—1940

«Zinātne» Publishing House

Riga 1996

In Latvian

Conclusion by *K. Karulis*

JĀNIS PAEGLIS
KAS BIJA LIEGTS
PIRMĀS REPUBLIKAS LASĪTĀJIEM
PRESES LIKUMI UN IZPLATĪŠANAI AIZLIEGTĀ
LATVIJĀ IZDOTĀ LITERATŪRA
1918—1940

Redaktors *E. Liepiņš*
Mākslinieciskais redaktors *G. Krutojs*
Tehniskā redaktore *G. Šļepkova*
Korektore *B. Vārpa*

Nodota salikšanai 95.11.04. Parakstīta iespiešanai
96.05.04. Formāts 60x84/16. Ofseta papīrs.
«Taims» garnitūra. Ofsetspiedums. 8,37 uzsk.
iespiedl.; 9,05 izdevn. l. Pasūt. Nr. 8. Izdevniecība
«Zinātne», Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1003.
Reģistrācijas apliecība Nr. 2-0250. Iespiesta SIA
«BOTA», Dzērbenes ielā 14, Rīgā, LV-1006.

Paeglis J.

Pa 061 Kas bija liegts Pirmās republikas lasītājiem / K. Karuļa
pēcvārds. — R.: Zinātne, 1996. — 141 lpp.

ISBN 5-7966-1106-2

Darbā pirmo reizi aplūkoti Latvijas Republikas normatīvie akti par presi: preses likumi un citi ar presi un preses iestādēm saistītie likumdošanas dokumenti, sniegts hronoloģisks izplatīšanai aizliegto grāmatu un periodiskās preses apskats kopsakarā ar tā laika nozīmīgākajiem vēstures notikumiem. Raksturots attiecīgajā laikposmā no apgrozības izņemtās literatūras klāsts, pēc arhīvu dokumentiem un literatūras minot atsevišķu izdevumu aizliegšanas iemeslus tā laika preses uzraudzības iestāžu darbinieku vērtējumā.

Zinātniskajiem darbiniekiem, grāmatniecības un periodiskās preses vēstures pētniekiem, bibliotēku darbiniekiem, augstskolu pasniedzējiem un studentiem.

UDK-p 002.2(091)(094)

Pa061

Kontroleksemplārs

1.5°

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303031786

96-3

L 331